MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYIN NO: 519
İLETİŞİM FAKÜLTESİ YAYIN NO.: 2

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

RADYO VE TELEVİZYON YAYINLARINI DENETİM YÖNTEMLERİ

Yrd. Doç. Dr. Jale SARMAŞIK

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYIN NO: 519
İLETİŞİM FAKÜLTESİ YAYIN NO.: 2

RADYO VE TELEVİZYON YAYINLARINI DENETİM YÖNTEMLERİ

Yrd.Doç.Dr. Jale SARMAŞIK

ISTANBUL - 1993

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ISBN 975 - 400 - 068 - 9

Marmara Üniversitesi
Teknik Eğitim Fakültesi
Döner Sermaye İşletmesi
Matbaa Biriminde Basılmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kızlarım Didem ve Çiğdem'e

Sevgilerimle,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SUNUŞ

Kitle iletişim araçları, insanları, ülkelerindeki ve dünyadaki siyasal kültürel, sosyal ve ekonomik konular bakımından bilgilendiren, kamuoyu oluşumunu ve demokrasinin işlerlik kazanmasını hızlandırabilen veya yavaşlatabilen araçlardır.

Demokrasinin başlıca gereklerinden olan tartışma, ülke ve dünya olayları üzerinde fikir oluşturma yönünden en etkili kitle iletişim araçları radyo ve televizyondur.

Toplum hayatı üzerinde diğer kitle iletişim araçlarından üstün bir etkileme gücüne sahip olan radyo ve televizyon, bir yandan temel haklar ve özgürlükler kavramlarıyla ilgileri olmaları, diğer yandan, tarafsız yayın yapmak zorunda bulunmaları, bir başka yönden de Devletin milli güvenlik, dış politika, milli savunma gibi siyasi bir takım görevleri yerine getirmek zorunda görülmeleri nedenleriyle bütün dünyada başıboş, denetimsiz kuruluşlar olarak kabul edilmemektedir.

Ancak, bu araçların yayın sonrası denetimlerinin, radyo ve televizyonun kamuoyu oluşturma ve etkileme yönünden üstün gücünü daima kendi çıkarları için kullanmak hevesinde olan siyasi iktidarlardan bağımsız, toplum çıkarlarını en iyi biçimde yansıtacak tarafsız organlar tarafından yapılması gerekmektedir.

Dünyada, hemen hemen tüm ülkelerde radyo ve televizyon kuruluşları mutlak ve kayıtsız bir serbestliğe sahip değildir. Ülkelerin sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal ve tarihsel koşullarına göre, radyo ve televizyon hizmetlerinin kimler tarafından yerine getirileceği, radyo ve televizyon kuruluşlarının teşkilatlanması ve sorumlulukları, yayınlarında dikkate alacakları ilkeler, yayınlarının tarafsızlığı gibi

pek çok konu, Anayasa, kanunlar, idarenin düzenleyici işlemleri ve idari sözleşmeler ile düzenlenmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kanunlar, ruhsatlar ve sözleşmelerle belirlenen yayın ilkelerine, uygulamada ne derece uyulduğunun gözetim ve denetimi pek çok ülke için bir zorunluluk halini almıştır.

Hangi yönetim biçimiyle yönetilirse yönetilsin hemen her ülkede, kamu düzenini, kamu yararını, genel ahlakı, genel sağlığı ve milli güvenliği kolaylıkla etkileyebilecek nitelikte olan radyo ve televizyon kuruluşları ve yayınlarının, iletişim hizmetlerinin öngörülen ilke ve esaslarına, yayın amaçlarına, planlama ve teşkilata uygun olarak yerine getirilip getirilmediğini gözetmek, denetlemek ve değerlendirmekle görevlendirilen çeşitli organlara rastlanmaktadır. Bu organlar, radyo ve televizyon kuruluşlarının içinde veya dışında bulunmaları, karar yetkisine veya danışma yetkisine sahip olup olmamaları bakımından ülkeden ülkeye farklı yapılar göstermektedir.

Radyo ve televizyon yayınlarının denetim yolları bu hizmetleri gören kuruluşların yönetim sistemlerine göre farklılıklar göstermektedir. Denetim yolları arasında, kuruluş bütçelerinin ya önceden hükümet tarafından veya parlamento tarafından onaylanması veya hükümetin ve parlamentonun siyasi baskısının hafifletilmesi amacıyla radyo ve televizyon kuruluşunun içinde veya dışında oluşturulan tarafsız bir organ tarafından denetlenmesi gibi çeşitli yöntemler bulunmaktadır.

Bu çalışmada, radyo ve televizyon yayınlarında uygulanan çeşitli denetim yöntemlerine, karşılaştırma olanağı verecek boyutlarda yer verilmeğe çalışılmıştır.

Çalışmamızın *Birinci Bölümünde*, radyo ve televizyon yayınlarında denetimin gereği üzerinde açıklamalar yapıldıktan sonra çeşitli ülkelerde radyo ve televizyon yayınlarının denetimi konusundaki düzenlemelere yer verilmiştir.

İkinci Bölümde ise, Türkiye'de radyo ve televizyon yayınlarının

denetimi ve 1982 Anayasa'sına göre, yayınlar üzerindeki sınırlamalar; Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun kuruluşundan günümüze kadar geçen süre içindeki yayın öncesi ve yayın sonrası idari, mali ve teknik denetim yolları, bu süre içindeki Anayasa ve Kanun değişiklikleri kriter (ölçüt) alınarak saptanan alt bölümlerde incelenmeye çalışılmıştır.

İstanbul, 1991 Yard.Doç.Dr. Jale SARMAŞIK

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KISALTMALAR

ABC	American Broadcasting Corporation
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
Ayr.	Ayrıca
BBC	Britisih Broadcasting Corporation
bkz.	bakınız
BYYO	Basın-Yayın Yüksek Okulu
C.	Cilt
CBC	Canadian Broadcasting Corporation
CBS	Columbia Broadcasting System
CPB	Corporation for Public Broadcasting
CSA	Conseil Superieur de L'Audiovisuel
CNCL	Commission Nationale de la Communication et des Libertes
dipn.	dipnotu
E.	Esas
FCC	Federal Communications Commission
IBA	Independent Broadcasting Authority
ILR	Independent Local Radio
INA	Institute Nationale de L' Audiovisual

ITA	Independent Television Authority
ITC	Independent Television Comission
ITN	Independent Television News
ITV	Independent Television
İÜ	İstanbul Üniversitesi
İÜHFM	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K.	Karar
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
Md.	Madde
Mük.	Mükerrer
NBC	National Broadcasting Corporation
No	Numara
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
ORTF	L'Office de Radiodiffusion Television Française
RAI	Radio Televisiona Italiano
R.G.	Resmi Gazete
RN	Radio Nationale
RTF	Radiodiffusion-Television Française
RTYK	Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu
s.	sayfa
sec.	section
SFP	Societe Française de Production et Création Audio-visuelle
Sy.	Sayı
T.	Tarih

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

© MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDF	Telediffusion de France
TRT	Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu
TTTAŞ	Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi
Tv	Televizyon
UNESCO	The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
vb.	ve birçok
Yay.	Yayın
YÖK	Yükseköğretim Kurulu
Yönt.	Yönetmelik

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Sunuş 5

Kısaltmalar 9

İçindekiler 13

BİRİNCİ BÖLÜM

RADYO VE TELEVİZYON YAYINLARININ DENETİMİ

I- Radyo ve Televizyon Yayınlarında Denetimin Gereği 17

II- Radyo ve Televizyon Yayınlarının Denetiminde Çeşitli Düzenlemeler 27

1- İngiltere 28

a) İngiltere'de Radyo ve Televizyon Yayıncılığının Tarihi Gelişimi 28

b) BBC (British Broadcasting Corporation) 36

aa) BBC'nin Hukuki Statüsü 36

bb) BBC'nin İdari Yapısı 41

aaa) Guvernörler Kurulu 41

bbb) Genel Müdür ve Yönetim Kurulu 42

ccc) Genel Danışma Kurulu 42

ddd) Milli Yayın Kurulları 43

2- Amerika Birleşik Devletleri 45

a) ABD' de Radyo ve Televizyon Yayıncılığının Tarihi Gelişimi 46

b) İletişim Kanunu (Communications Act) 51

c) Federal Communication Commission (FCC) 52

aa) FCC' nin Oluşumu ve Çalışması 52

bb) FCC'nin Görevleri 54

3- Fransa 58
a) Fransa'da Radyo ve Televizyon Yayıncılığının Tarihi Gelişimi 58
b) 1987'den sonra Fransa'da Radyo-Televizyon Yayıncılığı 66
c) İletişim ve Özgürlükler Ulusal Komisyonu (CNCL-Commission Nationale de la Communication et des Libertes) 70
aa) CNCL'in Oluşumu 70
bb) CNCL in Görev ve Yetkileri 70
d) Görsel İşitsel Yüksek Konseyi (CSA-Conseil Superieur de L'Audivisuel) 73

MARMARA ÜNİVERSİTESİ ... NEVİ

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE RADYO VE TELEVİZYON YAYINLARININ DENETİMİ

I- Denetimin Kapsamı 75
II- Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunun Denetimi 82
1- 1964-1971 Yılları Arasında TRT 82
a) Hukuki Statüsü 82
b) Denetimi 86
aa) TRT'nin Yayınlarının Denetimi 86
bb) TRT'nin İdari-Mali ve Teknik Denetimi 88
2- 1971-1980 Yılları Arasında TRT 95
a) Hukuki Statüsü 95
b) Denetimi 98
aa) TRT'nin Yayınlarının Denetimi 98
bb) TRT'nin İdari, Mali ve Teknik Denetimi 100
3- 1982-1990 Yılları Arasında TRT 102
a) Hukuki Statüsü 102
b) Denetimi 105
aa) TRT'nin Yayınlarının Denetimi 105
bb) TRT'nin İdari, Mali ve Teknik Denetimi 111

III- Türkiye Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu 113
1- Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun Oluşumu 116
2- Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun Görev ve Yetkileri 121
a) Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun görev Alanı..... 121
b) 2954 Sayılı "Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu" na göre Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun Görev ve Yetkileri 125
aa) RTYK'nun Kanunun 4. ncü Maddesinden Kaynaklanan Görev ve Yetkileri 125
bb) RTYK'nun Kanunun 6.ncı Maddesinden ..... Kaynaklanan Görev ve Yetkileri 128
cc) RTYK'nun Kanunun 7.nci maddesinden Kaynaklanan Görev ve Yetkileri 129
dd) RTYK'nun Kanunun 13.ncü Maddesinden Kaynaklanan Görev ve Yetkileri 134
ee) RTYK'nun Kanunun 33.ncü Maddesinden Kaynaklanan Görev ve Yetkileri 136
ff) RTYK'nun Kanunun 58.nci Maddesinden Kaynaklanan Görev ve Yetkileri 136
3- Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun Sekreteryası 138
a) Hukuk Müşavirliği 138
b) Araştırma Dairesi Başkanlığı..... 138
c) Yayın Değerlendirme Dairesi Başkanlığı..... 141
d) Personel, İdari ve Mali İşler Müdürlüğü 142
e) Genel Sekreterlik..... 142
4- Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun Çalışma Usul ve Esasları 143
BİBLİYOGRAFYA..... 145

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

BİRİNCİ BÖLÜM

RADYO VE TELEVİZYON YAYINLARININ DENETİMİ

I- RADYO VE TELEVİZYON YAYINLARINDA DENETİMİN GEREĞİ

Günümüzde *"kitle iletişim araçları"* dendiğinde toplumdan topluma değişen yoğunlukta kullanılan gazete, dergi, kitap gibi basılı yayınlar, radyo ve televizyon, video gibi elektronik yayın araçları, sinema, plak ve hatta tiyatro anlaşılmaktadır. Kitle iletişim araçlarının, toplumdaki kalkınmayı sağlama, hızlandırma ve sürdürmede; üretim, teknolojik gelişme, ulaşım kolaylıkları ve eğitim kadar önemli bir rolü vardır.

Kitle iletişim araçlarının ortak özellikleri, haberleri, düşünceleri veya duyguları yazı, resim ve ses olarak çoğaltmak suretiyle geniş bir kitleye ulaştırabilmeleri ve halkı aydınlatma, eğitme veya eğlendirme amacına yönelik olmalarıdır. Ancak, bu araçlar, ulaşabildikleri kitleler üzerindeki etkinlikleri yönünden farklılıklar göstermektedirler.

Radyo ve televizyon, fikir ve bilgilerin biçimlenmesi sürecini büyük ölçüde hızlandırdıkları, sınırları belirlenemeyen geniş bir insan kitlesine hitap edebildikleri için, kamuoyunun oluşturulmasında ve düzenlenmesinde çok etkin bir duruma gelmişlerdir[1]. Özellikle okur-yazarlık, ulaşım ve kentleşme gibi alanlarda geri kalmış ülkelerde başlıca iletişim araçları radyo ve televizyondur.

---

(1) Kayıhan İçel, *Kitle Haberleşme Hukuku*, İstanbul, 1985, s. 9.

Yüzyılımızın teknolojik gelişmişliğinin bir sonucu olarak, insanlar ülke ve dünya olaylarını, sorunlarını, toplumsal, siyasal, ekonomik, eğitsel, sosyal, sanatsal ve her tür haberleri tüm ayrıntılarına kadar aynı anda, sesli ve görüntülü olarak izleyebilmektedirler. Bunun sonucu olarak da, isteseler de istemeseler de olayların akışına kendilerini kaptırır, mutlaka bir yönüyle etkilenirler veya ilgilendikleri sorunlarla bütünleşirler. Ülke ve dünya olaylarını canlı ve hareketli yanıyla gözlerimizin önünde sergileyen televizyon, kamuoyu oluşturma ve etkileme yönüyle rakipsiz bir iletişim aracı durumuna gelmiştir. Bu niteliği nedeni ile de özellikle ekonomik, sosyal ve siyasal çelişkilerini çözümleyememiş, demokrasisinin bunalım geçirdiği az gelişmiş ve gelişme yolundaki ülkelerde, siyasal iktidarlar bu güçlü aracı kendi politik çıkarları için kullanmanın yollarını ararlar.

Kitlelerin yayın vasıtasıyla yoğun surette etkilenebileceği, fikir ve haber alışverişinin toplum yönetiminde kendini hissettiren zorunlu bir etken olabileceği, kamusal düzeyde de bir anlam taşıyacağının farkedilmesi[2], kitle haberleşme araçlarının özellikle radyo ve televizyon kuruluşlarının işletilmesi, mülkiyeti, finansman kaynakları, personel rejimi, program durumu siyasal iktidarların müdahale ettiği önemli hususlar olmuştur[3].

Bir kısım ülkelerde, toplum hayatında siyasal, sosyal, kültürel ve diğer açılardan sahip oldukları önem gözönünde tutulan radyo ve televizyon, gelir kaynakları kamu hukukuna dayanan tarafsız birer kurum halinde yönetilirken, diğer bazı ülkelerde ise, özel kuruluşlar elinde, kâr amacıyla hareket eden tam bir ticari girişim niteliğini taşımaktadır. Radyo ve televizyon kuruluşlarının bir ticari girişim niteliği taşıdığı ülkelerde devlet sadece teknik ve hukuki yayın kuralları koymakla yetinmektedir. Bu teknik ve hukuki kurallara uyabilen

(2) Feyyaz Gölcüklü, *Haberleşme Hukuku, Basın-Radyo-TV*, Ankara, 1970, s. 8.
(3) Oya Tokgöz, *Türkiye ve Orta Doğu Ülkelerinde Rd-Tv Sistemleri*, Ankara, 1972, s. 45-46.

herkes maddi gücü yeterse radyo ve televizyon istasyonu kurabilmektedir (Ticari - Özel Girişimci Sistem). Radyo ve televizyonun eğitici ve öğretici niteliğinin ağır bastığı ülkelerde ise, yayın hizmetleri, devlet tarafından bir kamu hizmeti olarak nitelendirilmekte ve bu hizmetlerin yönetimi bir kamu kurumuna verilmektedir[4] (Ulusal Sistem). Bu sistem de radyo ve televizyon kuruluşları kamu yararına, yansız, doğru, toplumu eğitici yayınlara yer verir, reklâm yayınlarına (ticari) yer vermezler. Bunların gelirleri Devlet tarafından karşılanır. Bu sistemin en güzel örneğini BBC (British Broadcasting Corporation) oluşturmaktadır. Bir kısım ülkelerde de televizyon bir kamu kurumu olarak örgütlenmekte ve aynı zamanda kendi finansmanını sağlamak için yayınlarında reklâma yer vermektedir[5]. Yayınlarında eğitme, öğretme ve bilgi verme unsurlarına ağırlık verilmesi koşulu aranan bu sistemin (Ulusal - Ticari Sistem) uygulandığı ülkelere örnek olarak Türkiye, Fransa, Almanya gibi ülkeler gösterilebilir. Radyo ve televizyon kuruluşlarının doğrudan doğruya siyasal erkin yönetiminde olduğu Hükümet Sisteminde ise, kuruluşların yayın giderleri hükümet tarafından karşılanmakla beraber, bu durum ülkeden ülkeye değişmekte, hükümet isterse ticari yayınlara yer verebilmektedir.[6]. Radyo ve televizyonun eğitici ve öğretici niteliğinin ağır bastığı ülkemizde, Devlet bu hizmetleri öteden beri bir kamu hizmeti olarak nitelendirmekte ve anılan kamu hizmetinin yerine getirilmesini doğal olarak gene bir kamu kurumuna vermektedir.

(4) Vakur Versan, *Kamu Yönetimi*, İstanbul, 1984, s. 238.
(5) Aysel Aziz, *Radyo ve Televizyona Giriş*, Ankara, 1976, s. 28.
(6) Sacide Vural, *Radyo ve Televizyon Kurumlarında Yönetim ve Türkiye'deki Uygulama*, Eskişehir, 1986, s. 26.

Bilindiği gibi, bir teşebbüsün veya faaliyetin kamu hizmeti sayılabilmesi için kuruluş ve işleyiş nedeninin bir toplumsal ihtiyaç olması ve kamu menfaatinin sağlanması amacının bulunması gerekmektedir[7]. Toplumsal ihtiyaçların duyulduğu her alanda, sosyal, kültürel, teknik, bilimsel ve ekonomik alanlarda kamu hizmeti ile karşılaşmak mümkündür. Sağlık, dinlenme ve eğlenme ihtiyaçları, çevre düzenlemesi ve turizm faaliyetlerinden din işlerine, eğitim ve bilimsel araştırmaya, iktisadi planlama ve programlamaya, haberleşmeye kadar pek çok faaliyet kamu hizmetine konu olabilmektedir[8]. Kamu hizmetinin söz konusu olduğu bir alanda ilgisiz kalamayacak olan devlet, hizmet yararına yardımda bulunurken hizmetin amaçtan sapmasını önleyecek tedbirleri de almak zorundadır.

O halde, geniş anlamda kamu hizmeti, devlet ve diğer kamu kuruluşları tarafından doğrudan doğruya veya bir kamu kuruluşunun sıkı gözetimi, denetimi ve sorumluluğu altında toplumsal ihtiyaçları, yararları karşılamak amacıyla yapılan faaliyetleri kapsamaktadır[9].

Görülüyor ki, bir hizmetin kamu hizmeti sayılabilmesi için, ya bir kamu kuruluşunca ya da ilgili kamu kuruluşunun sıkı denetimi, gözetimi altında özel kişilerce yürütülmesi ve kamuya yararlı olması gerekmektedir[10]. *Kamu Yararı* kavramı, kamu hizmetinin belirlenmesinde en önemli kavramdır. Kamu hizmetlerinin kuruluş amacı ve nedeni kamu yararını sağlamak olduğundan Devlet veya diğer bir kamu kuruluşu tarafından yürütülen kamu hizmetlerinde kamu yararı doğrudan doğruya bulunmaktadır. Her kamu hizmetinin, kendi özel kuralları ve mevzuatı olmakla birlikte, *"devamlılık"*, *"değişkenlik"*,

---

(7) Sıddık Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, İstanbul, 1966, Cilt I, s. 16.
(8) Yıldızhan Yayla, *İdare Hukuku*, İstanbul, 1985, s. 68-69.
(9) Özkan Tikveş, *İdare Hukuku*, İzmir, 1983, s. 12; Ayrıca bkz. Onar, a.g.e., s. 13.
(10) Şeref Gözübüyük, *Yönetim Hukuku*, Ankara, 1983, s. 162-163.

"eşitlik" ve *"tarafsızlık"* ilkeleri uymak zorunda olduğu ilkelerdir. Kamu hizmeti, giderilmesinde kamu yararı bulunan toplumsal bir gereksinmenin karşılanması faaliyeti olduğuna göre, bir kez usulüne uygun olarak ortaya çıktıktan sonra *devamlı ve düzenli* bir biçimde yürütülmelidir. Bu hizmetlerin devamlı ve düzenli yürütülmesi zorunluluğu aynı zamanda, zaman içinde değişikliğe uğrayan toplumsal gereksinmelere uygun olarak kamu hizmetinde de değişiklik yapılmasını gerekli kılar.

Bir kamu hizmeti görülürken uyulması gerekli ilkelerden *eşitlik* ilkesi, herkesin veya aynı durumda olanların, aynı koşullara göre kamu hizmetinden yararlanması; *tarafsızlık* ilkesi ise, parti ayırımı gözetmemek, partizanlık yapmamak ve siyasi düşüncelerinden dolayı, kamu hizmetinden yararlanan kişiler arasında ayırım yapmamak demektir[11].

Yukarıda unsurlarını ve uymaları gerekli genel ilkeleri belirttiğimiz kamu hizmetleri, çağdaş Devlet düzeninde çeşitleri ve sayıları gittikçe artan faaliyetlerdir. Konuları açısından yapılan tasnife göre kamu hizmetleri idari, iktisadi, sosyal, bilimsel-kültürel olmak üzere başlıca dört başlık altında toplanabilmektedir.

İdari kamu hizmetleri Devletin ötedenberi ifa edegeldiği, bayındırlık işleri, kamu mallarının korunması ve bakımı, öğretim, eğitim, sağlık, tapu-kadastro hizmetleri, nüfus işleri gibi idarenin klasik faaliyetleridir. *İktisadi kamu hizmetleri*, 19'uncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmaya başlayan gereksinimlerin karşılanması için, demiryolları, gaz, elektrik, telefon gibi daha çok imtiyaz usulü ile gördürülen hizmetler ve özellikle Birinci Dünya Savaşından sonra, Devletin sanayi, ticaret, tarım ve maliye alanlarında, özel kişilerle doğru

(11) İsmet Giritli - Tayfun Akgüner, *İdare Hukuku Dersleri* - II, İstanbul, 1987 s. 127-142.

dan doğruya yaptığı faaliyetlerdir. *Sosyal kamu hizmetleri*, vakıflar, fakirlere yardım, emeklilik ve asker ailelerine yardım gibi Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri tarafından daha önce idari usullerle sağlanan yararlardan başka, çalışma düzenine, sosyal güvenliğe ve genel olarak kişilerin yaşamalarına ilişkin çeşitli faaliyetlerdir. Devletin en son ve yakın zamanda giriştiği faaliyetler *bilimsel-kültürel kamu hizmetleridir*. Bilimsel-Kültürel kamu hizmetleri kendine özgü konu, amaç ve usulleri ile başlı başına yürütülen faaliyetlerdir. Bilim, teknik ve kültürün toplum yaşamında aldığı yerin ve oynadığı rolün büyük önemi ve etkisi ve bu konulardaki çalışmaların geniş teşkilat, çok zaman ve büyük finans kaynağı gerektirmesi, Devleti, anılan faaliyetleri *"kamu hizmeti"* haline koymak durumunda bırakmıştır. İşte, çağdaş kültür araçlarından olan radyo ve televizyon da saydığımız nedenlerden dolayı, bilimsel-kültürel kamu hizmeti olarak, Devletin doğrudan doğruya uğraş alanına girmekte ve birçok ülkede kamu kuruluşlarınca tekel halinde işletilmektedir[12].

Yukarıda, kamu hizmetinin unsurlarını irdelerken kamuya yönelmiş, kamuya yararlı olması yanında, hizmetin Devlet veya kamu tüzel kişileri tarafından veya bunların gözetim, denetim ve sorumluluğu altında yürütülmesi gerektiğini belirtmiştik. Anılan denetim, toplumsal gereksinimleri karşılamak ve kamu yararını sağlamak üzere kurulan kamu hizmetlerinin, kurulmalarındaki amaca, genel ilkelere (devamlılık, değişkenlik, eşitlik, tarafsızlık), özel mevzuatlarındaki hükümlere uygunluğunu zorunlu kılar. Diğer yandan, hukuka bağlı devlette herşey denetime bağlıdır. Hukuk devleti, idarenin denetimini zorunlu kılar. Denetim, idarenin kamu hizmet ve faaliyetlerini görürken hukuk düzenine bağlı kalarak işlemesini temine yarar[13].

---

(12) Lütfi Duran, *İdare Huku Ders Notları*, İstanbul, 1982, s. 316-323.
(13) Hamza Eroğlu, *İdare Hukuku-Genel Esaslar, İdari Teşkilat ve İdarenin Denetlenmesi*, Ankara, 1985, s. 333.

Nitekim, kamu hizmeti gören radyo ve televizyonun toplumsal hayata girmesinden sonra, bu kitle iletişim araçlarının, kitleler üzerindeki gücünün toplum ve devlet aleyhine kullanılmasını, toplum ve devleti ayakta tutan değerlere zarar verilmesini önlemek, olumlu yanını kuvvetlendirmek amacıyla kamu otoriteleri tarafından, yayın hizmetlerinin amaç, ilke, görev esasları ve plânlamaya uygun olarak yerine getirilip getirilmediğinin denetlenmesi yoluna başvurulmuştur.

Denetim sayesinde, doğru olmayan veya yapılmasında sakınca görülen işlerin yapılmasına engel olunabilir. Yine, denetim sayesinde amaçların saptanan doğrultuda gerçekleştirilmesi olanağı doğar. Denetlemenin amacı, kusurları göstermek ve bunların tekrarına engel olmaktır. Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde görülen aksaklıklar denetim sırasında meydana çıkacaktır[14].

Demokratik hukuk devleti düzenini benimsemiş ülkelerde, kanun koyucular, radyo ve televizyon hizmetlerinin kamuoyu oluşumunda üstlendiği görevi dikkate alarak, *tarafsızlık ilkesini* vazgeçilmez bir nitelik şartı olarak öngörmüşler ve ülkenin demokratik özelliklerine uygun şekilde, kuruluşların yönetim ve denetiminde tarafsızlık ilkesini gözönünde bulundurmuşlardır[15].

Radyo ve Televizyon hizmetlerinin tarafsızlığı, bu hizmetin görülmesi sırasında taraf tutarak, eşitlikten ayrılmama anlamına gelmektedir. Kamu hizmetinin bir unsuru olan tarafsızlık, siyasi eşitlik anlamındadır, yani tarafsızlık ve eşitlik ilkeleri aynı anlamda kullanılmaktadır. Ancak, burada söz konusu olan *"tarafsızlık ilkesi"*, yukarıda da belirttiğimiz gibi, parti ayırımı gözetmemek, partizanlık yapmamak ve siyasi düşüncelerinden dolayı, kamu hizmetinden yararlanan kişiler arasında ayırım yapmamak demektir. Diğer bir deyişle, siyasi açıdan eşitlik demektir.

---

(14) Nuri Tortop, *Yönetim Bilimi*, Ankara, 1983, s. 146.
(15) Akın Beşiroğlu, *"Bizde ve Diğer Ülkelerde Radyo-TV Denetleme Kurulları,"* *Milliyet Gazetesi*, 7 Temmuz 1985.

Radyo ve televizyon kurumları, *"tarafsızlık ilkesini"* kanunlarla belirlenen amaç ve ilkelerin ışığı altında sorumluluklarıyla bağdaştırmak zorundadırlar. Bu durum, Hukuk Devletinin temel ilkesi olan *"İdarede Kanunilik"* prensibinin doğal bir sonucudur. İdarede kanunilik prensibi, idarenin, kamu hizmeti gören tüzel kişilerin ve bazı hallerde de özel kişilerin faaliyetlerinde ve teşkilâtlarında kanunun hakimiyeti demektir[16].

Kullanım biçimine göre son derece yararlı olabileceği gibi, küçümsenmeyecek zararları da beraberinde getirebilecek olan radyo ve televizyon kuruluşlarının yönetim ve denetiminde tarafsızlık ilkesi, bir temel ilke olarak dikkate alınmalıdır. Ancak, radyo ve televizyon kuruluşları kamu huzuru, kamu yararı, genel ahlak, ülke bütünlüğü gibi konularda tarafsız kalamazlar. Devletin milli çıkarlarının tehlikeye düştüğü durumlarda yayın kuruluşları tarafsız değil, Devlet'ten yana taraf olmalıdır.

Dünyadaki radyo - televizyon kuruluşları arasında özerk ve tarafsız bir kamu kurumu olarak en güzel örneği oluşturan BBC'nin eski Genel Müdürlerinden Sir Hugh C. Green[17] 9 Şubat 1965 tarihinde Roma'da Uluslararası Katolik Radyo-Televizyon Birliğinin toplantısında *"Program Müdürünün Sorumluluğu"* konusunda yaptığı konuşmada özetli şunları söylemiştir:

---

(16) Eroğlu, a.g.e., s. 45-46; Ayr. bkz. Giritli-Akgüner, a.g.e., s. 29-30 ve Tahsin Bekir Balta, *İdare Hukuku*, Ankara, 1970-1972, s. 126.

(17) Sir Hugh C. Green 1 Ocak 1960-1 Nisan 1969 yılları arasında BBC Genel Müdürlüğü yapmıştır (Asa Briggs, *The BBC, The First Fifty Years*, Oxford University Press, Oxford NewYork, 1985, s. 316).

"... BBC'de yönetim kurulu da, genel müdür de özellikle sorumluluk arasındaki nazik dengenin korunmasından sorumludurlar. Hemen şunu söylemeliyim ki, biz özgürlüğü tam bir bağımsızlık olarak görmekteyiz. Kuvvetle inandığımız bir yayın kontrolümüz var. Programların prodüktörlerine diledikleri gibi program yapmak izni verilmemiştir. Bazı çizgiler gerekiyor... Ancak, yayında denetimin en emin yolu, bunu yazılı emirlerle değil de ikna ederek yapmaktır. Program sorumluları belli soruları kendi başlarına, fakat B.B.C.'nin daha tecrübeli memurlarıyla ve gerektiğinde Yönetim Kurulu üyeleriyle tek tek programlar üzerinde yapacakları devamlı görüşmelerin ışığı altında çözülmeye teşvik edilmelidir. Bence ne kurum içinden ne de dışından gelecek baskı ve yasaklarla hiç bir şey kazanılamaz. Bu şekilde ancak... yaratıcı kişiler küstürülmüş, iş göremez duruma getirilmiş olur... Gerçek bağımsızlık olmadan yayın yapanın gerçeklik, doğruluk ve tarafsızlık gibi en yüksek değerleri koruması güç bir iştir. Aynı şekilde gerçeklik, doğruluk ve tarafsızlığıyla tanınmamış bir yayın kurumunun da gerçekten bağımsız ve güvenilir olduğu söylenemez. Fakat B.B.C. tarafsızlığa yüksek ölçüde uysa da, kurumun tarafsız, tutumsuz, bağlantısız kalamadığı bazı konular da vardır. Temel ahlak değerleri lehinde ve aleyhinde tartışmalar olduğu zaman; yani gerçeklik, adalet, şefkat ve hoşgörü gibi konularda BBC tarafsız kalamaz. Sonra ırkçılık, ya da siyasi inançların aşırı şekilleri söz konusu olduğunda da tarafsız kalmamız gerektiğine inanmıyorum. Bu meselelerde fazla iyi "demokrat" olmak, demokrasinin yıkılmasına giden yolu hazırlar. Sıhhatli bir demokrasinin yaşaması için asla izin vermeyeceği şeyleri açık-seçik belirtmesini önleyecek kararları alması gerektiği inancındayım. Bazı politik ve sosyal şekilleri savunanların eylem ve emelleri

ise topluma, huzur ve düzene öylesine açıkca zararlı ki, yayının muazzam gücünü onların emrine vermek, onlarla işbirliği yapıp, topluma ihanet etmek olur..."[18]

Görülüyor ki, yayınların muazzam gücünün toplum ve devlet aleyhine kullanılmasını, toplum ve devleti ayakta tutan değerlere zarar verilmesini önleyecek, yayınların olumlu yanlarının kuvvetlendirilmesini sağlayacak, yayın kurumlarının bünyesine daha kolaylıkla girip nüfuz edebilen, daha süratli, daha az biçimci, karşılıklı ilişkilerde önemli bir boşluğu doldurabilecek, daha iyi bilgi sahibi olabilecek, keyfilikle mücadelede daha etken olabilecek bir denetim mekanizmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak, radyo ve televizyon yayın hizmetini düzenleme ve geliştirme aracı olan ve hizmet yükümlüsünün kişiliği ile ilgili bulunmayan, yetki ortaklığı anlamı taşımayan, yönetime yol gösterici ve yardım edici *"denetim fonksiyonu"*, tarafsız yayın yapacak kuruluşlarda yetki kullanımını engeleyerek, tarafsızlık ilkesinin uygulanmasını zedelemeyecek bir mahiyet taşımalıdır.

(18) İsmet Giritli, *Kamu Yönetimi Teşkilâtı ve Personeli*, İstanbul, 1983, s. 249-250'den nakden.

II- RADYO VE TELEVİZYON YAYINLARININ DENETİMİNDE ÇEŞİTLİ DÜZENLEMELER

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, kitle iletişim araçları içinde radyo ve televizyon, siyasi iktidarların en çok önem verdikleri, gözetim, denetim ve değerlendirmeye tabi tutmak istedikleri araçlardır.

Radyo ve televizyon yayın hizmetlerinin gözetimi, denetimi ve değerlendirilmesi için uygulanan yöntemler ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Toplum hayatında etkisi büyük olan yayın kuruluşlarının hemen hemen hiç biri denetimsiz, başıboş kuruluşlar değildir. Yayın kuruluşları ülkenin toplumsal kuralları, ekonomik ve siyasal koşulları, örf ve adaletlerinin gerektirdiği biçimde denetim ve gözetim altındadırlar.

Radyo ve televizyon kuruluşları çoğunlukla devletin, hükümetin elindedir, denetimindedir ya da siyasal güçlerce sürekli denetim altına alınmak istenmektedir. Bu kuruluşların özel kişilerce işletilmesine ise, bazı ülkelerde genellikle karşı çıkılır yada çok sıkı denetim koşuluyla izin verilir[19].

Uzmanlık gerektiren yayın hizmetlerinin yayın amaçlarına uygunluğunun gözetiminin siyasal yönetim dışında uzman bir organ tarafından yapılması gereği, çeşitli ülkelerde bu organın radyo-televizyon kuruluşunun teşkilâtı içinde veya dışında bulunması, karar yetkisine sahip olması veya istişari yetkiler taşıması şeklinde ele alınmıştır. Böylece telekomünikasyonun çeşitli yönleriyle ilgili ana konularda ilke kararı alabilecek, yayın hizmetini değerlendirecek, gözetecek, düşüncelerini belirtecek, hizmet yükümlüsü kuruluşa yardımcı olabilecek organların kurulması sonucu doğmuştur.

Bu bölümde, sözünü ettiğimiz organların oluşumu, görev ve yetkileri konusunda çeşitli ülkelerdeki düzenlemelere değineceğiz.

---

(19) Aysel Aziz, *Radyo ve Televizyonla Eğitim*, Ankara, 1982, s. 17.

1- İNGİLTERE

Dünyada siyasi iktidarın etkisinden uzak, özerk bir kamu kurumu olarak ün yapmış ve birçok ülkenin yayıncılık alanındaki hukuki düzenlemelerine örnek olmuş olan BBC'yi incelemeye geçmeden önce İngiltere'de Rd-Tv yayıncılığının tarihi gelişimini kısaca belirtmekte yarar görmekteyiz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

a) İngiltere'de Radyo ve Televizyon Yayıncılığının Tarihi Gelişimi

"Birleşik Krallıkta Yayıncılığın Tarihi" isimli kitabında Asa Briggs, 20'nci Yüzyılın başında radyonun ilginç gelişmesini anlatmıştır. Briggs'e göre, yayıncılığın gelişmesine iki açıdan bakmak gerekir. Birincisi, tarihsel, ikincisi sosyal açıdır. Briggs'e göre, 1890 yılı ile I. Dünya Savaşının sonu arasında yeni bir ulusal yaşam biçimi gelişmiş ve insanlar sosyal haklarını aramaya başlamışlardır. Devlet de, bu hakları tanıma yolunu seçmiş ve sınıflar, sosyal tabakalar arasındaki sınırlar yıkılmaya başlanmıştır. Diğer yandan, savaşın toplumda açtığı sosyal yaraların da doldurulması gerekmiştir. İşte yayıncılık, bu değişen sosyal biçimin ortaya çıkardığı ilişkilerde önemli bir araç olmuştur[20].

Diğer Avrupa Ülkelerinde olduğu gibi, İngiltere'de de, organize olmuş yayıncılık hareketinin ortaya çıkmasında ticari çıkarlar önemli roller oynamıştır. Marconi Şirketi, önce İrlanda'da daha sonra Chelmsford'da deneme mahiyetinde radyo istasyonları kurmuştur. Kurulan bu radyo istasyonlarının ilk dinleyicileri ise, denizciler ve radyo amatörleri olmuştu. Müzik programları ve haberler, halkın ilgisini çeken programlar olmuştur. ABD'de gelişen radyoculuk, İngiltere'de dikkat çekmeye başlamıştır.

---

(20) Walter Emery, *National and International Systems of Broadcasting*, Michigan, 1969, s. 82.

Bu arada, dinleyicilerden gelen şikayetler ve müzik programlarının kötü oluşu ve zamanı boşa harcaması gibi gerekçelerle Marconi Şirketine verilen ruhsat iptal edildi.

Ancak, bu iptal yayıncılık olgusunun gelişmesini ve büyümesini önlemedi. Aralık 1921 tarihinde 60 telsiz derneği biraraya gelerek Posta İdaresine başvurdu. Bu başvuruda, dernekler "telsiz telefon aracılığıyla kapasitesi düşük olan şirketlere hava raporu, müzik ve haber yayınları için ruhst verilmemesini, ancak yetkili ve ehliyetli olanlara ruhsat verilmesini ve yapacakları yayınlarda ülkenin savunma hizmetlerini aksatmamayı da ön planda tutmaları gerektiğini" öngören Telsiz İdaresi kararına karşı çıkıyorlardı.

Bu başvurunun sonucu olarak, Posta Genel Müdürü, Marconi Şirketinin ruhsatını yenileyerek telsiz derneklerinin isteği üzerine, haftada belli günlerde ve kısa bir süre için müzik ve sohbete ilişkin yayınlar yapılmasına izin verdi. Diğer ticari amaçla faaliyet gösteren şirketlere de deneme mahiyetinde yayınlar yapmaları için izin verildi. Böylece, ABD'dekine benzer bir biçimde özel yayıncılığın gelişme kapasitesi olduğu da ortaya çıktı. Ancak, Posta İdaresi yetkilileri böyle düşünmüyordu. Onlara göre, özel kesim (kişiler) biraraya gelerek bir büyük yayın şirketi içinde birleşmeli ve birbirleriyle rekabet etmemelidir.

Aralık 1922 tarihinde, büyük tartışmalar ve müzakerelerden sonra, radyo yapımcıları Britanya Yayıncılık Şirketini kurmaya karar verdiler. 18 Ocak 1923 tarihinde, şirket sekiz yayın istasyonu kurmak ve işletmek üzere izin aldı. Ruhsat, 1 Ocak 1925 tarihine kadar geçerli idi ve bu süre zarfında günlük olarak yapılacak programların "Posta Genel Müdürünü memnun etmesi" şartı da aranacaktı.

Şirketin hisse senetleri vardı ve telsiz malzemesi yapımcıları bu hisse senetlerinden alabileceklerdi. Hisse senetleri 6 büyük şirket tarafından alındı. Bunlar arasında Marconi Şirketi de vardı. Bu altı firma Şirket'in sekiz müdüründen altısını aday gösteriyordu. Ayrıca, radyo yapımcıları anlaşmaya göre, sadece kabul edilmiş tek tip radyo

alıcısını ve parçalarını satabilecekler. Şirkete bu satışlardan belli bir hisse verecekler ve özel izin almadan reklam yapamayacaklardı. Radyo alıcısı sahipleri yıllık 10 Şilling ruhsat ücreti ödeyeceklerdi. Bunun yarısı Hükûmete, diğer yarısı da Şirkete verilecekti.

Kurulan bu Şirket deneyim edinmek üzere kurulmuştu. Şirketin faaliyeti ve kuruluşu üç ana ilkenin anlaşılmasını sağladı. Birincisi, radyo yayıncılığı kamuyu ilgilendiren bir iştir ve Devletin bu alanda düzenleme yapma yetkisi inkâr edilemez. İkincisi, Devlet teşkilâtı içinde bu düzenleme yetkisini kullanacak olan kişi Posta Genel Müdürüdür. Üçüncüsü ise, bütün alıcılar ve vericilerin lisansa bağlanmaları şartıdır. Sistemin mali kaynağı, vergi ve reklamlardan elde edilen gelir yoluyla değil, fakat ruhsat ücretlerinden alınan paralarla sağlanmalıydı[21].

İlk birkaç ay, kurulan bu şirketin Posta İdaresi ile arasında çıkan birtakım sorunların çözümlenmesi ile geçti. Şirketin tekel biçiminde faaliyet göstermesi halkı ve dolayısıyla Parlemento'yu rahatsız ediyordu. Bazı çevrelerde, Posta Genel Müdürünün 1904 tarihli "Telsiz Telgraf Kanunu" uyarınca almış olduğu ruhsat harçları ve yetkisi tartışma konusu oluyordu.

Asıl sorun, bazı şirketlerin, ucuz, hazır radyo parçalarını çok miktarda ithal etmeleri ile çıktı. Bu parçalar, kolaylıkla biraraya getirilerek, ucuz radyo yapımına başlandı. Ayrıca, Posta Genel Müdürü, bazı amatörlere, deneme mahiyetinde radyo çalışmaları yapmak üzere ruhsatlar da veriyordu. Bunlardan bir ruhsat ücreti de alınmıyor, bu durum gelirlerin düşmesine neden oluyordu.

Bütün bunların üstünde ve en önemli sorun, yayıncılık şirketleri ile yazılı basın arasında çıkan uyuşmazlıklarda görülüyordu. Kuvvetli gazeteler ve haber ajansları, haberleşme alanında üstünlüklerini devam ettirmek istiyorlar; radyo yayıncılığı ise, bilinen nedenlerle gelişmesine devam ediyordu. Bu durum, Posta Genel Müdürüne düzenleme yetkisini kullanmada birtakım zorluklar çıkarıyordu.

Bütün bu zorlukların ortaya çıkmasından sonra, Posta Genel Müdürlüğü, oniki kişiden oluşan bir Komite kurarak durumu inceletmeye başladı. Parlamento ve basın mensubu gibi ilgililerden oluşan, Başkanının adıyla anılan Sykes komisyonu[22] birçok araştırma yaptıktan ve birçok kişiyi dinledikten sonra, yaptığı 34 toplantı sonunda bir rapor yazdı. Bu rapora göre yayıncılık, konusu itibariyle, geniş bir Devlet denetiminin yapılması gerekli bir faaliyettir, bu denetimi yapacak bir örgüt kurulmalı ve bu örgütün başına da, Parlamento'ya karşı sorumlu olacak bir Bakan getirilmeli, bu bakana yardımcı danışma kurulları kurulmalı, mali kaynak konusu da, gene ruhsat ücretleriyle çözümlenmelidir. Komitenin, yukarıda belirtilen önerilerinin büyük bir çoğunluğu, Hükümet tarafından kabul edildi. Britanya Yayıncılık Şirketinin ruhsatı 31 Aralık 1926'ya kadar uzatıldı.

Ruhsat süresinin bitiminde önce, Britanya yayıncılığında göze çarpan gelişmeler gözükmeye başladı. Radyo alıcılarının sayısı 1924'de bir milyon iken, 1926 sonuna kadar bir buçuk milyona yükseldi. Yayın istasyonlarının sayısı dokuza çıktı. Uzun dalga radyo yayınlarına başlandı. Halkın % 90'ının radyo alabileceği ortaya çıktı. Programlarda belirgin bir gelişme oldu.

Bu arada ticari tekelden şikayetler de artmıştı. Nihayet, 14 Temmuz 1926'da Crawford Komitesi (Crawford Committee) kuruldu.

Crawford Komitesinden, ruhsat bitiminde radyonun denetim ve gelirlerinin biçimi konusunda tavsiyelerde bulunması istendi. Komite raporunda, tekelin devam etmesini ancak, bu tekelin yayınlarında kamu yararını gözetecek bir kamu kurumuna tanınmasını öngörü-

(21) Emery, a.g.e., s. 83.
(22) Ersan İlâl, *Radyo Hürriyeti, Özerklik ve 1961 Anayasası*, İstanbul, 1972, s. 67.

yordu. Crawford Komitesinin tavsiyesine uyularak ve parlamentodan çıkacak kanunla kurulursa siyasi etkilerden söz edileceği gerekçesiyle bir Kraliyet Fermanı biçimi kullanılarak BBC (British Broadcasting Corporation - Britanya Yayıncılık Kurumu) kuruldu[23].

Krallık Fermanı ile kurulan Britanya Yayıncılık Kurumu (BBC)'ye 1 Ocak 1927 tarihinden geçerli olmak üzere 10 yıl süre ile ruhsat verildi[24]. Ruhsat gene Posta Genel Müdürü tarafından veriliyordu. Yeni kurulan kurum bir *"kamu kurumu"* olacak, ancak kanunla kurulmadığı için de belirli bir özerkliğe sahip bulunacaktı.

Böylece, günümüze kadar gelen İngiliz radyo sistemi kurulmuş oluyordu. Sistemin üç büyük özelliği, tekel olması, gelir olarak yalnız radyo ücretlerine dayanması ve özerk kamu kurumu olmasıydı.

BBC'nin ilk yıllarında, biri bütün ülkeye yayın yapan, diğeri ise, mahalli halka ulaşan iki programı vardı. BBC, 1932 yılında kısa dalga radyo yayınlarına da başladı. *"Krallık Servisi"* olarak bilinen bu programlar, Britanya Uluslar Topluluğu içinde yer alan ülkeler arasında ekonomik, siyasi ve kültürel bağların kuvvetlenmesi amacına yönelikti.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, mahalli halka yayın yapan radyo istasyonu da, ulusal programlar hazırlamaya başladı. Tanıtma Bakanlığı, yayınların genel denetim ve gözetimini üstüne aldı. Buna rağmen, BBC, savaş sırasında gene mümkün olduğu kadar, tarafsız ve objektif yayıncılık ilkelerine uymaya çalışmıştır. Bu arada, Britanya Televizyonu da 1936'da deneme yayınına başladı. BBC ulusal bir TV yayın şebekesinin kurulması için yoğun çabalar harcadı.

---

(23) Emery, a.g.e., s.84-86.
(24) Asa Briggs, *The BBC - The First Fifty Years*, Oxford University Press, New York, 1985, s.367-368.

BBC'nin ruhsatı, 31 Aralık 1951'e kadar uzatıldı. 1949 yılında, BBC'nin geleceği hakkında özel kesim ve kültür kuruluşları arasında tartışmalar başladı. Tartışmalar, "BBC'nin tekeli devam etmeli midir? Rekabete ve özel kesime açık bir yayın şirketi kurulmalı mıdır? Acaba, BBC, değişen ve gelişen İngiliz toplumunun gereksinmelerine cevap vermekte midir?" noktalarında toplanıyordu.

Tartışmalarda tekeli destekleyenler, radyo dalgalarının kısıtlı olması, alınan ücretlerin eşitlik içinde dağıtılması güçlüğü, işletmede ve iktisadi bakımdan çıkacak güçlükler ve tekelde azınlıkların isteklerini de yerine getiren dengeli programlar yapılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Tekele karşı olanlar ise, ifade hürriyetinin kısıtlandığı gerekçesini ileri sürmüşlerdir. Bu iddialara BBC, tarafsızlıkla ifade hürriyetinin en iyi biçimde sağlandığı cevabını vermiştir.

21 Haziran 1949'da kurulan *"Beveridge Komitesi"* BBC hakkında o güne kadar yapılan araştırmaların en genişini yapmış ve 18 Ocak 1951 tarihinde *"Radyo Yayınında Tekel ve Rekabet"* başlıklı raporu parlamentoya sunmuştur. Raporda radyo yayınlarının eğitim ve kültür alanındaki sorumluluğu belirtilerek BBC'nin tekelinin ve reklâm yasağının devam etmesi önerilmiştir[25]. Tekelden yana rapor veren *"Beveridge Komitesi"* nin önerilerine uymayan, Ekim 1951'de iktidara gelen Muhafazakâr Parti Hükümeti, ruhsatı sona ermek üzere olan BBC'nin ruhsatını geçici olarak (6) ay uzattı ve[26] Mayıs 1952'de BBC'nin görevine devam edeceğini ve yapısının bozulmayacağını ilân etti. Bunun yanısıra televizyon yayıncılığı alanında *"rekabete açılmak"* gereğini vurguladı. 30 Temmuz 1954 tarihinde çıkarılan Televizyon Kanunu ile ITA (Independent Television Authority-Bağımsız Televizyon Otoritesi) adlı bir kurum oluşturulmuş, ticari televizyonun bu kurum aracılığıyla ve onun denetiminde yayın yapmasına izin verilmiş, böylece, BBC'nin tekeli ortadan kaldırılmıştır[27].

---

(25) Emery, a.g.e., s87.
(26) 1 Ocak 1952-1 Haziran 1952 (Briggs, a.g.e., s.382).
(27) Raşit Kaya, *Kitle İletişim Sistemleri*, Ankara, 1985, s.128.

1960 yılına kadar geçen süre hem BBC, hem de ITA için bir deneme süresi oldu. Bu altı yıl içinde bazı çevreler ITA'nın faaliyete geçmesiyle BBC' de belirgin bir düzelmenin olduğunu ileri sürdüler. Bazı çevreler ise, ITA'nın yayıncılıktan fazla kar ettiği, yazılı basına karşı korkunç bir rekabetin doğduğu, ITA'nın programlarının zayıf olduğunu ileri sürüyorlardı. ITA'nın ruhsatı 1964 yılında BBC'nin 30 Haziran 1962'de sona ereceğinden, her iki televizyon sisteminin ruhsatının aynı zamanda sona ermesi için BBC'nin ruhsatı (2) yıl uzatıldı.

BBC ve ITA'nın gelecekteki faaliyetlerinin ne olacağının belirlenmesi için Posta Genel Müdürü, Sir Henry Pilkington başkanlığında bir komite kurdu. Haziran 1962 tarihinde açıklanan *"Pilkington Raporu"* nda Komite'nin görüşü BBC'nin programları için daha iyimser fakat ITA'nın programları hakkında ise kötümserdi[28].

Pilkington Rapor'unda şu görüşe yer verilmekteydi: "BBC, ticari televizyonla rekabet edebilmek için programlarının kalitesini düşürmüştür. Ticari televizyon da, yasada belirtilen amaçlara hizmet edememiş, programlarını ucuz Amerikan Şovlarıyla ve dizi filmleriyle doldurmuştur"[29].

Pilkington Komitesinin Raporu kamuoyunda geniş tartışma ortamı buldu. 1964 yılında Parlamento yeni *"Televizyon Kanunu"*nu kabul ederek, 1954'de çıkarılan Televizyon Kanununu ve bunu değiştiren 1963 değişikliklerini yürürlükten kaldırdı. Kanun, programların yüksek kalitede olması, konuların değişik alanlardan seçilmesi ve haftanın değişik günlerine dengeli bir biçimde yayılması yükümlülüğünü de Kuruma yükledi. Kanun, diğer yandan, programların Kuruma danışılarak yapılmasını ve bu programların daha önceden Kurumun onayını alma koşulu ile yayınlanmasını öngörüyordu.

---

(28) Emery, a.g.e., s. 91-92.
(29) Emel Ceylan Taner, *Dünü ve Bugünüyle Televizyon*, İstanbul. 1983, s. 62.

Kanunun 3'üncü kısmının 1'inci maddesi, programların kamu düzenini bozucu ve suç işlemeye teşvik edici içerikte olmamasını, programlarda dini telkin yapma ve yardım yapmayı isteyen hususların bulunmamasını emrediyordu[30].

1973 yılında çıkarılan bir yasa (Broadcasting Act) ile ITA'nın adı IBA (Independent Broadcasting Authority) olarak değiştirilmiş ve ticari radyo yayınları yapma olanağı tanınmıştır. IBA, 10 üyeden oluşan ve üyeleri Hükümet tarafından seçilen bir yönetim Konseyi niteliğinde idi. Radyo ve televizyon yayınları IBA'nın merkezi otoritesi altında ITV (Independent Television), ILR (Independent Local Radio) ve Dördüncü Kanal (Channel Four) tarafından yapılmaktaydı. Bu arada ITV'ni oluşturan kuruluşların ortaklığı olan ITN (Independent Television News) da ITV kurumlarına haber programı üretmekteydi[31].

Yayın politikasının belirlenmesi ile görevli olan IBA, programların kalitesi ve içeriğinden sorumlu olduğundan hazırlanan programları yayınlanmadan önce bilme hakkına sahipti. Kamu hizmetinin gerektirdiği çeşitliliği sağlamak için program ve reklamları denetlemek, reklamların süresini ve yayın saatleri içinde dağılımını belirlemek gibi görevleri de olan IBA, bu görevleri, kendi üyeleri ve yayın şirketleri temsilcilerinden oluşan *Sürekli Danışma Komisyonu* (Standing Consultative Commitee) ve aynı şekilde oluşan program politikalarını belirleyen *Programme Policy Committee* ve görüşlerini alan bir komisyon ile işbirliği içinde yapardı[32].

(30) Emery, a.g.e., s. 93.
(31) Hıfzı Topuz ve diğerleri. *Yarının Radyo ve Televizyon Düzeni*, İstanbul, 1990, s. 15.
(32) Kaya, a.g.e., s. 128-129.

1990 yılında IBA'nın yerine, ITC (Independent Television Commission) kurulmuştur. Program şirketlerinin seçimi, programların içeriğinin denetimi gibi geniş yetkileri sahip olan IBA'e karşılık, yeni kurulan bu komisyon daha az etkinliğe, daha çok yaptırım gücüne sahip olan düzenleyici bir kuruluştur[33].

ITC'nin belli başlı görevleri şunlardır:

- Yeni açılan 3. ve 5. kanallarda yayın yapması uygun görülen şirkete lisans vermek, yayınlanan programların, önceden belirlenmiş olan yayın ilkelerine uygun olmaması durumunda ihtar vermek ve lisansın iptaline kadar varan yaptırımlarda bulunmak,

- Lisans verilen kanallarda işletmecilik hakkının tek kişide toplanmaması için denetimlerde bulunmak,

- Doğrudan Uydu Yayını (Direct Boadcasting Satellite) hizmetlerini denetlemek ve Doğrudan Uydu Yayını kanallarını; kablo ile dağıtım yapan yerel televizyon program hizmetleri için verilmiş imtiyazların yapısını yasal çerçeve içinde saptamak, yerel dağıtım lisanslarını ihaleyle tahsis etmek,

- Özel sektördeki verici hizmetlerine ilişkin düzenlemelerin uluslararası antlaşmalara uygunluğunu sağlamak, tasarlanmış teknik özelliklere uyulmasını gözetmek[34].

b) BBC (British Broadcasting Corporation)

aa) BBC'nin Hukuki Statüsü

BBC'nin idari yapısı büyük ölçüde, ilk idari yapısına ilişkin düzenlemenin kabul edildiği 1927 yılından itibaren aynıdır.

---

(33) Leyla Akbaba, "Bazı Ülkelerde RTYK Benzeri Kurum ve Kuruluşlar", Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu Araştırma Dairesi Raporlarından Derleme, Ankara, Ağustos 1990, s. 2.
(34) Aynı, s. 2-3.

BBC'nin yapısını ve işleyişini iki temel hukuki metin düzenler. Bunlardan biri *Kraliyet Beratı* (Royal Charter), diğeri *Ruhsat ve Sözleşme* (Licence and Agreement) dir. *Berat*, BBC nin amaç yetki ve yükümlülüklerini, *Ruhsat ve Sözleşme* ise, kuruluşun çalışma şartlarını ve süresini belirler. BBC, *"Charter"* ve *"Licences and Agreement"* in yanısıra ülkedeki genel kanunlara uymak zorundadır. 20 Aralık 1926 tarihli "Royal Charter" 10 yıllık bir dönem için verilmiş, daha sonra dönem sonlarında yenilenmiştir. Son olarak 1 Ağustos 1981 tarihinde yürürlüğe giren "Royal Charter" 31 Aralık 1996 yılına kadar yürürlükte kalacaktır[35].

"Royal Charter"ın yanısıra, BBC'nin 31 Temmuz 1981 tarihinde süresi biten lisansı 1 Ağustos 1981 tarihinden geçerli olmak üzere 31 Aralık 1996 tarihine kadar uzatılmıştır.

"Licences and Agreement", BBC'nin verici merkezlerini kurma ve işletme koşullarını, ruhsat ücretleri ve programlarının yayın izinlerini belirler. "Royal Charter" a göre, BBC işletme lisansını verme yetkisi İçişleri Bakanlığına aittir. Bu yetki 1974 yılına kadar Posta Bakanına aitti. Bu tarihten sonra İçişleri Bakanına verilmiştir.

BBC kurulurken, bir kamu hizmeti görecek bu kuruluşun Parlamento denetimine bağlı olması ancak, hükümetlerin doğrudan kontrolü altında olmaması amaç edinilmiştir. Bu nedenle, kuruma yönetme yetkisi *"kamu yararı"* doğrultusunda çalışan bir Yüksek Kurul'a (Authority) verilmiştir.

Diğer yandan, "Licences and Agreement" a göre, radyo alıcı ve vericilerine lisans veren İçişleri Bakanlığının da yayınlar üzerinde denetim yetkisi bulunmaktadır. "Licences and Agreement" ın 13/4 üncü maddesi gereğince İçişleri Bakanı, "... zaman zaman, yazılı olarak ihbar etmek suretiyle şirketin herhangi bir belirli zamanda veya her zaman, ihbarda belirtilmiş olan herhangi bir hususu veya hususları yayınlamaktan vazgeçilmesini..." talep edebilir[36].

(35) BBC Handbook 1987, *Incorporating The Annual Report and Account 1985-1986*; BBC, London, 1986, s. 183-200.
(36) Aynı, 183-231.

Görüldüğü gibi, bu madde ile Hükümete BBC programlarını veto etme yetkisi verilmekte, kendi görüşleri ile Kurumun sorumluluklarının çatışabileceği hallerde son sözün Hükümet veya parlamentonun olması öngörülmektedir. Bununla beraber, uygulamada anılan madde BBC programlarının ve yönetiminin kararlarının en şiddetli tenkide sebep oldukları zamanlarda bile BBC, programlarında beratından doğan sorumluluğa dayanan ve kamuya karşı olan vazifesinden kaynaklanan müstakil kararını daima tatbik etmiş, hürriyeti engellendiği zaman, bunu şiddetle müdafaa etmiştir.

Nitekim, 7 Ağustos 1985 günü yayınlanmak üzere, İrlanda ile ilgili olarak hazırlanan bir programın hükümetin önerisi ve BBC Yönetim Kurulu (Guvernör Kurulu)nun kararı ile yayından kaldırılması BBC çalışanları ve İngiltere'deki tüm basın ve yayın kuruluşları tarafından protesto edilmiştir. İçişleri Bakanının *"ulusal çıkarlara aykırı olduğu"* gerekçesiyle yayından kaldırılmasını istediği programda, Kuzey İrlanda'nın İrlanda Cumhuriyeti ile birleşmesini savunan Katolik Parti'nin bir üyesi ile K.İrlanda'nın İngiltere ile birliğini savunan Protestan bir meclis üyesinin günlük yaşamları sergileniyordu. Her iki konuşmacı da siyasal emellerine ulaşmak için şiddetten başka geçerli yol olmadığına inandıklarını açıklıyorlardı. Bu programın yayından kaldırılmasını isteyen bazı hükümet yetkilisi ve Muhafazakâr Parti milletvekili *"terörizme reklâm yapma olanağı verilmemesini"* savunurken, muhalefet partileri ve gazeteci sendikaları ile çok sayıda kuruluş, hükümetin BBC'nin yayın özgürlüğüne müdahale ettiğini belirtti. Yayın özgürlüğüne müdahale olduğu gerekçesiyle İngiltere'deki resmi ve bağımsız radyo-televizyon istasyonlarında çalışan gazetecilerin verdikleri grev kararı haber yayınlarını etkiledi[37] ve 7.8.1985 günü radyo ve televizyonlardan günboyu haber bültenleri yayınlanmadı[38].

---

(37) "BBC Çalışanının *Özgürlük* Grevi", *Cumhuriyet Gazetesi*, 7 Ağustos 1985.
(38) "BBC Sustu", *Milliyet Gazetesi*, 8 Ağustos 1985.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sonuçta, İçişleri Bakanı Leon Brittain ile BBC Genel Müdürü Alasdair Milne'nin yaptıkları görüşme sonunda yayından kaldırılan filmin yakın bir tarihte yayınlayacağı açıklandı[39].

Görüldüğü gibi, İçişleri Bakanının programların yayınlanmasını engellemek yetkisi olduğu halde yayın özgürlüğü sözkonusu olduğunda son sözü BBC söylemiştir.

Bu özgürlük bilinci, Kraliyet Beratından önceki zamanlara dayanmaktadır. 1926 yılı sonunda Posta Genel Müdürü olarak şirketin kurulmasından sorumlu olan Sir William Mitchel-Thomson (daha sonra Lord Selsdon ünvanını almıştır) iç politika konularının BBC nin serbest kararına bırakılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu görüş o tarihte Avam Kamarası tarafından onaylanmış, 1933 yılında Avam Kamarasının bir kararı ile tekrar teyid edilmiş ve o tarihten beri birçok fırsatlarda birbiri arkasından Bakanlar tarafından da kabul edilmiştir.

BBC, kamu politikası ile ilgili herhangi bir husus hakkında, uzun zamandan beri yerleşmiş olan *"tarafsızlık politikası"* na göre yorum yapmaz, kendi görüşünü ifade etmez. Bu politika kendi kendine yerleşmiştir ve şu anda yürürlükteki *"Licences and Agreement"* nın eki olan 8 Ocak 1981 tarihli Guvernörler Kurulu Kararı bunu bir kez daha teyid etmiştir.

Güvernörler Kurulu kararının, BBC'nin hedefi olarak tarif ettiği tarafsızlığı ve yüksek program standartlarını sağlamak için BBC dahilinde bütün gerekli tedbirler alınmıştır.

Dökümanter programlarda ve programlardaki şiddet ve reklâm gibi değişik konular üzerinde, haberler ve güncel işler alanında geniş bir gözden geçirme ve referans sistemi senelerden beri geliştirilmiş; devamlı olarak BBC içinden ve BBC danışma kurulları tarafından tekrar tekrar gözden geçirilmektedir.

---

(39) "BBC'de Grevciler Kazandı", *Tercüman Gazetesi*, 9 Ağustos 1985.

BBC tarafsızlığının esas unsuru, düşüncelerini ortaya koymak için taraflara tartışma ve düşüncelerini açıklama fırsatı vermektir. Denge ve dürüstlük tabii olarak BBC'nin sorumluluklarından doğmakta, Kurumun herhangi bir belirli *"tutum"* ile tanımlanmamasını sağlamakta ve evvelden beri mevcut olan tarafsızlık politikasını takviye etmektedir.

Bununla beraber BBC'de denge fikri biraz daha farklı niteliklere sahiptir. Tarafsızlık ile denge aynı anlamda olmadığı gibi, denge her zaman tarafsızlığı sağlamaya uygun bir vasıta olmayabilir. BBC'nin eski genel müdürlerinde Sir Hugh Greene'nin dediği gibi:

> "Programlarımızda çeşitli görüş noktalarını dengelememiz gerekir, fakat bunun her münferit programda yapılması gerekmez. Birbirine karşı olan fikirlerin birbirini geçersiz kıldığı güncel olay programı kadar daha aptalca bir şey olamaz. Bazen bu usulün kullanılması mecburiyeti vardır, fakat genel olarak, denge bir zaman süreci, belki de bir seri ilgili programlar içinde bağlanabilirse çok daha fazla canlılık ve tesir meydana getirir".

Bu görüş, bugünkü BBC politikasıdır. Tek bir program içinde denge, ancak söz konusu tartışmanın durumu gerektirdiği hallerde gerçekleştirilir.

BBC'nin tarafsızlığı, ne mutlak bir tarafsızlık ne de temel manevi ve tabii inançlardan ayrılmak demektir. Örneğin, BBC, hakikat ve hakikat olmayan, adalet ve adaletsizlik, merhamet ve zulüm, tahammül ve tahammülsüzlük arasında olduğu gibi tarafsız olmamaktır. Bu durum BBC'nin çelişkili durumların tatbikinde tarafsız kalma konusundaki prensibinden uzaklaştığını ifade etmemektedir.

BBC'nin tarafsızlığı ile bağımsızlığı eleledir. Ötedenberi BBC'de hakiki bağımsızlık olmadan gerçeğe ve tarafsızlığa ve bunun sonunda da inanılabilirliğe ulaşılamayacağı görüşü kabul edilmektedir[40].

---

(40) BBC Handbook 1987, a.g.e., s.183-184.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bb) BBC'nin İdari Yapısı

aaa) Guvernörler Kurulu (Board of Govenors)

BBC'nin en üst düzey kurulu Guvernörler Kuruludur. Guvernörler Kurulu üyeleri, Kraliyet Beratı'nın 5'inci maddesinde öngörüldüğü üzere, Kraliçe tarafından Hükümete danışarak, seçilir ve beş yıl için atanırlar. Toplam 12 kişiden oluşan Kurul üyelerinin kendi aralarından aday gösterecekleri bir üye Kurumun Genel Müdürü, bir diğeri de Müdür Yardımcısı olarak Kraliçe tarafından atanır. Kurulun üyelerinden biri İskoçya için, biri Galler için, bir diğeri de Kuzey İrlanda için Milli Guvernör olarak seçilir. Milli guvernörler temsil edecekleri bölgenin kültürünü, özelliklerini, toplumun yapısını, sorunlarını çok iyi bilen ve o bölgenin halkıyla yakın ilişkileri olan kişiler arasından seçilir. Milli Guvernörler de Kraliçe tarafından atanırlar[41].

Guvernörler Kurulu onbeş günde bir düzenli olarak toplanır. Kurulun toplantılarına Radyo ve Televizyon ana birim yönetim müdürleri, program yapımcıları ve yönetmenleri de katılır. Kurul üyeleri part-time çalışmakla birlikte, Kurul toplantılarının dışında da kurum içinde çalışır ve tüm programları takip ederler. Toplantılarda son onbeş günlük yayınlar ve gelecek dönemde yapılacak programlar üzerinde değerlendirmeler yapılır. BBC'nin en üst düzeydeki hiyerarşik amiri olan Genel Müdür gerekli gördüğü konularda, program planları hakkında Guvernörler Kurulu Başkanına ve Kurula danışır.

Guvernörler Kurulunun en önemli işlevi Kurumun temel siyasetini belirlemesidir. Kurumun yönetiminden denetimine kadar birçok konuda kurum çalışanlarına yardımcı olur.

---

(41) Aynı, s. 224-225.

bbb) Genel Müdür ve Yönetim Kurulu (Chairman and Board of Managers)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Genel Müdür Guvernörler Kurulu'nun tabii üyesidir ve Kurul tarafından kendi üyeleri arasından seçilerek Kraliçe tarafından atanır. Kurumun en üst düzeydeki hiyerarşik amiridir.

Yönetim Kurulu BBC'nin içinden seçilen 12 kişiden oluşur. Genel Müdürün araştırmaları ve BBC personeli ile yaptığı gizli toplantılar sonucunda Guvernörler Kurulu tarafından atanır.

Genel Müdürün sürekli olarak birlikte çalıştığı ve başkanlık ettiği Yönetim Kurulu her hafta düzenli olarak toplanır. BBC ile ilgili yönetsel kararlar bu toplantılarda alınır. Guvernörler Kurulu ile Genel Danışma Kurullarının kurum hakkındaki raporları, kararları, uygulamaya ilişkin önerileri, yayın planları, denetim raporları Yönetim Kurulu toplantılarında tartışılır, değerlendirilir[42].

ccc) Genel Danışma Kurulu (General Advisory Council)

Genel Danışma Kurulu, Kraliyet Beratı'nın 8'inci maddesine göre, Kurumun yayın hizmetlerinde, çalışmaları ve sorunları ile ilgili konularda Kuruma danışmanlık yapmak üzere Kurum tarafından tayin edilecek bir başkan ve zaman zaman değişebilecek sayıda üyeden oluşur.

Genel Danışma Kurulu'nun oluşturulması ilk kez 1952 Kraliyet Beratı ile istenmişse de BBC, 1934 yılından beri *"faaliyetlerinin tüm alanında temsilci kadın ve erkeklerin yapıcı tenkid ve tasviyelerini sağlamak"* için kendi arzusu ile böyle bir danışma kurulu oluşturmuştu.

BBC'nin en büyük danışma kurulu olan Genel Danışma Kurulu üyeleri, BBC tarafından çeşitli farklı görüşlere sahip gruplarla meslek kuruluşlarının önerileri gözönünde tutularak atanır.

(42) Sacide Vural, *Radyo-TV Kurumlarında Yönetim ve Türkiye'deki Uygulama*, Eskişehir, 1986, s. 78-80.

BBC, Genel Danışma Kurulunun yanısıra ziraat, müzik, din, eğitim gibi çeşitli yayınlarla ilgili olarak 60'ın üstünde danışma kurulları oluşturmuştur. Bu danışma kurulları uzun bir geçmişe sahiptir, ancak gelişen ihtiyaçlara göre seneler zarfında yenileri tesis edilmiştir. Örneğin, 1964'de *"İlim Danışma Komisyonu"*, 1971'de *"Televizyonun Sosyal Etkileri Danışma Komisyonu"* 1976 yılında da *"Sınai ve Ticari İşler Danışma Komisyonu"* kurulmuştur.

ddd) Milli Yayın Kurulları (National Broadcasting Councils)

Kraliyet Beratı'nın 10'uncu maddesinde kuruluşu ve görevleri düzenlenen Milli Yayın Kurulları, İskoçya Yayın Kurulu, Galler Yayın Kurulu ve Kuzey İrlanda Yayın Kuruludur.

Milli Yayın Kurulları Başkanları, Guvernörler Kurulu üyesi olan, İskoçya Milli Guvernörü, Galler Milli Guvernörü ve Kuzey İrlanda Milli Guvernörü'dür. Diğer üyeler ise, Genel Danışma Kurulu'nun kendi üyeleri arasından oluşturduğu bir komite tarafından bölgelerdeki dini, kültürel ve diğer kuruluşlara danışılarak seçilir ve Kurum tarafından atanırlar. Sayıları en az 8 en fazla 12 olan üyeler 5 yıl için seçilirler.

Her Milli Yayın Kurulu, Kurulun kurulduğu memleketteki kültür, dil, ihtiyaç ve zevkleri dikkate alarak bölgelerine yönelik yayın faaliyetlerinde BBC Yönetimi ile birlikte sorumludur. Kurumun içişleri politikası ve program muhtevalarını kontrolle görevli Milli Yayın Kurulları gerekli gördüklerinde danışma komitesi kurma yetkisine sahiptir ve böyle bir komite, Kurul'un üyesi olmayan kişilerden oluşabilir. Her bir Milli Yayın Kurulu, faaliyetleri hakkında Kuruma yıllık rapor verir[43].

(43) BBC Handbook 1987, a.g.e., s. 226.

Görüldüğü gibi, BBC yönetiminde Kurulların rolü büyüktür. Kurumu temsil eden, idare eden en üst düzey hiyerarşik amiri Genel Müdür olmakla beraber, Genel Müdür sorumluluklarını kurullarla paylaşmaktadır. Bir yayın kurumunda, tek bir yöneticinin sayılamayacak kadar çeşitli uzmanlık gerektiren konuda isabetli karar vermesinin zorluğunu eski bir BBC yöneticisi şöyle açıklamaktadır:

> "Hiyerarşinin en tepesindesiniz ve sizin hemen üstünüzde onun çok şey yapması gerektiğini sandığınız amiriniz var, fakat o sizin sandığınız gibi çok iş yapmaz. Siz onun yerine geçtiğinizde yine sizin hemen üstünüzde onun çok iş yapması gerektiğini sandığınız amiriniz olacaktır, fakat o sizin sandığınız gibi çok iş yapmaz. Böylece Genel Müdürlük düzeyine ulaştığınızda, BBC'de amiriniz (patron) yoktur. BBC, kurullardan oluşmaktadır. Bu kurumda kararlar, kurullar tarafından verilir. Çünki karar vermeyi, danışmayı gerektiren konuların sayısal sınırsızlığı vardır. Fakat hiyerarşinin tepesinde olmam nedeniyle karar verme yetkim vardır[44]".

Özerk kamu kurumu niteliğindeki BBC'nin bağımsızlığını korumaktaki başarısı Genel Müdür görevini üstlenen kişilerin çabalarıyla gerçekleşmiştir. BBC'nin yönetiminde sorumlulukları olan kişi ve kurullar daima siyasi iktidarlara karşı bağımsızlıklarını korumuşlardır.

BBC'nin en tepesinde bulunan, ancak hiyerarşik yetkisi olmayan, programların denetimi ve değerlendirmesiyle görevli kılınan *"Guvernörler Kurulu"* Kurumda tarafsızlığı sağlamaya yönelik amaçlarla kurulmuştur.

---

(44) Vural, a.g.e., s. 76'dan naklen.

2. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Amerika Birleşik Devletlerinde radyo ve televizyon kuruluşlarının Hükümet ile ilişkileri yok denecek kadar azdır. Radyo ve televizyon istasyonlarının kurulup işletilmesi özel sektörün elindedir. Devlet, sadece genel teknik ve hukuki düzenlemeleri yapar, kurallara uyan herkes radyo ve televizyon istasyonları kurabilir ve yayın yapabilir. Bu sistemde, kuruluşların gelirleri reklam yayınlarından elde edilir[45].

Radyo ve televizyon kuruluşları, her türlü ihtiyaçlarını reklam yayınlarından sağladıkları için fazla dinleyici ve seyirci çekmek amacı ile halkın beğenileri, istekleri ve eğilimlerine göre yayın yapmaya dikkat ederler[46].

ABD'de radyo ve televizyon yayıncılığı, kâr etmek amacıyla hareket eden sektör elinde olmakla beraber, kamu yararı ilkesiyle bağlıdır ve uygun bir denetime tâbidir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde kitle haberleşmesinde egemen olan ilkeler, ABD Anayasasına ve bu Anayasanın getirdiği eşitlik ve özgürlük, kişilerin sosyal ve ekonomik statülerini korumak ve kamu yararı amacıyla kişilere bazı sorumluluklar yükleme olarak sayılabilir. Bu ilkelerin doğal bir sonucu olarak ABD'de kabul edilen anlayışa göre herkes, düşünce, düşünceyi açıklama ve ifade özgürlüğüne sahip kabul edilir. Ancak, Schenck v. United States[47] davasında da vurgulandığı gibi, yukarıda anılan özgürlükler sınırsız değildir. Yargıç Holmes'un Schenck davasında belirttiğine göre, "... düşünceyi açıklama ve ifade özgürlüğü bir tiyatro binasında ateş etmeği ve bu nedenle panik yaratmayı koruyamaz..." Gene, Holmes'a göre, modern dünyanın gerekleri ve gittikçe artan karışıkları özgürlüklere zaman zaman müdahale etmeği gerektirir.

---

(45) Aysel aziz, *Radyo ve Televizyona Giriş*, Ankara, 1976, s. 28.
(46) Cengiz Taşer, *Radyonun Organizasyonu ve Özerkliği*, Ankara, 1969, s. 41.
(47) 249 U.S.47, 39 S. Ct. 247, 63 L. Ed. 470 (1919). Bkz. P. Freund - A.E. Sutherland-M.D.Howe-E.J.Brown, *Constitutional Law, Cases and Other Problems*, Boston, 1977, s. 1131.

Bazılarına göre, özgürlük konusunda bu düşünce tarzı temel hak ve özgürlüklere daha fazla devlet müdahalesini gerektirir. Devletin, kolluk yetkileri artar, ekonomiye devletin müdahalesi genişler, daha büyük bir bürokrasi ve vergi yükü ortaya çıkar ve bütün bunların karşısında kişilerin temel hak ve özgürlüklerini koruma daha da önem kazanır. Birçok politikacı ve seçmenin düşüncelerine göre, özgür bir toplum, siyasal iktidarın hukuk çerçevesinde sınırlanması demektir. Az yöneten iktidar en iyi iktidardır. Ancak, bütün bunların karşısında, toplumun gittikçe artan ortak ihtiyaçları kamu hizmetlerinin devlet tarafından görülmesi zorunluluğunu ortaya çıkarır. İşçi ve işveren sendikaları, eğitim öğretim kurumları, baskı grupları ve lobiler ise, ilgilendikleri alanlarda kanuni ve hukuki faaliyetler göstererek devlete, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde yardımcı olurlar. Bu anlayıştan hareketle son zamanlarda kabul edilen ilke *"en iyi idare eden siyasal iktidar en iyidir"* ilkesidir. Anayasalar, kişileri devlet müdahalesine karşı koruduğu gibi devlet de kişileri topluma ve diğer kuruluşlara karşı korur.

Yukarıda belirtilen düşünceler demokratik bir toplumda kitle haberleşmesi alanında kabul edilen ilkelerdir. Bu bakımdan ABD'de kitle haberleşme araçlarının kuruluş, gelişme ve düzenlenmesi açılarından anılan sosyal ve politik nedenler ön planda tutulmaktadır[48].

a) ABD' de Radyo ve Televizyon Yayıncılığının Tarihi Gelişimi

Amerika Birleşik Devletlerinde, radyo ve televizyon yayıncılığı başlangıcından beri özel girişimcilere bırakılmıştır. Yayın yapma hakkı, 1912 tarihli Radyo Kanunu (Radio Act)'na göre Ticaret Bakanlığı'ndan alınacak bir lisans ile elde edilmekteydi[49].

(48) Walter B. Emery, *National and International Systems of Broadcasting*, Michigan, 1969, s. 5-6.
(49) Raşit Kaya, a.g.e., s. 140.

13 Ağustos 1912 tarihli Radyo Kanunu, özel girişimcilerin yayın hakkını elde edebilmelerini, radyo istasyonlarının Ticaret ve Çalışma Bakanlığı tarafından tesbit edilen şekilde teşkilâtlanmış ve düzenlenmiş olması şartını öngörüyordu. Diğer yandan, kanun, fevkalade durumlarda idarenin bu istasyonlara el koyabileceğini veya gerekirse kapatabileceğini de belirtmekteydi. Nitekim, Kanunun bu hükmünden, I. Dünya Savaşı sırasında bir hayli yararlanılmıştı (50). Birinci Dünya Savaşından sonra, Amerikan radyosu hızla gelişti.. Hemen hemen düzensiz olan radyo yayınları dinleyicilerin uğraşılarını ve meraklarını uyandırmak amacına yönelikti. İstasyonlar güçlerini herhangi bir sınırlamaya tâbi olmadan arttırdılar, frekans değiştirdiler, kendilerine uygun olan yayın saatlerini saptadılar ve beğendikleri programları yayınladılar.

Ancak, çok geçmeden başta halk olmak üzere, birçok sanayici de bu sınır tanımayan sistemden bıktılar. Dinleyiciler teknik karışıklıklardan şikayetçi değildi, fakat, programları beğenmiyorlardı. Onlar, yayın saatlerini kapsayan ve çok satan mamullerin reklamlarını sevmediler. Halk program yapan sorumsuz reklamcıları, falcıları ve ücret karşılığı radyoda hekimlik yapanları istememeye başladı.

Propagandacılar, aşırı dindarlar ve garip tanıtma işaretleriyle dinleyicileri etkileme arayışı içindeki demogoglar hakkında genel bir hoşnutsuzluk vardı. Doğal olarak *"Şikago Üniversitesi Yuvarlak Masa Programı"* gibi bazı iyi programlar da yayınlanıyordu. Bazı istasyonlarda büyük müzisyenlerin müzik yayınları, opera, tartışma, piyes yayını başta geliyordu. Fakat, bunlar gibi iyi programları, ucuz eğlence programları ile ticari düşünceyle hazırlanan programlar bastırıyordu.

---

(50) Cengiz Taşer, *Radyonun Organizasyonu ve Özerkliği*, Ankara, 1969, s. 23.

Bazı radyo yayıncıları, ihtiyari sınırlamalar ve düzenlemelerle durumu düzeltmeğe çalıştılar. Halk ve *"aydın kamuoyu"*, milli çıkarlar için temel bir öğe olan yayıncılık endüstrisinin hükümet tarafından bir çerçeve içine alınması fikrini savunuyorlardı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu konuda yapılan çalışmalar, Kongrenin 1927 yılında *"Radyo Kanunu (Radio Act)"* nu kabul etmesine yol açtı. Bu Kanun, *"Federal Radyo Komisyonu (Federal Radio Commission)"* adıyla bilinen bir kurul oluşturd. Kurul yayıncılık alanında hukuki düzenlemeler yapma yetkisiyle donatılıyordu.

Bu yıllarda İş ve Ticaret Bakanı olarak görev yapan Herbert Hoover, radyonun fonksiyonunu şu şekilde ifade etmişti: "... Radyo özel kazanç için, özel reklam için ve yalnız eğlence amacıyla yayın yapamaz. Radyo kamuoyunun beklentilerini kamuoyundan aldığı güvenli dikkate almalı ve bu nedenle de kamu yararına hizmet etmelidir..."[51].

Herbert Hoover'in bu konuda bir kanun çıkarılması için Kongreye başvurusu ve 1926-1927 yıllarındaki uzun tartışmalar sonucu, çıkarılan *"Federal Radyo Kanunu"* ile kurulan Federal Radyo Komisyonu ruhsat vermek ve ruhsat verirken kamu yararını gerçekleştirmekle görevlendirildi.

Federal Radyo Komisyonu beş kişiden oluşmakta ve bu kişilerin herbiri Amerika Birleşik Devletleri topraklarının yaklaşık olarak beşte birini kapsayan coğrafi bölgeleri temsil etmekteydi.

(51) Fourth National Radio Conference, *Proceedings and Recommendations for Regulation of Radio*, Washington, D.C., 1925, s.6; Emery, a.g.e., s.8'den nakleden.

1927 tarihli Federal Radyo Kanunu açık bir şekilde (1) radyo kanallarının kamu mülkiyeti olduğunu, (2) bu kanal ve frekanslarda yayın yapmaları için kendilerine lisans verilenlerin bu mülkiyetin kiracıları olarak kabul edileceklerini ve (3) lisans verilenlerin, bu kiralama sorumluluğunun bir parçası olarak kamu yararına hizmet etmelerinin beklendiğini belirtmekteydi. Bu kanun, ayrıca, lisans verilenlerin, Komisyonun ortaya koyacağı testler vasıtasıyla, bir radyo istasyonu çalıştırma imtiyazına ihliyetli olduklarını ispat etme zorunluluğunu da getirmekteydi.

Radyo Kanununun bir başka önemli hükmü de, yayıncılara Komisyonun aldığı kararları temyiz etme yetkisinin verilmiş olmasıydı[52]. Kanunun 16'ncı maddesine göre, Komisyon'un lisans talebini reddeden kararına karşı, başvuru sahipleri, kararı *"Court of Appeals of the District of Columbia"* da temyiz edebilecekti. Mahkeme, kararın hukuka uygunluğunu denetlemekle birlikte, kararın iptal edildiği hallerde, komisyonun yerine lisans verme yetkisine de sahipti. Ancak, bu durum, idari makamlarca görülmesi gereken bir hizmetin, yargı makamlarınca yapılıp yapılmayacağı konusu üzerine tartışmalara yol açtı. Bunun üzerine, 1 Temmuz 1930 tarihli bir kanunla, Court of Appeals'in Federal Radyo Komisyonu kararlarını tasdik veya kaldırmak zorunda olduğu, Komisyonun yerine geçerek lisans verme yetkisinin olmadığı öngörüldü[53].

1930'lu yıllara kadar, radyo sanayiinin artan gücü ve nüfusu büyük nisbette ilk tahsis probleminin açıklığa kavuşması sayesinde olmuştur. 1920 sonlarında yayıncılığın ticari amaçla işletilmesinden üzüntü duyduğunu ifade eden Herbert Hoover, seneler sonra ilk düşüncesinde yanılmış olduğunu belirterek ABD'de ticari yayıncılığın şiddetli bir savunucusu durumuna gelmişti.

---

(52) Ward L. Quaal-Leo A.Uart, *Broadcast Management*, New-York, 1968, s. 219
(53) Taşer, a.g.e., s.25.

1934 yılında, Başkan Franklin Delano Roosevelt, Federal Radyo Komisyonunun, her çeşit eyaletler arası ve yabancı telekomünikasyonları içine alacak bir şekilde genişletilmesini Kongreye önerdi[54]. Çünkü, 1927 tarihli Radyo Kanunu, sadece radyo yayınları alanını düzenlemişti. Zamanla radyo yayıncılığına paralel olarak telefon ve telgraf sistemlerinin[55] de gelişmesi, bu iletişim araçlarının etkinliğinin, büyümesinin ve ekonomiye olan katkılarının, bunların iyi bir şekilde idare ve koordine edilmelerine bağlı olduğunu ortaya çıkarmıştı. Bu nedenlerle, iletişim araçlarını içine alacak ve bu alanda Devlet politikası yaratacak yeni bir hükümet organının kurulması gerekliliğinden hareketle Kongre, 1934 yılında *"Communications Act (İletişim Kanunu)"*[56] nu kabul ederek, Federal Radyo Komisyonunu (FRC) kaldırdı ve yerine *"Federal Communication Commission (Federal İletişim Komisyonu)"* nu kurdu.

ABD'de bir diğer gelişme de 1967 tarihli *"Public Broadcasting Law"* ile ortaya çıkmıştır. Bu kanun ile *"Corporation for Public Broadcasting"* (Kamu Yayıncılık Kurumu) kurulmuştur. Bu kuruluş, ticari kuruluşların egemen olduğu televizyon yayınlarına karşı tepkilerin sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle, Garnegie Vakfının, bilim adamı, düşünür, sendikal örgüt temsilcisi üyeleri arasından seçilen 15 seçkin üyenin oluşturduğu bir komisyonun uzun araştırmalar sonucunda hazırladığı raporun büyük etkisi olmuştur. Komisyon raporda, ABD'de özel teşebbüsün kâr amacıyla yaptığı yayınların kamunun gereksindiği yayın düzeyini sağlayamadığını ve kamu kurumu biçiminde eğitici bir televizyon kurumunun kurulmasını öngörüyordu. Komisyon, kurulacak olan kamu kurumu niteliğindeki kuruluşun kâr amacıyla hareket etmeden, eğitici yayın yapan istasyonlara program hazırlanması için yardımcı olmasını tavsiye ediyordu.

---

(54) Quazl--Vart, a.g.e., s.220.
(55) Bilindiği gibi, ABD'de telefon ve telgraf hizmetleri özel sektörün elindedir (J.S).
(66) Public Law 416, 73d Congress, June 19, 1934.

Nitekim, 7 Kasım 1967 tarihinde çıkarılan kanunla bu ilkelere uygun bir düzenleme getirildi. Bir kamu kurumu olan *"Corporation for Public Broadcasting - (CPB)"* i Cumhurbaşkanı tarafından seçilen 15 üyeden meydana gelen bir Yönetim Kurulu yönetir. Yönetim Kurulu üyelerinin sekizinden fazlası aynı siyasi partiden olamazlar ve eğitici istasyonlarda seçim propagandası konuşmaları ve siyasi yorumlar yasaktır.

CPB'nin çalışmaları sonunda amaçlanan programları üretmek üzere 1969 yılında, okullara, üniversitelere, belediyelere ve diğer kamu kurumlarına ait televizyon istasyonlarına program yapmak üzere *"Public Broadcasting Service"* adlı bir kuruluş oluşturulmuştur(57).

1934 tarihli kanuna göre, aynı tüzel ya da gerçek kişi yediden fazla televizyon istasyonuna sahip olamamaktadır. Program üretimi konusunda ise, bir engelleme yoktur. Program yapım giderlerinin büyük meblağlara ulaşması ve televizyon istasyonlarının bu harcamaları tek başına karşılayamamaları sonucu, program üreten özel kuruluşlar ile program yayınlamaya hazır televizyon istasyonları arasında ilginç bir işbölümü gerçekleşmiştir.

Bugün ABD'de *"Columbia Broadcasting System (CBS)"*, *"American Broadcasting Corporation (ABC)"* ve *"National Broadcasting Corporation (NBC)"* olmak üzere üç büyük program üreten kuruluş vardır (58).

b) İletişim Kanunu (Communications Act)

1927 tarihli Federal Radyo Kanunu'nun pekçok temel hükümlerini aynen almış olan 1934 tarihli *"Communications Act"*, 1934 yılından sonra bazı değişikliklere uğramışsa da temel ilkelerini günümüze kadar muhafaza etmiştir(59).

(57) Bkz. Kaya, a.g.e., s.144 ve İlal, a.g.e., s. 75-78.
(58) Kaya, a.g.e., s. 145.
(59) Emery, a.g.e., s.8.

"Communications Act" ın 1'inci maddesinde, kanunun amacının "...süratli, verimli, ulus çapında ve dünya çapında telli ve telsiz komünikasyon hizmetini, mümkün olduğu nisbette sağlayabilmek için eyaletler arası ve harici telli ve telsiz komünikasyon ticaretini ayarlamak, milli savunma maksadları, telli ve telsiz komünikasyondan yararlanmak suretiyle hayat ve mülkiyet emniyetini arttırmak... eyaletlerarası ve yabancı memleketlerle yapılan ticaretle ilgili olarak ilâve yetkiler sağlamak suretiyle bu politikanın daha etkili bir şekilde tatbik edilmesi..." olduğu, bu kanunun hükümlerinin yerine getirilmesiyle *"Federal Communication Commission - (FCC)"* nin görevli ve yetkili olduğu belirtilmiştir.

1934 tarihli İletişim Kanunu, 1927 tarihli kanundan farklı olarak kapsamına telefon ve telgrafı da almış ve Radio Act'ın ilkelerini daha belirli bir biçime sokmuştur. Kanunun 301'inci maddesinde eyaletler arası ve yabancı radyolara iletim kanalları üzerinde Birleşik Devletlerin kontrolünün olduğu, kullanılan kanalların kamu malı olup, bunların üstünde mülkiyet tahsisinin söz konusu olmadığı ancak kişilerin bu kanallardan yararlanma hakkı olduğu, bu hakkın Federal Otorite tarafından verilecek lisanslarla sağlanacağı belirtilmiştir.

c) Federal Communication Commission (FCC)

aa) FCC'nin Oluşumu ve Çalışması

FCC, Senato'nun tavsiye ve onayı ile Cumhurbaşkanı tarafında atanan yedi üyeden meydana gelir. Komisyonun başkanını da Cumhurbaşkanı seçer. Üyeler yedi yıl için için komisyona seçilirler. Ancak ilk seçilen üyelerin her yıl biri değiştirilmek yoluyla, komisyonun daha verimli çalışması sağlanmıştır[60].

(60) *Communications Act of 1934*, Sec. 4/b,c., Kanun için bkz. Frank J.Kahn, *Documents of American Broadcasting*, New York, 1973, s. 54-103.

Yapılan bu düzenleme sonucu, her üyesinin görev süresi farklı zamanlarda tamamlandığından dört yıllık bir dönem için seçilen Devlet Başkanı'nın FCC üyelerinin tümünü dönemi içinde değiştirebilmesi mümkün değildir. FCC özerk bir kuruluştur ve sadece Kongreye karşı sorumludur. Komisyonun Başkanı, FCC'nin baş icra organıdır. Başkanın görevi, komisyonun bütün toplantı ve oturumlarında başkanlık etmek, komisyonu temsil etmek, komisyonun kanuni yetkileri içine giren bütün konularda, zamanında ve verimli bir şekilde halledilmesini arttıracak tarzda Komisyonun çalışmasını koordine ve organize etmektir. Komisyon başkanlığının boşalması veya bulunmaması veya görev yapamaması halinde, bu duruma neden olan durum ortadan kalkıncaya veya düzeltilinceye kadar, Komisyon, üyelerinden birini geçici olarak Başkan seçer.

Komisyon üyesi olabilmek Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı olma şartına bağlıdır. Komisyondaki hiçbir üye veya komisyonun istihdam ettiği hiçbir şahıs mali bakımdan, radyo cihazlarının veya telli veya telsiz komünikasyon cihazlarının imal ve satışı ile ilgili herhangi bir şirketle ilişkili olamayacak, kanunun hükümlerinden herhangi birine tâbi herhangi bir kuruluşun hisse senetlerine, tahvillerine sahip olamayacaktır. Ayrıca, komisyon üyeleri herhangi bir iş, sanat ve meslek faaliyetinde de bulunamazlar. FCC üyeleri için siyasi partilere üye olma yasağı yoktur, ancak, komisyonun dört üyesinden fazlası aynı siyasi parti üyesi olamaz[61].

Komisyonun merkezi District of Columbia'da bulunur, komisyonun genel toplantıları burada yapılır. Ancak, toplantılar gerektiğinde ABD'nin herhangi bir yerinde de yapılabilir.

---

(61) *Communications Act of 1934*, Sec. 3 - 4, a.g.e., s. 55 - 56.

Komisyon ana faaliyetlerine göre görevlendirilmek üzere, komiteler kurabilir, bu bürolarda komisyonun tayin edeceği hukuki, mühendislik, muhasebe, idari büro ve personeli ihtiva eder. Komisyonun uygun çalışması ve işini tam ve düzenli bir şekilde yürütebilmesi için gerekli olduğu zaman, komisyon, yayınlanmış nizamname ile veya emirle görevlerinden herhangi birini, komisyon üyelerinden oluşturulan bir heyete veya bir komisyon üyesine verebilir[62].

Komisyonun toplantıları her ay bir kereden az olmamak üzere düzenli aralıklarla yapılır. Komisyon çalışmaları ile ilgili gecikmeleri nedenlerini de açıklayıcı bir raporla Kongreye bildirmek zorundadır. Kongreye yollanan bu ara raporlardan başka, Kanunun 4'üncü maddesinde öngörüldüğü üzere, Komisyon bir yıllık çalışmalarını, Kanun hükümlerine tâbi alanlarındaki gelişmeleri, ihtiyaçları, alınması gerekli tedbirleri, gerekli veya uygun gördüğü kanunların çıkarılması konusundaki tavsiyelerini içeren bir rapor hazırlayarak Kongreye gönderir. Diğer yandan, Komisyon, kararlarını ve raporlarını kamunun bilgisine ve kullanımına elverişli bir şekilde düzenleyerek yayınlar, bu yayınlar tasdikine bakılmaksızın mahkeme tarafından delil olarak kabul edilebilmektedir.

bb) FCC'nin Görevleri

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, 1934 tarihli Kanuna göre, bir kamu hizmeti olarak kabul edilen radyo ve televizyon yayınları yapmak isteyen özel kişi ve kuruluşlara yayın hakkını elde etmek için bir lisans almak zorundadırlar. Bu lisansı vermek için FCC görevlendirilmiştir. Lisans almak için başvuran kişi veya kuruluşlar başvuruların da yayın istasyonunun amacı, yayın politikası ve programlarla ilgili

(62) Aynı, Sec. 5.

ayrıntılı bilgi vermek zorundadır. FCC'nin lisans verirken gözönünde tutacağı ölçüt Kanununun 307'nci maddesinde belirtildiği üzere kamu yararıdır. Anılan maddede "Komisyon, kamu yararı, kamu huzuru ve kamu ihtiyacına hizmet edecekse... bu kanunda belirtilen lisansı verir..." denmektedir. Ayrıca, yine Kanunun 309'uncu maddesinde kendisine yapılan müracaatın, kamu yararına, huzuruna ve ihtiyaçlarına yarayıp yaramıyacağına, müracaatın tetkiki ve Komisyonun resmen müşahade edeceği hususların dikkate alınması sonucunda, kamu yararının, huzurunun ve ihtiyaçlarının karşılanacağını tesbit ettiği taktirde lisans vereceği öngörülmüştür.

FCC, istenen lisansı beş yıl için verir ve süre bitiminde istek üzerine uzatır. Süre bitiminde Komisyon lisansın süresini uzatmayabilir. Komisyonun lisansı yenilememe kararı verirken de gözönünde tutacağı kriter yine *"kamu yararı, huzuru ve ihtiyacı"* dır.

Diğer yandan Kanunun, "Komisyonun Genel Yetkileri"ni düzenleyen 303'üncü maddesinde Komisyona, kanunda aksine hüküm bulunmadıkça, kamu yararı, huzuru ve ihtiyaçları gereği, işlemler yapma, yönetmelikler çıkarma ve icrai kararlar alma yetkileri verilmiştir.

FCC kendisine verilen bu yetkilere dayanarak çeşitli kararlarında, kamu yararını gerçekleştirmek için, haberleşme tekellerini önlemek için tedbir alabileceğini, istasyon sahiplerinin tarafsızlık ilkesine uymak, her konuda karşıt görüşlere yer vermek zorunda olduklarını belirten ilkeler koymuş, bu ilkelere itiraz edilmişse de Yüksek Mahkeme bu itirazları reddetmiştir.

Görüldüğü gibi, yayın izni alan istasyonların tek yanlı yayınlar yapması yasaktır. FCC programlarda karşıt görüşlere yer verilmesini öngören dengeli, tarafsız yayın yapılmasını gözetmekle görevlidir.

Bu konuda, FCC'nin 1941 yılında verdiği Mayflower kararı adıyla anılan karar en belirgin örnektir. Boston'da bulunan Mayflower radyo istasyonunun desteklediği siyasi partinin görüşleri dışında

başka görüşlere yer vermediği konusundaki şikayetler üzerine, yaptığı soruşturma sonucunda FCC, lisans sahiplerinin kamu malı üzerinde yararlandıkları imtiyazın kamu yararı ile sınırlı olduğu kararını vermiştir. FCC'nin bu kararı büyük tepkiyle karşılanmış ve FCC'nin program muhtevası üzerindeki denetim yetkisinin elinden alınması istenmiştir.

FCC'nin radyo hürriyetini ve kamu yararını sağlamak amacıyla, program muhtevası üzerinde yaptığı bu denetimin sansür mahiyetinde olmadığı, mahkeme kararlarında ve doktrinde kabul edilmektedir. FCC'nin yayınlar üzerinde bir ön denetim yetkisi yoktur, ancak yayınlarında kamu yararını gözetmeyen, yayın istasyonlarının lisansları yenilenmemektedir.

Gerçekten, hiçbir ülkede radyo yayıncısı, ABD'de olduğu kadar özgürlüğe sahip değildir. Hiçbir İdare Organı veya Kamu görevlisi yayıncının bu özgürlüğünü sınırlayamaz. Nitekim, *"Communications Act"* ın 326'ncı maddesi FCC'nin sansür uygulayamayacağını ve radyo yayınları konusunda getireceği düzenlemelerin, radyo iletişim yoluyla ifade özgürlüğünün kullanılmasını engelleyemeyeceğini öngörmektedir. Hukuki açıdan sansür, yayından önce yapılan bir denetlemedir. Bu nedenle yayından sonra yapılan denetim sansür sayılamaz[63].

FCC'nin lisansının yenilenmesi için başvuracak istasyon sahiplerinin geçmişteki davranışlarını dikkate almasının sansür olmadığı açıktır.

Görüldüğü gibi, özerk bir kuruluş olan FCC, kamu malı sayılan radyo dalgalarından yararlanmak isteyen, radyo ve televizyon yayın hizmetini yürütecek kişi ve kuruluşlara, kamu yararı, huzuru ve ihtiyacını karşılayabileceklerini tesbit ettiğinde yayın imtiyazını vermekte ve hizmetin kuruluşunu, işleyişini ve programların içeriğini gözetmek ve denetlemekle yükümlüdür.

---

(63) Emery, a.g.e., s. 9 - 10.

Diğer yandan, FCC'nin eski başkanlarından Newton Minow'un "FCC avcılarının haftalarca fil tüfekleriyle sivri sinek vurarak zaman harcadıkları geniş ve bazen karanlık bir orman" olarak tanımladığı[64] FCC, kuruluşundan beri özellikle bağımsızlık konusunda çeşitli kesimlerden pekçok eleştiri almıştır.

FCC'ye yapılan eleştirilerin en güzel örneği Aralık 1960 yılında Başkan John F.Kennedy'e verilen Lendis raporudur. Lendis raporunda, yapılan incelemelerin, diğer kuruluşlardan çok daha fazla olarak, FCC'nin, haberleşme konusunda alt komitelerine ve üyelerine hizmet ettiğini gösterdiğini; aynı zamanda Komisyonun, yayın şebekelerinin (networks) çok fazla etkisinde kaldığı konusunda kuvvetli bir şüphe duyulduğunu belirtmiştir.

Lendis raporu, FCC'nin en büyük sorunlarından biri olan "gerçek bağımsızlığın eksikliği" konusuna dikkati çekmişti. Ancak, "bir düzenleyici koruluşun kanunla, hükümetten ayrı bağımsız olarak kurulması, kongre veya sanayi sektöründen gelecek baskılardan bağımsızlık demek olmadığı; Hükümetten kanun ile ayrılmış olmanın bir kuruluşun politikadan bağımsızlığını garanti altına almadığı; gerçekten, bağımsız düzenleyici komisyonların kamu yararının sağlanmasında başarılı uygulamaları için politik destek ve liderliğe ihtiyaçları olduğu" görüşü ileri sürülmüştür. Nitekim, Eyaletler arası Ticaret komisyonu çalışmasında, Samuel P. Huntington da, bir kuruluşun kanuni yetkisini sürdürmek ve gerekliyse genişletmek, yok etmek veya başka kuruluşlarca egemenliğinin elde edilmesi çabalarına karşı koymak ve gerekli tahsisleri elde edebilmek, yeterli desteğe sahip olmak için kendisine destek olacak kaynakları siyasi baskıların kuvvetindeki değişikliklere göre ayarlaması gerektiğini belirtmiştir[65].

(64) Erwin G.Krasnow - Lawrence D.Longley, *The Politics of Broadcast Regulation*, New York, 1978, s. 27.
(65) Aynı, s. 28.

3- FRANSA

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Fransa'da bir kamu kuruluşu olarak düzenlenen ve kamu yararı ilkesiyle hareket eden radyo-televizyon kurumları, finansmanını karşılamak için yayınlarında reklâmlara da yer vermektedir. Bu tip sisteme örnek olarak Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT), Federal Almanya Radyo ve Televizyon Yayın Kurumları ve Fransa Radyo ve Televizyon Kuruluşları verilebilir.

a) Fransa'da Radyo ve Televizyon Yayıncılığının Tarihi Gelişimi

Fransa'da öteden beri bir kamu hizmeti olarak kabul edilen radyo ve televizyon hizmeti alanında radyo yayınlarının başlangıcından bu yana çok çeşitli uygulamalar görülmüştür.

1928 yılından 1941 yılına kadar PTT yönetiminde yapılan yayınlarda programlar kısa süreli ve sıkı kurallar ihtiva eden sözleşmelerle bir takım özel şirketlere yaptırılıyordu[66].

Hükümet, 24 Kasım 1923'de resmi ve özel yayın kuruluşlarını kapsayan bir kararname çıkardı. Bu kararname ile üç tip yayın istasyonu öngörülüyordu: (1) Kamu kurumları ve mahalli idarelerin resmi görevlerini yerine getirmek için kurdukları yayın istasyonları, (2) halka yayın yapan devlet radyoları ve (3) benzer amaç ve hedefle program yapan özel radyolar. Kararnameye göre, tüm özel radyolar Posta ve Telgraf İdaresi'nden ruhsat almak zorundaydı. 13 Şubat 1935'de PTT Bakanı radyo programlarından sorumlu olmak üzere oluşturulacak Mahalli İdare Kurullarının o bölgedeki halk tarafından seçileceğini açıkladı. Diğer yandan, PTT her istasyonda hesapları tutmak için memur görevlendirecek, Bakan ve yardımcıları da istasyonların programlarını düzenleyecekti. 1936 seçimleri kampanyası sonlarına doğru Hükümet Fransadaki tüm yayın istasyonlarına uygulanacak yeni bir düzen getirdi.

---

(66) Kaya, a.g.e., s. 148.

Yeni düzenlemede mahalli radyolarda siyasi etkinin daha güçlü olduğu gerekçesiyle mahalli haber yayınlarının yapılmayacağı, tüm Fransa'daki istasyonlara sadece haber yayınlarından sorumlu olan Radio Journal de France'nin Paris'ten haber yayınını gerçekleştireceği öngörüldü.

27 Ekim 1936 tarihli kararname, Paris'te gelişmekte olan genişleyen yayın şebekesi için yeni bir kurum *"Conseil Supérieur des Emmissions de la Radiodiffusion"* oluşturuldu. Kurul, edebiyat, müzik, bilim, ekonomi, haberler, spor, eğlence ve turizm alanında programlarla ilgili altı kısımdan ibaretti[67].

İkinci Dünya Savaşının çıkmasıyla, mahalli idare kurulları kaldırıldı. Hükümet bu kurulları hizmetin gereği gibi görülmesini sağlayacakları düşüncesiyle oluşturmuştu. Kurullar kâr gayesi gütmeme düşüncesiyle kurulmuştu. Ancak, yayınlarda reklâmlara izin verilmesi ve bazı üyelerin bunlardan menfaat sağlaması sonucu kurullar kaldırıldı. Özel radyolar 1941' de Vichy Hükümeti tarafından imtiyazlarının kaldırılıp, tesislerinin askeri amaçla kullanılmak amacıyla devralınmasına kadar yayınlarına devam ettiler. Savaşın sonunda lisansları iptal edilen bazı radyo istasyonlarına yeni hükümet tarafından zararları ödendi. Diğerleri, savaş sırasında düşmanla işbirliği yaptığı için tazminat alamadıkları gibi, sorumlularına hapis cezası verildi. 1944'de özel yayın istasyonları kalmadı, bir yıl sonra Hükümet verilen tüm lisansları iptal etti.

Savaş sırasında, General de Gaulle başkanlığı altında yeni bir radyo kurumu oluşturulmuştu. 1 Ekim 1941 tarihli Kanunla, Başbakan veya onun görevlendireceği bir Kabine üyesinin sorumluluğu altında kurulan *"Radiodiffusion Nationale (RN)"*, Hükümetçe seçilen

---

(67) Emery, a.g.e., s. 239-242.

bir Genel Müdür ve en az dört kişiden oluşan bir *"Yönetim Kurulu"* tarafından yönetiliyordu. Kurum, Başbakanın ve Kabinenin sıkı denetimi altındaydı[68]. *"Yönetim Kurulu"* radyonun genel organizasyonundan sorumluydu. Kurumun mevzuata uygun olarak yönetimi ve bütçenin sarfının hukuka uygunluğunun denetimi, programların yapımı ve hizmetin görülmesiyle ilgili hemen her konuda anılan Kurul yetkiliydi. Kurumun yönetim organı olan Genel Müdür ve Genel müdürün seçtiği yardımcıları (idari ve teknik müdürler) memur, RN'de diğer çalışanlar ise, sözleşmeli hizmetlilerdi. Kurumda, ayrıca Genel Müdüre yardımcı olmak üzere oluşturulmuş danışma kurulları da vardır. Danışma Kurulu üyeleri Genel Müdürün teklifi ile Enformasyon Bakanı tarafından atanırlardı.

Savaştan sonra da radyo ve televizyon yayınlarına hükümetin denetimi altında devam eden Kurum, 1945'de *"Radiodiffusion-Televisıon Française (RTF)"* adını almış ve bütün radyo hizmetlerini tek başına yürütmüştür[69].

1951 yılında Kurum, Enformasyon Bakanlığına bağlanmış. Bu dönemde kuruluş, özel çıkarlardan korunmakla beraber, siyasi iktidarın müdahalesine açık bir radyo olarak bazı sorunları ortaya çıkarmış ve bu nedenle kamu kurumu ve özerklik kavramları tartışılmaya başlanmıştır.

1959 yılında çıkarılan bir kararname ile RTF, bütçe konusunda sınırlı bir özerkliğe sahip bir iktisadi devlet teşebbüsü haline sokulmuştur. Bu kararname ile RTF'ye radyo kamu hizmetini yerine getirmek için yeni istasyonlar kurma, program yapma, radyo ücretlerini toplama yetkisi verildi. 1960 yılında Yönetim Kurulu'nun sadece programlar konusunda Genel Müdüre tavsiyelerde bulunma yetkisi bulunduğunu, idari ve mali konularda ise, Genel Müdürün direktifleri altında ve Hükümete danışmak zorunda olduğunu belirten bir kararname yayınlandı[70].

(68) Aynı, s. 243-244.
(69) Taşcr, a.g.e., s. 57-58.
(70) İlal, a.g.e., s. 60.

RTF'nin kuruluşunda ve yönetim kadrolarının atanmasına tamamiyle hakim olmasına rağmen hükümet, radyoyu bir propaganda aracı olarak kullanmamıştır. RTF'de çalışan personelin büyük bir çoğunluğunun kararname ile atanan memur statüsünde bulunmayışı, yayın hizmetinin özgür bir ortamda yürütülmesini mümkün kılmıştır. Programlar yayın öncesi denetime tâbi tutulmamakta, sadece yabancı ülkeler için yapılan yayınlar, bilgi için, yayından sonra dışişleri bakanlığına gönderilmekteydi[71].

1960'dan sonra Fransa'da radyo-televiyon kurumunun statüsü sürekli tartışılmış ve çok sık reformlar yapılmıştır. Bu alanda yapılan en önemli reform, 25 Haziran 1964 tarihli Kanunla yapılmıştır. *"L'Office de Radiodiffusion-Television Française (ORTF)"* adlı radyo-televizyon kurumunun kuruluşunu, görev ve sorumluluklarını düzenleyen bu kanuna göre, Kurum özerk, iktisadi ve ticari bir kurumdu.

Anılan kanunla, ORTF'ye Mali Özerklik (kendi bütçesini yapabilmesi, bütçenin ön denetime tâbi olmaması) tanınmıştı. Diğer yandan İdari vesayet usulü ve ORTF'nin genel politikasını belirleyecek yönetim kurulu üyelerinin bir kısmının hükümete bağlı diğer kısmının ise, hükümete bağlı olmayan kişiler arasından seçilmesi kabul edilmiştir[72].

Halkın haber alma, kültür eğitim ve eğlence ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan radyo-televizyon tekeline sahip ORTF, Enformasyon Bakanlığının vesayeti altındaydı. ORTF'yi bir kamu hizmeti görmesi nedeniyle, gözetimi altında bulunduran Bakan, Maliye ve İktisat Bakanları ile birlikte ORTF'nin bütçesini onaylar, gelirlerin kullanılmasını denetlerdi.

---

(71) Taşer, a.g.e., s. 59.
(72) Emery, a.g.e., s. 250-253.

ORTF'nin yönetim kurulu en az 14, en çok 28 üyeden oluşur, üyelerinin yarısı devlet temsilcisi, diğer yarısı ise dinleyici ve izleyici, yazılı basın, kurumda çalışan ve uzman kişiler arasından seçilirdi. Yönetim Kurulu üyelerinin görev süresi 3 yıl olmakla beraber devlet temsilcileri her an görevden alınabilirdi. Hükümet, gerekli gördüğü bildiri ve açıklamayı istediği an yayınlatabilirdi. Genel Müdürü bakanlar kurulu kararıyla atanan Kurum devletin mali ve iktisadi denetimi altındaydı[73].

ORTF, özerk yapısına rağmen hükümetin müdahalesine imkan tanıyan mekanizmaların bulunması nedeniyle siyasi iktidarın etki alanından uzak kalamamıştır. 1972 yılında çıkarılan bir kanun ile bazı kuruluşlara yayın izni verilmesi kabul edildi. 1974 yılında yapılan yeni düzenleme ile ORTF ortadan kaldırıldı ve yayın hizmeti birbirinden bağımsız ve farklı hukuki statülerdeki 7 kuruluş tarafından yürütülmeye başlandı. Bu kuruluşlardan 4'ü program hazırlamak ve yayın yapmakla görevli, sermayeleri devlet tarafından karşılanan ulusal şirketlerdir. Bunlardan biri, radyo alanında kurulan *"La Société Nationale de Radiodiffusion (Radio France)"*, diğerleri 3 ayrı televizyon kanalını yönetecek olan *"Television Française (TF 1)"*, *"Antenne 2 (A 2)"* ve *"France Regions 3 (FR 3)"* dır. Bu ulusal şirketlerin birbirleriyle rekabet ederek çoğulculuğu sağlayacak, dengeli yayın yapması istenmektedir. Bunların yönetim kurulunda iki hükümet temsilcisi bulunmaktadır.

Beşinci kuruluş, hisselerinin çoğunluğu devletin olan anonim şirket statüsündeki, *"Audiovisuelle"* alanında program üretmekle görevli *"Societe Française de Production et Création Audiovisuelle (SFP)"* dir. 1974 yapılan düzenlemeler ile bunlardan başka, "arşivlerin korunması, araştırma ve eleman yetiştirimi" konularında görevli *"Insti*

(73) Taşer, a.g.e., s.60.

tut Nationale de l'Audiovisual (INA)" ve "verici istasyonlar ve tesislere ilişkin altyapıların yönetiminden sorumlu "*Telediffusion de France (TDF)*" oluşturulmuştur[74].

Bu yeni düzenleme ile yayınlarda hükümetin etkisini ortadan kaldırmak ve rekabeti amaçlayan çoğulcu bir yapı öngörülmekle beraber kamu tekeline getirilen istisnalar çok kısıtlı tutulmuştur.

Fransa'da iletişim alanında gerçek reform, 1982 yılında kabul edilen yasa ile gerçekleşmiştir. 29 Temmuz 1982 tarihli kanun sadece radyo-televizyon yayınlarını değil tüm audiovisuelle (görsel-işitsel) iletişim alanını kapsamına almaktaydı. Kanunun 1'inci maddesinde "hava yoluyla ya da kablo ile, seslerin, imgelerin, verilerin ve her türlü iletilerin toplumun kullanımına sunulması" olarak tanımlanan "audio-visuelle iletişim"in özgür olduğu belirtilmiştir. Kanunun 2'nci maddesinde de "Yurttaşlar özgür ve çoğulcu bir iletişim hakkına sahiptirler" denmek suretiyle iletişimin bir temel hak olduğu kabul edilmiştir.

Yeni Kanun, radyo ve televizyon kuruluşlarının 1974 yılındaki düzenlemeyle oluşturulan yapısını değiştirmemiştir.

Yeni kanunun getirdiği en önemli yenilik biri ulusal, diğeri bölgesel olmak üzere görsel-işitsel danışma konseylerinin kurulmasıdır.

29.7.1982 tarihli kanunun getirdiği diğer yeni kuruluşlar; Fransa'da hazırlanan programların yurt dışında pazarlamasını yapmakla görevlendirilen "*Société de Commercialisation*" ve Denizaşırı topraklarda radyo ve televizyon yayınlarını yönetecek bağımsız bir kuruluş olan "*Societe Nationale de Radio - Tv Pour L'outre-Mer*" dır.

---

(74) Kaya, a.g.c., s. 149-150.

Anılan kanunun 4'üncü ve 12'nci maddesinde görsel işitsel iletişim özgürlüğünü ve radyo-televizyon kamu hizmetlerinin bağımsız olarak yürütülmesinin *"Görsel - İşitsel İletişim Yüksek Otoritesi (La Haute Autorité de la Communication Audiovisuelle)"* tarafından sağlanacağı belirtilmiştir.

Bağımsız bir idari merci olarak kurulan Yüksek Otorite dokuz kişiden oluşmakta ve bu üyelerin üçü Cumhurbaşkanı, üçü Senato Başkanı, üçü de Millet Meclisi tarafından 9 yıl için atanmaktadır. Üç yılda bir üyelerinin üçte biri yenilenecek olan Kurul'un başkanı Cumhurbaşkanı tarafından kendisinin atadığı üç üye arasından atanır. 65 yaşından büyük olan kişiler üyeliğe seçilemezler.

Kanunun 24'üncü maddesinde Yüksek Otorite üyeliği ile ilgili bağdaşmazlık durumları belirlenmiştir. Buna göre, "seçimle alınan tüm görevler", "tüm kamu görevleri", "ücret karşılığı tüm sürekli mesleki faaliyetler", "bir iletişim teşebbüsünde görev yapmak veya ortaklığı olmak" durumları Yüksek Kurul üyeliği sıfatıyla bağdaşmamaktadır. Bu yasaklara uymayan üyeler 27 Ağustos 1982'de çıkarılan bir kararnameye göre diğer üyeler tarafından görevlerinden alınır.

Yüksek Otorite'nin harcamaları, Başbakanlık bütçesinden karşılanmakta ve mali denetleyici tarafından denetlenmektedir (Md. 25).

Yüksek Otorite, görsel-işitsel iletişim alanında yaptığı çalışmaları ve değerlendirmeleri ile ilgili olarak hazırladığı raporları Cumhurbaşkanına ve Parlamentoya gönderir. Yıllık raporlar ayrıca Resmi Gazete'de yayımlanır (Md. 22).

Görsel-işitsel iletişim özgürlüğünü ve kamu hizmetinin bağımsızlığını sağlamak amacıyla kurulan Yüksek Otorite (La Haute Autorite)'nin görevleri şunlardır[75]:

---

(75) Bertland Delcros - Bianca Vodan, *La Liberté de Communication*, Lou du 30 Septembre 1986 Anayse et Commentaire, Paris, 1987, s. 16-17.

- Kamu kurum ve şirketlerinin yönetim kurulu üyeleri ve başkanlarını atmak.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Radyo ve televizyon istasyonları, kablolu televizyon kurmak için yapılan başvuruları inceleyerek izinleri vermek, izinleri askıya almak veya geri almak.

- Cevap hakkının özel koşullarını tesbit etmek.

- Seçim kampanyaları ile ilgili kuralları, sendikalar kuruluşların yayın sürelerini tesbit etmek.

- Çoğulculuğa saygı ve programların dengesi, insana saygı, Fransız dilinin korunması ve tanınması, bölgesel dillerin ve kültürlerin tanıtımı, sağırlar ve işitme özürlülere yönelik programlarla ilgili olarak yayın kuruluşlarına tavsiyelerde bulunmak.

- Şartnameler konusunda fikir beyan etmek.

- Kamu kurumlarının görev esaslarına uygunluğunu denetlemek.

- Reklâm yayınlarının belirlenmiş olan ilkelere uygunluğunu denetlemek.

- Vicdan özgürlüğü ile ilgili ihtilaflarda hakemlik yapmak.

- Hükümetlerle ilgili olmayan, uluslararası kuruluşlarda program şirketlerini temsil etmek.

Görüldüğü gibi, 29 Temmuz 1982 tarihli kanunla görsel-işitsel iletişim konusunda yeni bir düzenleme yapılmış, radyo ve televizyon yayınlarında devlet tekeli kaldırılmış, özel kuruluşlara bu alanda çalışma hakkı verilmiştir. İletişim özgürlüğünü ve bağımsızlığını sağlamak için de bir yüksek makam kurulmuştur. Ancak, Fransız Radyo ve Televizyonu ülkede radyo yayınlarının başladığı tarihten bu yana yapılan yasa değişiklikleri veya çıkarılan yeni yasalara rağmen istikrarlı bir yapıya kavuşamamıştır.

Nitekim, 30 Eylül 1986 tarihli 86-1067 sayılı İletişim Özgürlü-

güne ilişkin Kanun[76] ile Görsel-İşitsel İletişim Sektörü yeniden düzenlenmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

b) 1987'den Sonra Fransa'da Radyo-Televizyon Yayıncılığı

30 Eylül 1986 tarihli kanunla, 29 Temmuz 1982 tarihli kanunla kurulmuş olan Görsel-İşitsel İletişim Yüksek Otorite (La Haute Autorité de la Communication Audiovisuelle)'nin yerini, karar ve kontrol organı olarak piramitin en üstünde bulunacak olan *"İletişim ve Özgürlükler Ulusal Komisyonu (Commission Nationale de la Communication et des Libertes - CNCL)"* almıştır.

Yeni kanunun 1'inci maddesinde "Telekomünikasyon tesisatlarının kurulması ve kullanılması, telekomünikasyon hizmetlerinin işletilmesi ve kullanımı serbesttir. Bu özgürlük, gösterilen muamelede eşitlik ilkesine uyulmakla ancak, milli savunmanın, kamu hizmeti zorunluluklarının olduğu gibi, kamu düzeninin, başkalarının özgürlüğünün ve mülkiyetinin ve düşünce akımlarının çoğulcu ifadesinin korunmasının gerektirdiği ölçüde sınırlanabilir..." denilmekte ve dolayısıyle bu ilkelerin gözetimi görevi CNCL'e[77] verilmektedir.

CNCL'in oluşumunu, hukuki statüsünü görev ve yetkilerini ayrıntılı olarak incelemeye başlamadan önce, 30 Eylül 1986 tarihli kanunun getirdiği diğer yeniliklere kısaca değinelim.

Anılan kanunun getirdiği yeni düzenlemenin en çarpıcı kısmı kamu sektörünün birinci televizyon kanalı olan *"Television Française 1 (TF 1)"*in özelleştirilmesidir. Bu özelleştirmenin Anayasaya uygun olduğu hükmedildiğinden, Devlet'e TF 1'in sermayesini özel sektöre

(76) *Journal Officiel de la République Française*, 1 Octobre 1986, s. 11755-11756.
(77) *İletişim ve Özgürlükler Ulusal Komisyonu - Commission Nationale de la Communication et des Libertés* bundan böyle kısaca CNCL olarak anılacaktır.

devretme yetkisi verilmiştir. Kanunun 58, 60, 61, 62 ve 64'üncü maddelerinde TF 1'in özel sektöre devredilmesinin koşulları belirtilmiştir. Kanuna göre, TF 1'in değerinin biçilmesi ve devredilmesi CNCL tarafından gerçekleştirilecektir. Sermayenin % 50'si bir "alıcılar grubuna" satılacaktır. Alıcılar grubundan kasdedilen, birlikte taahhütlere giren iki veya daha fazla gerçek veya tüzel kişidir. Yabancı özel ve tüzel kişiler şirketin sermayesinin % 5'inden fazlasına sahip olamazlar. Sermayenin % 40'ı halka, geri kalan % 10'u kurum personeline devredilecektir.

TF 1'in özelleştirilme işlemi ise, şu aşamalardan sonra gerçekleştirilmiştir.

(1) Hükümet önce, TF 1'in hesaplarının incelenmesi için murakıp büroları nezdinde bir teklif çağrısında bulunmuş ve 19 aday arasından iki kuruluş seçilmiştir. 1987 Aralık ayına kadar sonuçları bildirmeleri istenmiştir.

(2) Bu süre içinde, hükümet, kararname ile devir işleminin temelini oluşturacak olan, özelleştirilmiş TF 1'in şartnamesini tesbit ederek kanalın asgari yükümlülüklerini açıklamıştır.

(3) Devlet'in bankalar nezdinde yeni bir teklif çağrısında bulunarak seçtiği banka, kararname ile tesbit edilmiş olan şartnameyi ve borsa açısından değerlendirilmesine katkıda bulunacak nitelikte unsurları gözönünde bulundurarak TF 1'e değer biçmiştir. Bu değerlendirme kararname ile atanmış olan 7 kişiden oluşan bir komisyona önerilmiştir.

(4) Teklif ve devir fiyatları, bundan sonra, bu komisyonun görüşü alınarak yetkili bakanlar tarafından tesbit edilmiştir.

(5) İletişim ve Özgürlükler Ulusal Komisyonu, TF 1'i satın almak isteyen adaylar nezdinde bir teklif çağrısında daha bulunmuştur. Bu çağrıda, adayların sadece, televizyon izleyicilerine sunulacak "daha iyi kültürel düzeyde sesleniş" konusunda arttırmada bulunabilecekleri belirtilmiştir.

Yukarıda belirttiğimiz aşamalardan geçilerek özelleştirilen, yeni şirkete CNCL, 10 yıl süreyle yayın yapma yetkisi vermiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kuruluşun çoğulculuk ve denge konularında, Anayasa Komisyonu tarafından ilân edilmiş olan kurallara uyması için önlemler alınmıştır. Özelleştirilen TF 1 artık aidatlardan pay almayacak ve sadece reklâmlarla finanse edilecektir.

Kurumun personeli, Devlet'in hisselerinin devrinden itibaren üç aylık süre içinde yeni anlaşmalar yapılana kadar, mevcut iş sözleşmesinden kaynaklanan tüm haklarını ve yükümlülüklerini muhafaza edecektir.

1987 yılından sonra kamu kurumu niteliğindeki kuruluşlar ise, şunlardır:

- Radio France (Ulusal radyo yayınları, programları kuruluşu).

- Antenne 2 (Anavatan topraklarının tümü üzerinde yayın yapan ulusal televizyon yayın kuruluşu).

- France Regions 3 (Anavatan toprakları üzerinde ulusal ve bölgesel nitelikli bir ulusal televizyon yayın kuruluşu).

- RFO (Denizaşırı bölgeler için bir ulusal radyo ve televizyon yayınları kuruluşu).

- RFI (Uluslararası yayıma yönelik bir ulusal radyo yayın kuruluşu).

- INA (Ulusal Görsel-İşitsel Enstitü-Arşivlerin muhafazası ve kullanılması amacıyla kurulmuş sınai ve ticari nitelikli bir kamu kuruluşu).

- SFB (Fransız Görsel-İşitsel Üretim ve Yaratım Kuruluşu).

- TDF (Fransa'da ve yabancı ülkelere yönelik olarak, ulusal kuruluşların programlarının yayımını ve aktarılmasını sağlar).

Yukarıda belirttiğimiz kamu kurumu niteliğindeki yayın kuruluşları (RF, A_2, Fr_3, RFO, RFI) nın sermayesinin tümü Devlet'e aittir.

Bütçeleri televizyon aidatları ve reklamlar ile karşılanır. Herbirinin başında üç yıl için seçilmiş olan bir yönetim kurulu vardır. RFI'nin dışındaki kuruluşların yönetim kurulu başkanları CNCL, RFI'nin başkanı ile Hükümet tarafından atanmış üyeler arasından seçilir.

INA (Institut Nationale de L'Audiovisual), yönetmeliğinde belirlenmiş koşullar içinde işitsel-görsel oluşumu, üretim konusunda araştırmaları ve iletişimi sağlar. Enstitü arşivlerin kullanılması ve muhafazası için, kamu hukuku veya özel hukuk tüzel kişileri ile anlaşma yapabilir. INA'nın yönetim kurulu, üç yıl süreyle atanan 12 üyeden oluşur. Bu üyeler, CNCL tarafından atanan 4 üye, 2 milletvekili; personel tarafından atanan 2 temsilci ve kararname ile atanan Devlet'in 4 temsilcisinden ibarettir. Devlet temsilcilerinden Bakanlar Kurulu tarafından seçilmiş olanı başkanlık görevini üstlenecektir. Genel Müdür ise, yine Bakanlar Kurulu tarafından üç yıl için atanır.

Görsel-İşitsel Üretim ve Yaratım Kuruluşu (SFB) bir anonim şirkettir. Sermayesinin çoğunluğu kamu tüzel kişilerinin elinde bulunur, geri kalanı ise özel kişi ve kuruluşlara aittir. Yönetim Kurulu, Genel Kurul tarafından tayin edilir.

TDF (Telediffusion de France) anonim şirket statüsündedir. Sermayesinin çoğunluğuna kamu tüzel kişileri sahiptir. Kuruluş, Fransa'da ve yabancı ülkelere yönelik olarak, ulusal kuruluşların programlarının yayımını ve aktarılmasını sağlamak, araştırmalar yapmak, tesisler ve teknikler ile ilgili standartların tayin edilmesi için ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmak ile görevlidir. CNCL'in görevini yerine getirebilmesine yardımcı olacaktır.

Görüldüğü gibi, 30 Eylül 1986 tarihli kanun, kamu kuruluşlarının yapısını büyük ölçüde korumuştur. Getirilen en büyük yenilik TF 1'in özelleştirilmesi olmuştur. Diğer yandan, Yüksek Otorite (La Haute Autorité)'nin yerini daha geniş yetkilerle CNCL (Commission Nationale de la Communication et des Libertes) almıştır.

CNCL, Yüksek Otorite'den daha farklı bir biçimde oluşturul-

muş ve yetkileri de genişletilmiştir.

c) İletişim ve Özgürlükler Ulusal Komisyonu (CNCL)

aa) CNCL'in Oluşumu

CNCL, bağımsız bir idari merci olup kararname ile atanan onüç üyeden meydana gelir. Üyelerin ikisi Cumhurbaşkanı, ikisi Senato Başkanı, ikisi Millet Meclisi Başkanı tarafından atanır. Danıştay, Yargıtay, Sayıştay ve Fransız Akademisi kendi bünyeleri içinden birer üye seçerler. Geri kalan üç üye ise, yukarıda belirttiğimiz on üye tarafından, görsel-işitsel yaratım, telekomünikasyon ve yazılı basın sektöründen nitelikli kişiler arasından seçilir. Komisyonun başkanını üyeler kendi aralarından seçerler. Üyelerin görev süresi 9 yıl olup, yenilenemez ve üyeler azledilemez. Ancak, üyelikle bağdaşmayan durumların ortaya çıkması halinde, söz konusu üye diğer üyeler tarafından görevden alınabilir. Üyelerin görev süresi dokuz yıl olmakla beraber, üyelerin ilk yenilenmesi, Komisyonun göreve başladığı tarihten beş yıl sonra yapılacak ve altı üye yenilenecektir. Dört yıl sonra da geri kalan yedi üye değişecektir.

CNCL sürekli çalışan bir kuruluş olduğundan üyeler, mesleki faaliyetlerde, seçimle belirlenen görevlerde, kamu hizmeti görevlerinde bulunamazlar; görsel-işitsel yayıncılık, basın, reklâmcılık veya telekomünikasyon sektörlerine bağlı bir teşebbüste, doğrudan ve dolaylı olarak görevler alamazlar, ücret alamazlar ve çıkar sahibi olamazlar.

Komisyonun masraflarına karşılık olmak üzere gerekli görülen ödenek, Devlet'in genel bütçesinde yer alır.

bb) CNCL'in Görev ve Yetkileri

Komisyonun kamu kurumu niteliğindeki yayın kuruluşları ile özel radyo-televizyon şirketleri üzerinde icrai ve idari karar alma, danışma, tavsiyelerde bulunma gibi geniş yetki ve görevleri vardır.

CNCL'in görsel-işitsel alanda genel görevleri şunlardır: Teleko-

münikasyon servislerinin tesis ve işletme özgürlüğüne uyulmasını, eşitliğin sağlanmasını ve serbest rekabetin ve fikir akımlarının çoğulcu ifadesinin desteklenmesinin sağlanmasını, Fransız dilinin korunmasını gözetmek; Uluslararası düzeyde, telekomünikasyon ve radyo yayınları konularında yapılan müzakerelerde Fransa'nın tutumunun belirlenmesine yardımcı olmak.

Komisyonun yetkilerini ise, *"kamu ve özel sektör üzerindeki yetkileri"*, *"kamu sektörü üzerindeki yetkileri"* ve *"özel sektör üzerindeki yetkileri"* olmak üzere gruplandırabiliriz:

Kamu ve özel sektör üzerindeki yetkileri denetim, gözetim, fikir beyan etme niteliğindedir. Reklâm yayınlarının ahlâki yönünü kontrol eder, çocukların ve gençlerin korunmasını gözetir, frekans kuşaklarının ve frekansların tanımlanması konusunda fikrini beyaz eder.

Komisyonun, kamu kurum ve şirketleri üzerindeki yetkileri 4. ana başlık altında toplanabilir: Atama yapmak, karar almak, tavsiyede bulunmak ve denetim yapmak.

Komisyon, kanunda öngörülen kamu kurum ve kuruluşlarının yönetim kurulu üyelerini ve başkanlarını atar; seçim kampanyaları, sendika ve siyasi partilerle ilgili programlara ilişkin kuralları ve yayın sürelerini, cevap hakkının koşullarını tesbit eder; yayın kurumlarına programların tarafsızlığı ve çoğulculuğu konusunda tasviyelerde bulunur; kuruluşların şartnameleri konusunda fikir beyan eder ve bu şartname hükümlerinin uygulanmasını denetler, aykırılık durumunda kurumun yönetim kuruluna uyarıda bulunur(78).

---

(78) Delcros-Vodan, a.g.e., s.15-18.

Fransa'da 29 Temmuz 1982 tarihli kanun ile serbestçe iletişimde bulunma özgürlüğü bir temel hak olarak kabul edilmiş ve bu hak 30 Eylül 1986 tarihli kanunda da teyid edilmiştir. Ancak, yeni kanun bu özgürlüğün kullanımının şartlarını daha detaylı olarak düzenlemiş ve CNCL'e özel yayın şirketlerine yayın izni vermek, kontrol etmek ve tavsiyelerde bulunmak ve danışmanlık yapmak görevleri verilmiştir.

CNCL, Devlet'e ait olmayan telekomünikasyon tesisatlarının tesisine ve kullanımına izin verir; frekans kuşaklarının veya frekansların kullanımına izin verir ve denetler; kablolu şebekelerin teknik özelliklerini belirler, işletilmesine izin verir.

Özel yayın şirketlerinin program ve yayınlarının genel kurallarını tesbit eder. Bu şirketlerin belirlenen kurallara uymaması halinde izinleri CNCL tarafından askıya alınır veya geri alınır.

CNCL, reklâm kurallarını, sinematografik ve görsel-işitsel eserlerin yayınlanması kurallarını, kablo kurallarını tesbit eden kararnameler konusunda fikir beyan eder, rekabetin gelişmesi ile ilgili olarak Hükümete tavsiyelerde bulunur.

CNCL'in, yukarıda belirttiğimiz görevleri ile ilgili çalışmalarını, Komisyon'un Başkanı hariç diğer üyelerinin sorumluluğu altında oluşturulan 12 Komite ile sürdürür. Komitelerin, konularına göre sınıflandırılması şöyledir:

(1) - Uluslararası faaliyetler komitesi
- Mali komite
- Reklamcılık Komitesi

(2) - Danışmanlık

(3) - Rekabet ve konsantrasyon
- Yerel ve Bölgesel televizyonlar

(4) Kablo Yayıncılığı
- Frekansların planlanması
- Doğrudan uydu yayını

(5) - Dökümantasyon, yayınlar, yıllık rapor

(6) - Fransız Dili

(7) - Programlar
(8) - Telekomünikasyon Servisleri
(9) - Kamu Sektörü kuruluşlarının ortaklık sözleşmesi
(10) - Özel Radyolar
(11) - Görsel - İşitsel gösterilerde CNCL'in temsili
(12) - Sinema - Tv ilişkisi

Sonuç olarak, görüldüğü gibi, Fransa'da, radyo yayınlarının başlangıcından günümüze kadar radyo-televizyon kurumlarının statüsü sürekli olarak tartışılmış ve çok sık reformlar yapılmıştır.

1982 yılında devlet tekelinin kaldırılması ve Haute Autorité'nin kurulmasına kadar, radyo ve televizyon kurumları siyasal iktidarın denetimine en açık kuruluşlar olmuştur. Siyasi iktidarların radyo-televizyon kuruluşlarını yönlendirme olanağı Haute Autorite'nin kurulmasıyla sınırlandırılmıştır. Ancak, 1982 yılındaki, düzenlemede, gelişen teknoloji, yeniden düzenlenmesi gereken örgütlerin karmaşıklığı, içinde bulundukları bütçe koşulları (1984' de daha da ağırlaşmış), kanunda öngörülen hedefleri tehlikeye düşürecek boyutlara ulaşmış[79] ve 1986 yılında yeni bir düzenlemeye gidilmiştir.

d) Görsel-İşitsel Yüksek Konseyi (CSA)

30 Eylül 1986 tarihli "İletişim Özgürlüğü Yasası" ile düzenlenen CNCL - İletişim ve Özgürlükler Ulusal Komisyonu'nun da yaşamı ancak iki yıl sürmüştür. 1988 yılında kabul edilen ve 17 Ocak 1989 tarihinde yürürlüğe giren yeni bir yasa ile CNCL ortadan kaldırılmış, yerine *"Conseil Superieur de L'Audivisuel -CSA"* (Görsel-İşitsel Yüksek Konseyi) kurulmuştur[80]. CSA dokuz kişiden oluşmakta ve üyelerin üçü Cumhurbaşkanı, üçü Meclis Başkanı, üçü de Senato Başkanı tarafından seçilmektedir. Hükümetin saptadığı, Kamusal

(79) "Rapport Annuel De La Haute De La Communication Audiovisuell", Eylül, 1983.
(80) "Nouveau Guide France", Hachett. Paris, 1990, s. 222.

Radyo ve Televizyonlar için, reklamcılık kuralları, film yayınları ve sinemanın gelişmesine katkı, program üretimi ile dağıtımının ayrı ayrı ele alınması; özel radyo ve televizyonlar için de, çoğulculuk, dürüstlük, eğitime ve kültüre yönelik amaçlar gibi bazı genel kurallar dışındaki tüm yetkiler Yüksek Konsey'e bırakılmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Özel radyo ve televizyonlar konusunda CSA'nın çok geniş yetkileri bulunmaktadır. Yeni bir televizyon istasyonu kurulacağı zaman, CSA, eğitim ve kültür programlarına ayrılacak zaman, reklam süreleri, yerli film ve Fransız müziği yayınları için belirlenecek zaman gibi, yeni istasyonun uyması gerekli önemli kuralları içeren *"Cahiers de Charge (Yükümlülükler Belgesi)"* denen bir belge hazırlamaktadır. Konsey, yeni kanalı işletmeye aday olanlar arasından uygun gördüğüne kanalı verdikten sonra, yapılan yayınları sürekli olarak izlemekte ve yayınlarda *"Yükümlülükler Belgesi"* ndeki kurallara aykırı bir durum tespit ettiğinde, önce bir ihtarname ile ilgilileri uyarmakta, gönderdiği ihtarnameye rağmen durum düzelmediği takdirde yayınları bir ay süre ile durdurmaktadır. CSA'nın bundan başka yayın izninin süresini kısaltmak veya geri almak, para cezası vermek, Başsavcılığa başvurarak kovuşturma istemek gibi yetkileri de vardır.

Ayrıca, kamusal radyo ve televizyonların Genel Müdürlerini seçmek, özel radyolara verilecek frekansları saptamak, kablolu televizyon şebekelerinin kurulmasına izin vermek ve çalışmalarını denetlemek de CSA'nın görevleri arasındadır[81].

(81) Hıfzı Topuz ve diğerleri, *Yarının Radyo ve Televizyon* Düzeni, İstanbul, 1990, s. 24-25.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE RADYO VE TELEVİZYON YAYINLARININ DENETİMİ

I- DENETİMİN KAPSAMI

Türkiye'de radyo ve televizyon yayınlarının denetimi sorunu, ilk radyo yayınlarının başladığı tarihten hemen sonra ortaya çıkmış ve günümüze kadar kamuoyunda önemli bir yer işgal etmiştir.

Ülkemizde ilk radyo yayın denemesinin ne zaman başladığına dair kesin bir bilgi olmamakla beraber, yapılan araştırmalar, deney niteliğindeki ilk yayınların 1921-1923 yılları arasında yapıldığını göstermektedir[82]. Örgütsel olarak düzenli yayınlar ise, 1927 yılında özel teşebbüs elindeki *"Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi"* tarafından gerçekleştirilmiştir.

6 Ocak 1926 yılında kurulan Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi (TTTAŞ) aynı yılın Eylül ayında Devlet'ten radyo yayını yapma imtiyazını almıştır. TTTAŞ ile Hükümet arasında yapılan sözleşme ile Şirket'e Türkiye'de on yıl süreyle radyo yayını işletmeciliğini yürütme imtiyazı verilmiştir.

(82) Uygur Kocabaşoğlu, *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna*, Ankara, 1980, s. 10.

Anılan sözleşmeye göre, Hükümetin, her türlü yönetim ve yayın konularında Şirket üzerinde genel bir denetim hakkı vardı. Şirket de yapılacak her türlü incelemeye gereken kolaylığı sağlamakla yükümlüydü. Devlet, yayın hizmetini kısmen veya tamamen durdurmak, kimi abonelerin alıcı kullanmalarını yasaklamak ve olağanüstü durumların ortaya çıkması halinde de tüm radyo istasyonlarına el koymak hakkını saklı tutmaktaydı. Ayrıca, Şirket, Hükümetçe gönderilecek her türlü resmi bildiriyi de ücretsiz olarak yayınlayacaktı. Hükümetin, Şirketin çalışmalarını ve yayınlarını denetim hakkı, PTT'nin atadığı *"komiserler"* tarafından kullanılmaktaydı[83].

Devletin sıkı denetimi altında yayınlarını sürdüren TTTAŞ'nın sözleşmesi on yıllık bu ilk deneme sonunda yenilenmemiş; 1936 yılından sonra ise, Türkiye'de devlet radyosu sistemi başlamıştı. Bu tarihten sonra, radyo yayın hizmeti, 1964 yılına kadar siyasi iktidarların denetimi altında, özel olarak radyo yayını yapacak bir örgüt kurulmaksızın, çeşitli kanuni düzenlemelerle, çeşitli kuruluşlar tarafından yürütülmüştür.

1 Mayıs 1964 tarihinde, radyo-televizyon yayın hizmetini yürütmekle görevli kılınan *"Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu"* kurulmuştur. *"Özerk bir kamu tüzel kişisi"* olarak kurulan kuruluşun, hizmete başlamasından sonra da yayın hizmetinin denetiminde çeşitli uygulamalar görülmüş, bu önemli kitle iletişim araçlarını, siyasi iktidarlar sürekli denetimleri altına sokmaya çalışmışlardır.

Bilindiği gibi, radyo-televizyon yayınlarının, *"yayın öncesi"* ve *"yayın sonrası"* olmak üzere iki türlü denetimi söz konusudur.

---

(83) Aynı, s. 24-43.

Yayın öncesi denetim, radyo-televizyon yayın kuruluşlarının kendi organları tarafından, hazırlanan programların genel yayın ilkelerine ve görevin gereklerine uygun olup olmadığının, kontrolüdür. Yayından önceki program denetimi hangi yönetim biçimi ile yönetilirse yönetilsin hemen hemen tüm yayın kurumlarında vardır[84].

Programların, yayın öncesi, radyo-televizyon yayın kuruluşu dışından kişi ve kuruluşlarca denetlenmesi mümkün değildir. Zira, bir fikir ve düşüncenin herhangi bir araçla açıklanmadan önceki evrede, yetkili kılınan kamu makamlarınca içeriği yönünden denetime tabi tutulması, en ağır *"sınırlama"*[85] olan *"sansürü"* doğurur.

Diğer yandan, radyo ve televizyon programlarının, yayın kuruluşunun dışından yetkili kişi ve kuruluşlar tarafından yapılacak yayın sonrası denetimi sansür anlamına gelmemektedir. Hukuki açıdan, sansür yayından önce yapılan bir denetleme olduğuna göre, yayından sonra yapılan denetim de sansür sayılamaz.

Günümüzde, *"Basın Hürriyeti"* ni Anayasa ile teminat altına alan bütün devletlerin Anayasalarında *"sansür koyma yasağı"* na yer verildiği görülmektedir. Öte yandan, Avrupa devletleri arasında imzalanan ve Türkiye'nin de katıldığı *"İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Sözleşme"* nin 10' uncu maddesinde de, basın ve haber alma hürriyetleri en geniş bir biçimde kabul edilmiştir.

Adı geçen sözleşmede, ayrıca, sözleşme hükümlerinin devletlerin radyo ve televizyon sistemlerini bir izin sistemine tabi kılmalarına mani olmayacağı da belirtilmiştir[86].

Nitekim ülkemizde de, 1982 Anayasasının 26 ncı maddesinin 1 inci fıkrasında,

---

(84) Aysel Aziz, *Radyoda Program Yapımı*, Ankara, 1985, s. 78.
(85) Sait Güran, "Fikir ve Düşünceleri Açıklama Aracı Olarak Sinema Filmleri ve Sansür", *Sinema Filmlerinin Sansürü Kollogyumu* (25 Mayıs 1978) İ.Ü.Yay., No. 2676, İstanbul, 1979, s. 11.
(86) Özkan Tikveş, "Basın ve Basın Dışı Haberleşme Vasıtaları ile Yapılan Yayınlarda Sansür ve 1961 Anayasası", İÜHFM, C. XXX, Sy-3-4, 1964, s. 722-724.

"Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir..."

diyerek, düşünceyi açıklama özgürlüğünün kitle haberleşme araçları ile ilgili haberleşme özgürlüğünü de kapsamına aldığı belirtilmiş; radyo, televizyon, sinema ve benzeri yollarla yapılan yayımlar, "... bu araçların kullanım ve denetimi, sahip bulundukları etki nedeniyle, farklı bir düzenlemeyi gerekli kılmıştır..." gerekçesiyle[87] *"izin sistemi"* ne bağlanmıştır.

Diğer yandan, basın dışı haberleş araçları ile ilgili bir diğer madde olan Anayasanın 31 inci maddesinde aynen şu hüküm yer almaktadır.

"Madde 31- Kişiler ve siyasi partiler, kamu tüzel kişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme ve yayın araçlarından yararlanma hakkına sahiptir. Bu yararlanmanın şartları ve usulleri kanunla düzenlenir.

Kanun, 13 üncü maddede yer alan genel sınırlamalar dışında bir sebebe dayanarak, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşmasını engelleyici kayıtlar koyamaz".

---

(87) *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Komisyon Raporları ve Madde Gerekçeleri*, Millet Meclisi Vakfı Ofset Tesisi, Ankara, 1983, s.42-43.

31 inci maddenin gerekçesi, Danışma Meclisi Anayasa Komisyonunun raporunda şu şekilde ifade edilmiştir[88]: "Genellikle yaygın ve kamu tüzel kişileri elindeki kitle haberleşme araçları radyo-televizyon ve resmi haber ajanslarıdır. Özellikle radyo-televizyon işletmelerinin devlet tekelinde bulunduğu ülkelerde (ülkemizde olduğu gibi) bu *"yararlanma"* daha büyük bir önem kazanmaktadır. Radyo-televizyon hukukunda *"anten hakkı"* olarak adlandırılan bu yararlanma imkânı sayesinde, kişiler ve siyasi partiler büyük kitlelere hitap edebileceklerdir. Gene bu imkân sayesindedir ki, devlet aracı farklı düşünce ve kanaatlerin ifadesine yer veren, farklı fikir ve kanaatler önünde tarafsız bir hale gelecektir...".

Görüldüğü gibi, kişilerin ve siyasi partilerin, kamu tüzel kişilerinin elindeki basın dışı haberleşme ve yayın araçlarından yararlanabilmeleri bir kanunla düzenlenecek, ancak bu kanun Anayasanın 13 üncü maddesinde yer alan genel sınırlamalar dışında bir sebebe dayanarak, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşmasını engelleyici kayıtlar koyamayacaktır.

Anayasanın 13 üncü maddesindeki genel sınırlamalar ise, şöyledir: "Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak sınırlanabilir...".

Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu, Anayasada ve Kanunda gösterilen ilke ve esaslara bağlı kalmak şartıyla, kendi organları tarafından programları düzenleyip serbestçe yayın yapmak hakkına sahiptir.

---

(88) Aynı, s. 53.

Ancak, TRT Kurumunun *"yayın serbestliği"* ilkesinin bazı istisnaları bulunmaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TRT Kurumunun *"yayın serbestliği"* ilkesinin istisnaları 2954 Sayılı Kanuna göre, şunlardır:

- Hükümet bildirileri ve konuşmaları (Md. 18):

TRT Kurumu, Hükümet bildirilerini ve Hükümet adına yapılacak konuşmaları sadece Hükümeti bağlamak kaydiyle yayınlamakla yükümlüdür. Ancak, bunların hükümet bildirisi veya konuşması olduğunu yayını sırasında açıklar.

Olağanüstü haller ve sıkıyönetim zamanında bu yükümlülük devam eder.

- Hükümet uygulamalarının tanıtılması (Md. 19):

Hükümet uygulamalarının tanıtılması, TRT Kurumu dışında hazırlanmak ve otuz dakikayı geçmemek kaydıyla, yayın esaslarına uymak ve cevap hakkı doğuracak nitelikte olmamak ve siyasi çıkar amacı taşımamak şartıyla TRT Kurumu tarafından yayınlanır.

- Hükümet ve siyasi parti açıklamalarının ve faaliyetlerinin yayınlanması (Md. 20):

T.B.M.M.'de grubu bulunan siyasi partilerin açıklama ve faaliyetlerinin yayınlanması, bunların haber değeri ve niteliği taşıması koşuluna bağlıdır.

- Türkiye Büyük Millet Meclisi ile ilgili yayınlar (Md. 21):

TRT Kurumu, T.B.M.M. Genel Kurul çalışmalarını radyodan dengeli ve tarafsız bir biçimde özetleyerek yayınlar.

- Seçimlerde siyasi partilerin yayınları (Md. 22):

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, 1982 Anayasasının 31 inci maddesi, siyasi partilerin kamu tüzel kişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme ve yayın araçlarından yararlanma hakkının koşullarının ve usullerinin kanunla düzenleneceği öngörülmüştür. İşte, 2954 Sa-

yılı Kanunun 22 nci maddesinde Anayasanın koyduğu esas yerine getirilmiş, radyo ve televizyon yayınlarından yararlanma usul ve şartlarının seçim kanunundaki esaslara tabi olacağı belirtilmiştir.

- Milli Güvenlik açısından yayınların menedilmesi (Md. 23):

Başbakan veya görevlendireceği bir Bakan, Milli Güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde, bir haber veya yayını menetmeye yetkilidir. Yasaklama kararının yazılı olması gerekir. Bu karara karşı yargı yolu açıktır.

- Devletin Dış İlişkileri ile ilgili yayınları (Md. 24):

2954 Sayılı Kanunun 24 üncü maddesine göre Devletin dış ilişkileri ile ilgili yayınlarda TRT Kurumu Dışişleri Bakanlığının saptayacağı esaslara bağlı kalacaktır.

- Öğretim ve Eğitim Yayınları (Md. 25):

TRT Kurumu, sürekli, yaygın ve merkezi açık öğretim yapmaya yetkili yükseköğretim kurumlarınca hazırlanan radyo-televizyon programlarını yayınlamakla yükümlüdür.

Görülüyor ki, 1982 Anayasasının 133 üncü maddesi hükmüne uygun olarak *"tarafsız bir kamu tüzel kişisi"* olarak kurulan TRT Kurumu, kendisine Anayasanın anılan maddesi ve 2954 Sayılı *"Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu"* nun kendisine verdiği görevleri tarafsızlık ilkesine uygun olarak serbestçe yerine getirecektir.

TRT Kurumu, kuruluşundan bu yana, özellikle *"tarafsızlık ilkesi"* nin uygulanmasını zedeleyecek bir mahiyet arzedecek olan bir *"Denetim"* uygulanmasından korunmaya çalışılmıştır. Ancak, uygulamada, radyo ve televizyon yayınları çeşitli nedenler ileri sürülerek, siyasi iktidar tarafından etki altına alınmak istenmiştir.

II. TÜRKİYE RADYO-TELEVİZYON KURUMUNUN DENETİMİ

1- 1964-1971 YILLARI ARASINDA TRT

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

a) Hukuki Statüsü

1961 Anayasasının *"Radyo ve Televizyon İdaresi ve Haber Ajansları"* başlıklı 121 inci maddesinde her türlü radyo ve televizyon yayınlarının *tarafsızlık* esaslarına göre yapılacağı söylendikten sonra, radyo ve televizyon idaresinin *özerk kamu tüzel kişiliği* halinde düzenleneceği ifade edilmiştir. Nitekim, belirttiğimiz 121 inci madde aynen şöyledir:

> "Madde 121- Radyo ve televizyon istasyonlarının idaresi, özerk kamu tüzel kişiliği halinde, kanunla düzenlenir. Her türlü radyo ve televizyon yayınları, tarafsızlık esaslarına göre yapılır. Radyo ve televizyon idaresi, kültür ve eğitime yardımcılık görevinin gerektirdiği yetkilere sahip kılınır. Devlet tarafından kurulan veya Devletten mali yardım alan haber ajanslarının tarafsızlığı esastır".

Görüldüğü gibi, 1961 Anayasası ile radyo ve televizyon hizmeti bir kamu hizmeti sayılarak bu konudaki görev ve yetkiler özerk bir kamu tüzel kişiliğine emanet edilmekte ve yayınların tarafsız olarak yapılması emredilmektedir.

27 Mayıs 1960 ihtilalinden önceki dönemde Yürütme'nin radyoyu kullanış biçimi, demokratik düzen ve hürriyetler için zararlı olduğu düşüncesi benzer durumların tekrarını önlemek arzusu, radyo ve televizyon idaresinin bir Anayasal kuruluş haline getirilmesinde önemli bir etken olmuştur.

Nitekim, 1961 Anayasasını hazırlayan *"Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu"* raporunun gerekçesinde *"Hürriyetler Rejimi"* kısmında, *"Hürriyetlerin Teminatı"* başlığı altında: "... Tasarı, Hürriyetlerin ve demokrasi düzeninin teminatını, üniversite, radyo-televizyon, ajans gibi muhtar müesseselerin sosyal yapı içinde yer almasında görmüştür. Ayrıca... muhtar kamu tüzel kişilikleri ihdası da hürri-

yetlerin ve demokratik düzenin teminat bütününü tamamlayıcı sayılmıştır..." denmektedir[89].

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Aynı fikirler Anayasanın 121 inci maddesinin gerekçesinde de belirtilmiştir. Anılan maddenin gerekçesi aynen şöyledir:

"Radyonun partizan tutumu ve partizan bir yayın vasıtası haline getirilmesi, memleketimizde, uzun seneler ciddi bir huzursuzluk konusu olmuştur. Bu sebeple, radyo muhtariyeti ve tarafsızlığı, Anayasa teminatı altına alınmak istenmiştir. Ancak, çeşitli ülkelerde bu gayeye varmak için kabul edilen esaslar nazarına alınarak, teferruatlı bir madde sevketmenin mahzurlu olacağı düşünülmüştür. Bu bakımdan, radyonun bir kanun tüzel kişisi haline getirilmesini ve bu tüzel kişiye görevin gerektirdiği yetkilerin tanınmasını sağlayıcı madde sevki ile yetinilmiştir. Aynı görüş televizyon idarelerinin düzenlenmesinde de dikkate alınmıştır"[90].

Gerekçeden de anlaşıldığı gibi, maddenin amacı siyasi iktidarın etkisinden uzak, hiyerarşik veya idari vesayet dışında özerk bir kuruluş düzenlemektir. Böylece, 1961 Anayasası, radyo ve televizyon istasyonlarının idaresinin özerk kamu tüzel kişiliği halinde düzenleneceği ilkesini getirerek radyo ve televizyon hizmetlerinin tarafsız ve partiler üstü yürütülmesinin, ancak özerk bir kurum halinde düzenlenmesiyle mümkün olabileceğini kabul etmektedir.

(89) Kâzım Öztürk, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Ankara, 1966, C.I, s. 609.
(90) Öztürk, a.g.e., C.III, s. 3319.

Bu duruma göre, özerk bir kamu tüzel kişisi olarak kurulan Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu, her türlü hiyerarşi ve idari vesayet denetimi[91] dışında, Anayasa ve Kanunun kendisine verdiği görevi kendi kanısına ve görüşüne göre yerine getirecek tarafsız ve bağımsız bir kurumdur.

Anayasanın kabul ettiği özerklik, radyo-televizyon idaresi tarafından görülen yayın hizmetinin, tüm teşkilatlarca, özellikle, siyasi iktidarın ve onun emrindeki idarelerin müdahalesine engeldir.

Özerk kamu kuruluşlarının mal edinmek, kendilerine mahsus şahsi ve mali vasıtalara sahip olmak, kendi adlarına icrai kararlar almak, personeli üzerine idari tasarruflarda bulunabilmek gibi yetkileri vardır[92].

Ayrıca, özerk olarak yürütülmesi gereken bir kamu hizmetinin görülüşüyle ilgili davranış kurallarının bu hizmeti yerine getirenler tarafından yapılması, kuralların onlar tarafından yürütülmesi ve bunlara uyulup uyulmadığının yine aynı görevliler tarafından denetlenmesi gerekmektedir[93].

Radyo ve televizyon idaresinin özerkliği, program düzenlenmesinde, sınırları kanunlarla tayin edilmiş olan bir sorumluluk, yetki alanı içinde, hiçbir çıkar grubuna bağlı olmaksızın, her türlü düşünceye karşıtlarıyla yer vermek, halkın her kesimine hizmet etmek, siyasi sorunlarda tarafsız olmak kaydıyla bir kurum olarak siyasi iktidarın hiyerarşisi dışında kalmak anlamına gelir.

---

(91) Hiyerarşik Denetim: Merkezden Yönetim sisteminin bir sonucu olan Hiyerarşik denetim, aynı teşkilat içinde çalışan kişiler arasında mevcut olan ast-üst ilişkisinde üstün astı denetimidir. Hiyerarşik denetim, merkeze bağlı idare memurları üzerinde cereyan eder. Merkez Teşkilatı dışında kalan tüzel kişiliğe ve idari özerkliğe sahip Kamu Tüzel Kişileri üzerinde Hiyerarşik Denetim cereyan etmez (İsmet Giritli, *Kamu Yönetimi Teşkilatı ve Personeli*, İstanbul, 1983, s. 35).

İdari Vesayet: Merkezi İdarenin, Merkez teşkilatı dışında ve hiyerarşiye dahil olmayan yerinden yönetim sistemi üzerine kurulan idare ve kurumların eylem ve işlemlerini kanunla öngörülen sınırlar içinde kontrol etmek ve kararları bozabilmek yetkisidir (Hamza Eroğlu, *"İdare Hukuku-Genel Esaslar, İdari Teşkilat ve İdarenin Denetlenmesi*, Ankara, 1985, s. 135).

(92) Baha Arıkan, "Özerkliğin Hukuki Mahiyeti", *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Nisan 1965.
(93) Mümtaz Soysal, "TRT Özerkliğinin Anlamı Nedir", *Milliyet Gazetesi*, 24 Mart 1969.

Özerklik, *"program yapımında özerklik"*, *"yönetimde özerklik"* ve *"mali özerklik"* içine alan bir bütündür. Program yapımında özerklik, Kurumun, programları hazırlarken, yayarken, bir haberi verirken siyasi iktidara hiyerarşik emir kademesi ile bağlı olmaması anlamına gelir. Diğer yandan, *"program yapımında özerklik"* kavramı içine bir programı yapmamak, bir haberi vermemek özgürlüğü de girmektedir. Ancak böyle bir durumda, kurum kendisinden beklenen görevleri yerine getirmemiş olmamalıdır. Bu konuda takdir ve düzeltme yetkisi, kurumun kendi organına, yani yönetim kuruluna aittir.

Demek oluyor ki, radyo ve televizyon programcıları, özerkliğin amacı ve varlık şartı olan *"tarafsızlık"*, partiler üstü kalma şartına uymak kaydıyla siyasi iktidarın etkisi ve baskısı olmaksızın herhangi bir programı yapabiliyor veya yapamıyabiliyorlarsa, program yapımında özerklik sağlanmış demektir[94].

"Yönetimde özerklik" kavramı, kendi kendini yönetmeyi ifade eder. Yani Kurum yetkilerini bizzat kullanır. Kurumun yönetim, yürütme ve denetim organları, siyasi iktidar veya başka herhangi bir kuvvetin etki alanı dışında tutulacaktır[95]. Özerklik, ancak genel karar organları seçimle iş başına gelen ve siyasi iktidara bağlı olmaksızın çalışabilen kuruluşlarda mevcut olabilir[96]. *"Mali özerklik"* ise, radyo-televizyon idaresinin, bütçesinin, finansman, yatırım ve işletme programlarının kendi yönetim organları tarafından hazırlanması, mal varlığı üzerinde tasarruf yetkisine sahip olması anlamına gelmektedir.

(94) Cengiz Taşer, *Radyonun Organizasyonu ve Özerkliği*, Ankara, 1969, s. 137-148.
(95) Feyyaz Gölcüklü, *Haberleşme Hukuku*, Ankara, 1970, s. 220.
(96) M. Cemal Aygan, *"TRT, Tarafsızlık ve Özerklik"*, *Milliyet Gazetesi*, 25 Nisan 1969.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, özerkliğin program yapmada özerklik, yönetimde özerklik ve mali alanda özerklik şeklinde bir bütün olduğu; toplumun kalkınması ve modernleşmesinde önemli ve güçlü bir etken olan radyo ve televizyon yayın hizmetini gören TRT'ye 1961 Anayasası ile tanınan özerkliğin, bir imtiyaz olarak değil *"temel hak ve özgürlükleri koruma"*, *"serbest olarak kanaat edinme"* ve *"kamuoyunu serbestçe oluşturma"* amaçlarından hareketle tanındığı sonucuna varabiliriz.

b) Denetimi

aa) TRT'nin Yayınlarının Denetimi

1961 Anayasasının "Radyo ve televizyon istasyonlarının idaresi, özerk kamu tüzel kişiliği halinde, kanunla düzenlenir..." hükmüne uygun olarak çıkarılan 359 sayılı *"Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu"*[97] na göre, radyo ve televizyon programlarının denetimi, kamu tüzel kişiliğine sahip ve bu sıfatla *"idare"* içinde yeralan özerk TRT Kurumunun en yüksek yönetim ve denetim organı olan Yönetim Kurulu ve bu kurulun icra organı olan Genel Müdür tarafından gerçekleştirilir. Yönetim Kurulu ve Genel Müdür, Anayasa, 359 Sayılı Kanun ve genel yayın ilkelerine bağlı olarak, yayından önce programları denetlemek, yayın yasağı koymak, bir yayını durdurmak gibi yetkilere de sahiptirler[98].

Yönetim Kurulu ve Genel Müdür sahip oldukları hiyerarşik yetki sonucu radyo ve televizyon programlarının denetçisiydiler.

TRT Yönetim Kurulu ve Genel Müdürü bu yetkilerini doğrudan doğruya kullanabilecekleri gibi, Danışma Kurulları aracılığıyla da yayınları denetleyebilirlerdi.

---

(97) R.G., T. 2 Ocak 1964, Sy. 11596.
(98) Gölcüklü, a.g.e., s. 235.

TRT'de yayınlar bakımından denetim haber programları üzerinde uygulanamamakta, ancak diğer yurtiçi ve yurtdışı söz yayınları ve reklam yayınlarında gerçekleştirilirdi[99].

Bu dönemde, programların yayından önce geçirdiği denetim safhalarını şöyle özetleyebiliriz:

- Programlar, Radyo Program Müdürlüklerince 359 Sayılı Kanun, yönetmelik, Yönetim Kurulu kararları ve Genel Müdürlük emirleri çerçevesinde plânlanır, yapılır ve en iyi şekilde yapılması gözetilir[100].

- Program Müdürlüğünce ön denetimden geçirilen programlar Merkez Program Dairesine gönderilir[101].

Merkez Program Dairesi de programları son denetim yeri olan Program Etüd ve Plânlama Dairesine gönderirdi[102].

- Program Etüd ve Plânlama Dairesi, radyo ve televizyon programlarının, Anayasanın dayandığı temel görüş ve ilkelerle Cumhuriyetin niteliklerini benimsetici ve bu görüş ilke ve niteliklere uygun düşünce ve davranış tarzını geliştirici bir zihniyetle ve Türk toplumunun çağdaş uygarlık seviyesine erişmesi amacını güden Atatürk devrimlerini ve bu devrimlerin getirdiği Dünya görüşü ile yaşama tarzını yerleştirici ve geliştirici esaslara uygunluğunu denetlerdi[103].

Görüldüğü gibi, programların yayın öncesi TRT içinde, çeşitli kademelerden geçen denetimi ile yanlış uygulamaların ya da önemli hataların yayın gerçekleşmeden, yayın öncesi önlenmesine çalışılmaktaydı. Kurumun kendi organları tarafından yapılan bu denetim ile kurum dışından gelebilecek müdahalelerinde engellenebileceği düşünülmüştür.

---

(99) Oya Tokgöz, *Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Radyo-Televizyon Sistemleri*, Ankara, 1972, s. 123.
(100) *TRT Kurumu Kuruluş ve Görev Yönetmeliği*, R.G., T.30 Haziran 1966, Sy. 12336, Md. 85.
(101) Yönt. Mad. 55.
(102) Tokgöz, a.g.e., s. 123.
(103) Yönt. Md. 53.

bb) TRT'nin İdari ve Mali ve Teknik Denetimi

1961 Anayasasının 121 inci maddesinde *"özerk kuruluş"* olarak düzenlenmiş olan TRT, özerkliğinin bir sonucu olarak, merkezi idarenin, siyasi iktidarın denetimi dışında tutulmuştu.

Nitekim, 359 sayılı kanunun 34 üncü maddesinde Kurumun, Yüksek Denetleme Kurulu tarafından denetleneceği belirtilmekteydi. Anılan 34 üncü madde aynen şöyleydi:

> "Madde 34- Kurum, Yüksek Denetleme Kurulunun denetimine tabidir.
>
> Turizm ve Tanıtma Bakanı, Kurumla ilgili olarak, belli bir hususun incelenmesini Yüksek Denetleme Kurulundan isteyebilir".

Görüldüğü gibi, Kanun, TRT Kurumunu idarenin hiyerarşik denetimi içinde mütalaa etmediği için, bu madde ile özel bir denetim şekli kabul etmiş[104]; Kurumu Yüksek Denetleme Kurulunun denetimine tabi kılmıştı. O zamanki Turizm ve Tanıtma Bakanlığının Kurum üzerinde hiçbir denetim yetkisi bulunmamaktaydı. Ancak, Bakanlık Kurum ile ilgili bir konunun incelenmesini Yüksek Denetleme Kurulundan isteyebilmekteydi.

359 sayılı Kanunla Yüksek Denetleme Kurulu'na tanınan bu denetim yetkisi idari, mali ve teknik denetimi kapsamakta, Kurulun radyo ve televizyon programları üzerinde hiçbir denetim yetkisi bulunmamaktaydı[105].

---

(104) Cengiz Taşer, *Radyonun Organizasyonu ve Özerkliği*, Ankara, 1969, s. 168.
(105) Gölcüklü, a.g.e., s. 230.

Kurumun, Yüksek Denetleme Kurulunun denetimine tabi olduğunu 359 Sayılı Kanun tespit etmiş; sözü geçen denetimin hangi sınırlar içinde olacağını da, 440 Sayılı *"İktisadi Devlet Teşekkülleriyle Müesseseleri ve İştirakleri Hakkındaki Kanun"* [106] açıkça belirtmişti.

Anılan Kanunun 20 nci maddesinde, İktisadi Devlet Teşekkülleri ile müesseselerinin Yüksek Denetleme Kurulunun mali, idari ve teknik denetimine tabi olacağı öngörülmüştü[107]. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, Anayasa ile özerk olarak kurulmuş olan radyo-televizyon yayın hizmetini veren TRT'nin ulusal ekonomiye faydalı olmak amacına yönelmiş diğer iktisadi devlet teşekkülleri ile birlikte mütalaa edilemeyeceğidir.

Nitekim, 359 sayılı Kanunun 1 inci maddesinin gerekçesindeki;

> "Kurum, gayesi amme hizmeti olan bir iktisadi kamu kurumudur. Bu sebeple kurumun iktisadi kamu kuruluşu niteliği onun ticari maksatla ve kâr temini gayesiyle hareket edecek ticari bir radyo-televizyon kuruluşu olduğu anlamını taşımaz, sadece gayesine vasıl olmak, yani yurdun radyo-televizyon hizmetlerini karşılayabilmek için, ticari usullere uyarak gerekli faaliyetlerde bulunabileceğini ifade eder. İktisadi faaliyetler, kurumun gayesindeki amme hizmeti görmek niteliğini ve görevinin mahiyetini değiştirmiş olmayacağı gibi, onun kâr temini gayesiyle hareket eden bir kuruluş addedilmesini de gerektirmez"

ifadesinde, tarafsızlığı demokratik hukuk devletinin temel teminatlarından biri olan, bir kültür hizmeti gören radyo-televizyon kurumunun diğer iktisadi devlet teşekkülleri ile aynı hukuki statü içinde mütalâa edilmediği açıkça görülmektedir.

---

(106) R.G., T. 12 Mart 1964, Sy. 11622.
(107) Cemal Aygen, "TRT ve Yayın Denetimi," *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Ekim 1968.

Diğer yandan, 359 sayılı Kanunun 33 üncü maddesindeki "Bu kanundaki özel hükümler saklı kalmak kaydıyla, Kurum hakkında, İktisadi Devlet Teşekküllerine uygulanan genel hükümler uygulanır..." hükmü, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna 440 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanabilmesinin, ancak, bu kanun hükümlerinin 359 sayılı Kanun hükümleriyle bağdaşması halinde mümkün olacağını açıkça belirtmekteydi[108].

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Öteyandan, 1961 Anayasasının radyo ve televizyon ile ilgili *"Basın Dışı Haberleşme Araçlarından Faydalanma Hakkı"* kenar başlıklı 26 ncı maddesi, siyasi iktidara bağlı olmayan basın dışı haberleşme ve yayın araçlarından halkın haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşumunu köstekleyici kayıtlamaların kanunla dahi konulamayacağını öngörmekteydi.

Anayasanın bu maddesi hükmü paralelinde, 359 sayılı *"Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu"* ve 440 sayılı *"İktisadi Devlet Teşekküllerİyle Müesseseleri ve İştirakleri Hakkındaki Kanun"* ile TRT yayınlarının, bu kurumun özerkliğinin vazgeçilmez ilkesi, temeli olduğunu gözönünde tutularak; Yüksek Denetleme Kurulunca yapılması gerekli olan denetimin, ancak ve sadece idari, mali ve teknik alan içinde kalması gerektiği öngörülmüştü[109].

Görülüyor ki, mevzuatla radyo ve televizyon yayınlarının denetlenemeyeceği kesin olarak tespit edilmiş, Kurumun idari, mali ve teknik konularda denetiminin ise, yukarıda belirtilen kanunların çizdiği sınırlar içinde Yüksek Denetleme Kurulu tarafından gerçekleştirileceği öngörülmüştü.

(108) Taşer, a.g.e., s. 167-168.
(109) Aygen, a.g.m., 27 Ekim 1968.

Ancak, uygulamada, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, 359 sayılı Kanunun 33 üncü ve 34 üncü maddelerinden hareketle 440 sayılı Kanunun TRT Kurumunu da kapsamına aldığını ve dolayısiyle 440 sayılı Kanunun 9 uncu maddesindeki "... Teşekkülün ilgili olduğu Bakanlık, Teşekkül çalışmalarının kanun ve tüzük hükümlerine uygun olarak yürütülmesini gözetmekle görevlidir. Bu maksatla, ilgili Bakanlık, gerekli hallerde teşekküllerin hesaplarını ve işlemlerini teftişe, icabında tahkike tabi tutmaya ve bunlar nezdinde iktisadi ve mali durum tespiti yaptırmaya yetkilidir..." hükmüne dayanarak TRT Kurumunu denetlemek istemişti[110].

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı müfettişlerinin TRT Kurumunu teftiş etmek istemeleri karşısında, TRT Kurumu Genel Müdürünün, Kurumun *"özerk"* bir kuruluş olduğu, Turizm ve Tanıtma Bakanlığının TRT Kurumunun işlemlerini teftiş etme yetkisinin 359 sayılı Kanunda belirtilmediği ve 440 sayılı Kanunun 9 uncu maddesinin Kurum hakkında uygulanamayacağı ve bu nedenlerden dolayı TRT Kurumu işlemlerinin, sözü geçen Bakanlık tarafından teftiş edilemeyeceği itirazında bulunması üzerine, uyuşmazlık istişari mütalâa alınmak üzere Danıştay'a götürülmüştü. Danıştay 3 üncü Dairesi, bu uyuşmazlık dolayısiyle 8 Nisan 1965 tarihinde; "Anayasamızda *"özerk kuruluşlar"* kenar başlığı altında üniversitelerden sonra yer alan *"Radyo-Televizyon İdaresi ve Haber Ajansları"* başlıklı 121 inci maddesi hükmü ve buna dayanılarak çıkarılan 359 sayılı TRT Kanununun hükümleri ve bunların gerekçelerini birlikte mütalâa ederek, 359 sayılı kanunun 33 üncü maddesiyle İktisadi Devlet Teşekküllerine uygulanan genel hükümlere yapılan atfın 440 Sayılı kanunun yalnızca mali hükümleriyle ilgili bulunduğu ve Turizm ve Tanıtma Bakanlığının ancak bu hükümlerde bahis konusu hususlarda ilgili

---

(110) Taşer, a.g.e., s. 166.

Bakanlık olarak yetkili olduğunu anlamış ve bu itibarla Anayasayla özerk bir müessese haline getirilmiş bulunan TRT Kurumunun üzerinde 440 sayılı kanunun İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Müesseselerinin yönetimi ile ilgili 9 uncu maddesinin adı geçen Kurum hakkında uygulanamayacağına ve sonuçta Turizm ve Tanıtma Bakanlığının 440 Sayılı kanunun 9 uncu maddesine dayanarak TRT Kurumunun "... hesap ve işlemlerinin teftişe, tahkike ve tespite yetkisi bulunmadığına..." oybirliği ile karar vermiştir[111].

Yine, Danıştay 3 üncü Dairesi, kendisine intikal eden aynı uyuşmazlık konusunda da 1 Haziran 1965 tarihinde verdiği kararında "... Hemekadar 359 sayılı TRT Kanununun 33 üncü maddesi TRT'nin de 440 sayılı Kanunun genel hükümlerine bağlı olacağını açıklamışsa da, bu bağlılık kayıtsız ve şartsız olmayıp, TRT kanunundaki özel hükümleri saklı tutmak kaydıyle sınırlandırılmıştır... 359 sayılı Kanunun 34 üncü maddesinde; "Kurumun Yüksek Denetleme Kurulunun denetimine tabi olduğu Turizm ve Tanıtma Bakanı durumla ilgili olarak belli bir hususun incelenmesini Yüksek Denetleme Kurulundan isteyebileceği" belirtilmiştir. Bu hüküm, sözü geçen 9 uncu maddedeki Bakanın, teşekkülün çalışmalarını gözetmek ve hesap işlemlerini teftiş ve icabında tahkike tabi tutmak yetkileriyle çatışma halindedir. Bu özel hüküm, 359 sayılı Kanunun 33 üncü maddesindeki hükümle saklı tutulduğundan, Bakanlığın bu konudaki yetkisinin böylece daraltılmış, sınırlanmış ve ancak Kurumla ilgili belirli bir konunun incelenmesinin denetlenmesini Denetleme Kurulundan istenmesine inhisar ettirilmiş bulunmaktadır. Şu duruma göre; Turizm ve Tanıtma Bakanlığının TRT'de teftiş ve tahkike yetkili olmadığı mütalâa edilmiştir.." diyerek 8 Nisan 1965 tarihinde verilen kararı doğrulamıştır[112].

---

(111) İsmet Giritli, "TRT'nin Denetimi", Milliyet Gazetesi, 24 Kasım 1967.
(112) Aynı. Danıştayda açılan davalar için ayr. bkz. Alim Şerif Onaran "*TRT Kurumu.*" *İdare Dergisi*, Ankara, 1967, Sy. 304, s. 92-95; Taşer, a.g.e., s. 168 ve Ersan İlâl, *Radyo Hürriyeti, Özerklik ve 1961 Anayasası*, İstanbul, 1972 s. 106.

Siyasi iktidarın, özerk bir kamu kurumu olan TRT Kurumunu denetimi altına almak için yaptığı girişimlerin Danıştay'ın istişari mütalâa niteliğindeki kararlariyle engellenmesinden sonra, siyasi iktidar, Maliye Bakanlığı yoluyla, TRT'nin hesap ve işlemlerini tahkik ve tespit etme yolunu tutmuştu.

Maliye Bakanlığı da 2996 sayılı *"Maliye Bakanlığı Teşkilât ve Vazifeleri Hakkındaki Kanun"*[113] un 5 inci maddesindeki "Teftiş Kurulu, Maliye Bakanı namına aşağıda yazılı murakabe ve teftiş vazife ve salâhiyetini haizdir: 1) Umumi, mülhak ve hususi bütçelerle idare olunan dairelerle sermayesinin tamamı devlete ait olan müesseseler Maliye müfettişlerinin mutlak surette teftişine tabi olup..." şeklindeki hükme dayanarak Kurum üzerinde denetim yetkisine sahip olduğunu iddia etmişti[114].

Bakanlık müfettişleri, 359 sayılı TRT Kurumu Kanununda, 2996 sayılı Kanunun 5 inci maddesi hükmünün TRT Kurumuna uygulanmayacağı konusunda bir hüküm bulunmadığı; yapılacak denetimde Anayasa ve 359 Sayılı Kanun hükümleri açısından bir sakınca olmadığını, çünki mali denetimin, hiyerarşik mahiyette bir denetim olmadığı; devlet parası ile çalışan kurumun icraâtı sırasında mali mevzuata uyup uymadığının denetlenmesinin özerkliğini zedeleyecek mahiyette olmadığı gerekçeleri ile Kurumun hesaplarını tetkik etmek istemlerine, TRT Kurumu, "...Anayasanın, TRT Kurumunun fonksiyonunu belirten 26 ncı ve Kuruma özerklik bahşeden 121 maddeleri ile, TRT Teşkilâtına ait 359 sayılı Kanunun 1 inci, 33 üncü ve diğer maddeleri muvacehesinde, Kurumda icra organınca murakabe ve denetim yapılamayacağı; bununla beraber TRT'nin bir vergi mükellefi olarak ve vergilerle ilgili mevzuat hudutları içinde kalmak kayıt ve şartıyla, vergi incelemesine tabi tutulabileceği..." itirazında bulunmuştu[115].

---

(113) R.G., T. 5 Haziran 1936, Sy. 3322.
(114) Feyyaz Gölcüklü, *Haberleşme Hukuku*, Ankara, 1970 s. 227.
(115) Taşer, a.g.e., s.169-172.

Maliye Bakanlığı ile TRT Kurumu arasında doğan uyuşmazlık konusunda Danıştay 1 inci Dairesi, 1 Haziran 1967 tarihli Genel Kurul kararı[116] ile, TRT Kurumunun görüşünü benimsemiş; Kurumun Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı ile ilgilendirilmesinin nedeni Yürütme Organı ile irtibatının sağlanabilmesinden ibaret olup, Anayasayla kurulmuş özel ve özerk bir kamu iktisadi teşebbüsü noktasından hareketle Kurum üzerinde hiyerarşik bir merci yetkisi tanınmadığını, Maliye Bakanlığı tarafından Kurumun teftişe tabi tutulmasının merkezi idarenin, Anayasayla öngörülen özerklik ilkesine ve 359 sayılı Kanun hükümlerine aykırı bir müdahale olacağını belirterek "... özerk bir Anayasa kuruluşu olan TRT İdaresinin teftiş ve murakabesinin yalnızca 359 sayılı özel kanunun hükümlerine bağlı olduğuna ve bu hükümler dışında 2996 sayılı kanunun 5 inci maddesine dayanılarak Maliye Bakanlığı tarafından teftişe tabi tutulamayacağına..." karar vermişti. Kararda ayrıca, TRT üzerindeki Mâli denetimin Yüksek Denetleme Kurulu ve 468 sayılı *"Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Türkiye Büyük Millet Meclisince Denetlenmesinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun"* [117] gereğince kurulan İktisadi Devlet Teşekkülleri Karma Komisyonu tarafından T.B.M.M. adına yapılacağı da belirtilmekteydi[118].

Görüldüğü gibi, bu dönemde TRT, Üniversiteler, Ticaret ve Sanayi Odaları, İktisadi Devlet Teşekkülleri gibi diğer hizmet yerinden yönetim kuruluşlarından farklı olarak tarafsız ve bağımsız özerk bir kuruluş olarak her türlü hiyerarşik ve idari vesayet denetimi[119] dışında, Anayasa ve Kanunun verdiği görevi kendi kanısına göre yapabilen bağımsız ve tarafsız özgün ve özerk bir kuruluştu.

Özerkliğinin bir sonucu olarak da o zamanlarda merkezi idarenin, siyasi iktidarın denetimi dışında tutulmağa çalışılmıştır.

---

(116) Danıştay, Genel Kurulu, 15 Haziran 1967, E.1967/208, K. 1967/205.
(117) R.G., T. 22 Mayıs 1964; Sy. 11709.
(118) Giritli, a.g.m., *Milliyet Gazetesi*, 24 Kasım 1967.
(119) Bkz., yukarıda, (91) no.lu dipn.

2- 1971 - 1980 YILLARI ARASINDA TRT

a) Hukuki Statüsü

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1971 yılında 1961 Anayasasının bazı maddelerinde yapılan değişiklikler arasında Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu ile ilgili 121 inci maddede de değişiklik yapılmıştı. Yapılan değişiklikle TRT Kurumunun *"özerkliği"* kaldırılmış, *"tarafsız bir kamu tüzel kişiliği"* halinde düzenlenmesi öngörülmüştü.

1488 Sayılı Kanunla[120] yapılan Anayasa Değişikliğiyle 121 inci maddenin 1971 yılında aldığı yeni şekil aynen şöyleydi:

> "Madde 121 - Radyo ve televizyon istasyonları, ancak Devlet eliyle kurulur ve İdareleri tarafsız bir kamu tüzel kişiliği halinde kanunla düzenlenir. Kanun, yönetim ve denetimde ve yönetim organlarının kuruluşunda, tarafsızlık ilkesini bozacak hükümler koyamaz.
>
> Her türlü radyo ve televizyon yayımları, tarafsız esaslarına göre yapılır.
>
> Haber ve programların seçilmesinde, işlenmesinde ve sunulmasında ve kültür ve eğitime yardımcılık görevinin yerine getirilmesinde Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, insan haklarına dayanan milli güvenliğin ve genel ahlakın gereklerine uyulması, haberlerin doğruluğunun sağlanması esasları ile organların seçimi, yetki görev ve sorumlulukları kanunla düzenlenir.
>
> Devlet tarafından kurulan veya Devletten mali yardım alan haber ajanslarının tarafsızlığı esastır".

---

(120) *Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilme ve Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Anayasa Değişikliği*, R.G., T. 22 Eylül 1971, Sy. 13964.

121 inci maddenin gerekçesinde ise, "... Gelişen teknoloji bütün dünyada radyo ve televizyonun, büyük kitleleri etkileyen ve kamuoyunun haber almasında ve oluşmasında en büyük rolü oynayan yayın organları haline gelmesini sağlamıştır. Memleketimizin genel şartları bu yayın organlarını, daha da etkili kılmaktadır.

Devlet eliyle kurulan bu organların tam bir tarafsızlıkla, ancak, Anayasanın temel ilkelerine uygun ve bu ilkeleri yayma, benimsetme ve güçlendirme istikametinde yayımlarla hizmetini yürütmesi gerekmektedir..." [121] denmekteydi.

Görüldüğü gibi, eski şeklinde radyo ve televizyon idaresinin *özerk ve tarafsız* yayın yapması öngörülmüşken, yapılan değişiklikle özerkliği kaldırılmış, sadece *tarafsız olması* kabul edilmiştir.

Anayasanın 121 inci maddesinde yapılan değişikliklere benzer değişiklikler 359 Sayılı *"Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu"*nda da yapılmıştır.

"359 sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Kanuna Ek ve Geçici Maddeler İlavesi Hakkında Kanun Tasarısı"nın gerekçesinde:

> "T.C. Anayasasının bazı maddelerini değiştiren ve buna bazı yeni maddeler ekleyen Anayasa değişikliği hakkındaki kanun, TRT Kurumu ile ilgili olarak 121 inci maddeyi yeniden düzenlemiş bulunmaktadır.
>
> Yeni 121 inci madde, kamu tüzel kişiliği halinde kurduğu TRT Kurumunun idaresini bir temel ilkeye dayandırmış bulunmaktadır. Bu temel ilke tarafsızlıktır. Tarafsızlık ilkesi, 121 inci maddeye göre:

---

(121) Atilla Özer, *Gerekçeli ve 1961 Anayasasıyla Mukayeseli 1982 Anayasası*, Ankara, 1984, s. 508-509

a) yönetimde

b) denetimde ve

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

c) yönetim organlarının kuruluşunda dikkate alınacaktır.

Yine, Anayasaya göre "tarafsızlık" her türlü radyo ve televizyon yayınlarında da göz önünde bulundurulacak bir ilkedir.

121 inci madde ayrıca Kurumun yayınlarında uyulması gereken temel ilkeleri de belli etmiştir. Böylece haber ve programların

a) seçilmesi

b) işlenmesi

c) sunulması

d) kültür ve eğitime yardımcılık görevinin yerine getirilmesi.

Devletin ülkesi ve ulusuyla bölünmez bütünlüğünün insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal Cumhuriyetin, milli güvenliğin ve genel ahlakın gereklerine uyulması radyo ve televizyon yayınlarının genel ilkesi olmuştur.

Anayasanın bu hükümleri karşısında TRT Kurumunun yönetiminde tarafsız kılmak, denetiminde de bugüne değin karşılaşılan güçlükleri gidermek, yayınların genel yönünü tespit etmek için 359 sayılı Kanunun bazı maddelerinin Anayasanın temel ilkeleri yönünde değiştirilmesi gereği ortaya çıkmış bulunmaktadır"

denmektedir[122].

---

(122) *24 Aralık 1963 tarih ve 359 sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Ek ve Geçici Maddeler İlavesi Hakkında Kanun Tasarısı*, 16 Ekim 1971 tarih ve T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kanunlar Tetkik Dairesi: 70-71/12724 sayılı yazısı (Bkz. Aysel Aziz, "Yeni TRT Yasası", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 27, No.4, Ankara, 1972, s. 105'ten naklen).

Nitekim, 121 inci maddede yapılan değişikliklere dayanılarak 1568 sayılı "24.12.1963 Tarih ve 359 Sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Ek ve Ek Geçici Maddeler İlavesi Hakkında Kanun"[123] çıkarılmıştır.

359 sayılı Kanunda 1568 sayılı Kanun ile yapılan en önemli değişiklik yukarıdada belirttiğimiz gibi, 1 inci maddedeydi. Anılan madde aynen şöyledir:

"Madde 1 - Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu adıyla tarafsız bir kamu tüzel kişisi kurulmuştur.

Kurumun kısa adı TRT'dir. Merkezi Ankara'dadır".

Görüldüğü gibi, TRT'nin *"özerk"* liği kaldırılmakta, Kurumun *"tarafsızlık"* ilkesine uyulması istenmekteydi. Böylece, TRT Kurumu özerkliği olmayan, ancak tarafsızlık esasına dayanan bir kamu tüzel kişisi durumuna dönüşmüştü.

b) Denetimi

aa) TRT'nin Yayınlarının Denetimi

Bu dönemde de Kurumun yayınlarının yayın öncesi denetimi, TRT'nin kendi organları tarafından yapılmaktaydı. Ancak, Anayasa ve 359 sayılı Kanunda yapılan değişikliklerin ardından çıkarılan *"Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kuruluş ve Görev Yönetmeliği"*[124] ile bu konuda yeni düzenlemeler getirilmişti.

(123) R.G., T. 8 Mart 1972, Sy. 14122.
(124) R.G., T. 31 Ağustos 1972, Sy. 14129.

Bilindiği gibi, TRT Kurumu içinde yapılan ilk denetim, Radyo ve Televizyon Müdürlüklerinde hazırlanmış olan program metni, bant ve filmlerine, bu müdürlüklerin kendi içlerinde yaptıkları denetimdir. Üç safhada gerçekleşen bu denetimde programlar sırasıyla, önce yapıldıkları şube içinde, sonra şubenin bağlı olduğu müdürlük ve daha sonra da müdürlüğün bağlı olduğu Daire Başkanlığı düzeyinde denetlenirdi[125].

Daire Başkanlığı içinde, programların, Anayasa'ya, 1568 Sayılı Kanunla değiştirilen 359 Sayılı Kanuna, mevzuata, yayın esaslarına, programlama dairesinin hazırladığı plâna ve kanunda öngörülen öz, biçim, amaç, dil, estetik, kalite ve hedef kitleye uygunlukları açısından denetimi yapılırdı.

Denetim sonucu, programın tümüyle yayınlanması veya yapılan çıkartma ve ilavelerle, yayınlanması yolunda verilen karar denetim formuna eklenerek anılan Yönetmelikle oluşturulmuş olan Denetim Müdürlüğü'ne gönderilirdi[126].

31.8.1972 tarihli Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Kuruluş Yönetmeliği'nin 224 üncü maddesi ile kurulan ve Genel Müdür Program Yardımcılığına bağlı olan Denetim Müdürlüğünün görevleri şunlardı:

"- Habet Dairesinin hazırladığı yayınlar dışında kalan ve radyolarda yayınlanan reklâm programları hariç bütün söz programlarını;

- Radyo Program Yapım ve Yayın Dairesince hazırlanan programlarını;

- Radyoların burada istisna edilmiş olmakla beraber merkezce denetlenmesine ihtiyaç duyduğu güfte, reklâm metni ve spotlarını;

- Televizyon programlarının müzik ve reklâm programları dışında kalanlarını;

---

(125) *Sacide Vural, Radyo-Tv Kurumlarında Yönetim ve Türkiye'deki Uygulama*, Eskişehir, 1986, s. 198.
(126) Vural, a.g.e., s. 199.

Anayasa, 359 Sayılı Kanun, mevzuat ve yayın esaslarına uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığını, muhtevası itibariyle ve 359 Sayılı Kanunun 20 nci maddesinin öngördüğü anlamda denetlemek ve aynen, değişiklik yapılarak yayınlanabileceğini veya yayınlanamayacağını yazılı olarak tespit etmek"[127].

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Denetim Müdürlüğü'nün yaptığı denetim, programların yayınlanmadan önceki son denetimiydi. Programlar bu son denetimden sonra yapıldıkları bölümlere gönderilirdi[128].

Diğer yandan, haber programları haber dairesi başkanlığı; müzik yayınları Genel Müdür Program Yardımcılığına bağlı Müzik Dairesinde Denetleme Kurulları; reklâm yayınları ise Reklâm Yayınları Müdürlüğü tarafından denetlenmekteydi[129].

bb) TRT'nin İdari, Mali ve Teknik Denetimi

TRT Kurumu, özerkliği olmayan ancak tarafsızlık esasına dayanan bir kamu tüzel kişisi olduğu bu dönemde de idari, mali ve teknik konularda Yüksek Denetleme Kurulu'nun denetimine tabiydi. Ancak, 359 Sayılı Kanunun uygulanışı sırasında Kurumun denetimi ile ilgili 34 üncü maddenin değişik yorumlanması nedeniyle TRT Kurumu ile Turizm ve Tanıtma Bakanlığının ve Maliye Bakanlığı arasındaki sürtüşmelerin tekrarını önlemek için adı geçen madde 1568 Sayılı Kanunla yeniden düzenlenmişti.

359 sayılı Kanunun 1568 sayılı kanunla değiştirilen 34 üncü maddesi aynen şöyleydi:

(127) *Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kuruluş ve Görev Yönetmeliği*, 31 Ağustos 1972, Md. 224.
(128) Vural, a.g.e., s. 200.
(129) TRT Kurumu Kuruluş ve Görev Yönetmeliği, 1972.

"Madde 34 - Kurum idari, mali ve teknik konularda Yüksek Denetleme Kurulunun Denetimi altındadır. Başbakan, Kurumla ilgili olarak belli bir hususun incelenmesini Yüksek Denetleme Kurulundan isteyebilir. Yüksek Denetleme Kurulunun "yıllık" ve "ara" raporlarında Kurumun; idari, mali ve teknik işlemleri ile ilgili olarak bazı konuların teftiş ve tahkiki, temenni olunduğu takdirde, Başbakanın tensibiyle Maliye Teftiş Kurulunca yapılır.

Başbakanlık gerektiğinde rapor sonuçlarını adalet mercilerine sevk eder".

Görüldüğü gibi, madde, Yüksek Denetleme Kurulunun yetki sınırlarını, *"idari"*, *"mali"*, *"teknik"* olarak ayırmış ve bunlar açıkça belirtilmiştir.

Diğer yandan, Turizm ve Tanıtma Bakanlığının belli bir hususun incelenmesini isteyebilme yetkisi kaldırılmış, Bakanlığın yerini Başbakan almıştı. Diğer bir deyişle, Kurumla ilgili bir hususun incelenmesini, Turizm ve Tanıtma Bakanlığının yerine, bu kez Başbakan, Yüksek Denetleme Kurulundan isteyebilecekti.

Maddedeki bir diğer yenilik ise, 359 sayılı kanunda öngörülmemiş olan, Maliye Teftiş Kurulunun Başbakanın tensibiyle Kurumu *teftişiydi*. 359 sayılı Kanunun uygulanması sırasında, Kanunda öngörülmemiş olmasına rağmen, Maliye Müfettişlerinin Kurumu teftiş etmek istemeleri ve bu konuda Danıştaya yapılan başvuruların [130] 1568 Sayılı Kanun hazırlanırken gözden uzak tutulduğu görülmektedir.

(130) Danıştay'a yapılan başvurular için bkz. yukanda (112) no'lu dipnot.

Görüldüğü gibi, "TRT Kurumunu yönetiminde tarafsız kılmak, yayınlarının genel yönünü tespit etmek ve denetiminde bugüne dek karşılaşılan güçlükleri gidermek amacı ile..." [131] 359 sayılı Kanunda 1568 sayılı Kanunla yapılan değişiklik, radyo-televizyon programlarının denetimi ile ilgili yeni bir düzenleme getirmemişti. Kurum, yine idari, mali ve teknik konularda Yüksek Denetleme Kurulu'nun denetimine tabi olmakta; kurumun yayınları üzerinde ise kurum dışından hiçbir kişi, kurum ve kuruluşun denetim yetkisi bulunmamaktaydı.

3- 1982 YILINDAN SONRA TRT

a) Hukuki Statüsü

Bilindiği gibi, 12 Eylül 1980 Harekatından sonra Türkiye'de ortaya çıkan hukuki, siyasi ve ekonomik alanlardaki değişiklikler sonucu bir takım yeni kurum ve kuruluşlar oluşturulmuş veya mevcut kuruluşlara yeni bir biçim verilmiştir.

7 Kasım 1982 tarihli ve 2709 sayılı yeni *"Türkiye Cumhuriyeti Anayasası"* [133] nın *"Radyo ve Televizyon İdaresi ve kamuyla ilişkili haber ajansları"* kenar başlıklı 133 üncü maddesi aynen şöyledir:

> "Madde 133- Radyo ve televizyon istasyonları, ancak Devlet eli ile kurulur ve idareleri tarafsız bir kamu tüzel kişiliği halinde düzenlenir.

(131) Aysel Aziz, "Yeni TRT Yasası", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 27, No.4 Ankara, 1972, s. 131'den naklen.
(133) R.G., T. 9 Kasım 1982, Sy. 17863/Mük.

Haber ve programların seçilmesi, işlenmesi, sunulması ve milli kültür ve eğitime yardımcılık görevinin yerine getirilmesi, haberlerin doğruluğunun sağlanması esasları, organların seçimi, görev, yetki ve sorumlulukları kanunla düzenlenir.

Yukarıdaki ikinci fıkra hükümleri, kamu iktisadi teşebbüsü niteliği taşıyan veya Devlet yahut diğer kamu tüzelkişilerinden mali yardım gören haber ajansları hakkında da uygulanır".

1982 Anayasasının *"Radyo ve Televizyon İdaresi ve kamuyla ilişkili haber ajansları"* kenar başlıklı 133 üncü maddesinin gerekçesi ise, şöyledir:

133 üncü maddesinin gerekçesinde, "... radyo ve televizyon istasyonlarının Devlet eliyle kurulacağı ve idarelerinin kamu tüzel kişiliği halinde düzenleneceği öngörülmektedir. Ancak, radyo ve televizyon, kamuoyunun oluşumunda oynadığı önemli rol dikkate alınarak, organlarının kuruluş biçimi ve işleyişinin tarafsızlık ilkesine uygun olarak düzenleneceği ilkesi getirilmiştir.

Radyo ve televizyonun yukarıda değindiğimiz önemi dolayısiyle yayınlarında ve özellikle haber ve programlarının hazırlanıp sunuluşunda Devlet ve Millet yararları gözetilerek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Cumhuriyetin temel ilkelerine ve kamu düzeni, genel ahlak ve asayiş gereklerine uyulacağı vurgulanmış; Türk kültürü ve eğitimine yardımcılık görevinin yerine getirileceği..." [134] belirtilmiştir.

(134) *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Komisyon Raporları ve Madde Gerekçeleri*, Millet Meclisi Vakfı Ofset Tesisi, Ankara, 1983, s. 199.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Görüldüğü gibi, 1982 Anayasasında da 1961 Anayasasında olduğu gibi, radyo ve televizyon istasyonlarının tarafsız bir kamu tüzelkişiliği halinde düzenlenmesi öngörülmüştür. 133 üncü maddeye bir bütün olarak bakıldığında, 1961 Anayasasının, radyo ve televizyon istasyonları ile ilgili 121 inci maddesinden farklı bir düzenleme getirilmediğini görmekteyiz.

Radyo ve televizyon konusunda önemli değişiklik 1982 Anayasasının hükmüne uygun olarak çıkarılan 2954 sayılı *"Türkiye Radyo ve Televizyon Kanun"* u [135] ile gerçekleştirilmiştir.

2954 sayılı *"Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu"*, 359 sayılı *"Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu"* nın getirmiş olduğu yayın sistemini hemen hemen ortadan kaldırmış, bu sistemin yerine yepyeni bir sistem getirmiştir.

2954 sayılı Kanunla, 1982 Anayasasının 133 üncü maddesinde belirlenen ilkeler çerçevesinde günümüzde süratle gelişmekte olan radyo ve televizyon işletmeciliği ve teknolojisindeki yeniliklerin, ülkemizde de uygulanabilmesi ve 359 sayılı Kanunun uygulanması sırasında karşılaşılan güçlükler ve tespit edilen eksikliklerin giderilmesi; diğer yandan, temel ilke olarak benimsenmiş bulunan tarafsızlığın, özellikle kişi ve siyasi partiler karşısında kamuoyunda tartışmalara yer vermeyecek şekilde sürdürülmesi amacıyla bir takım yenilikler getirilmiş bulunmaktadır[136].

2954 sayılı Kanun, her türlü teknik, usul ve araçlarla ve her ne isim altında olursa olsun elektromanyetik dalga yoluyla yurt içine ve yurt dışına yapılan radyodifüzyon ve televizyon yayınları ile ilgili esasları kapsamına almaktadır[137]. Bu nedenle, Kanun, *"Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Kanunu"* değil, *"Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu"* adını almıştır.

---

(135) R.G., T. 14 Kasım 1983, Sy. 18211/2. Mük.
(136) *Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu Tasarısı ve Milli Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonu Raporu*, 1/639, Milli Güvenlik Konseyi Dönemi, Genel Gerekçe ve Madde Gerekçeleri, Ankara, 1983, s. 6.
(137) 2954 sayılı Kanun, Md. 2.

Kanunun, birinci kısmında, kanunun amacı, ve kapsamı, radyo ve televizyon işletmesine ve teknolojisine ilişkin önemli kavramların tanımları, temel ilkeler ve yayın esasları; ikinci kısmında yeni bir kuruluş olan, radyo ve televizyon yayınlarının gözetimi, denetimi ve değerlendirilmesiyle görevlendirilen *"Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu"*; üçüncü kısmında ise, *"Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu"* düzenlenmiştir.

b) Denetimi

aa) TRT'nin Yayınlarının Denetimi

Kurum içinde yapılan yayın denetimi, 31.8.1972 tarih ve 14292 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan *"Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kuruluş ve Görev Yönetmeliği"* nin yürürlükten kaldırıldığı 15 Eylül 1980 tarihine kadar bir önceki bölümde anlatıldığı biçimde gerçekleştirilmiştir.

15 Eylül 1980 tarihinde yürürlüğe giren yeni *"Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Kuruluş ve Görev Yönetmeliği"* [138] ile kurumun organlarının ve bağlı ünitelerin görevleri yeniden düzenlenmiştir.

Bu dönemde de programların yayın öncesi denetimleri, program yapım ünitelerinin bağlı bulundukları şube müdürlükleri düzeyinde, daha sonra da bağlı bulundukları Daire Başkanlığı düzeyindeki denetim müdürlüklerince yapılmaktadır. Denetim sonuçları Yayın Planlama Koordinasyon ve Değerlendirme Dairesine gönderilmektedir.

Bu dönemde çıkarılan Yönetmelikle getirilen yeni düzenlemede ilk göze çarpan yenilik her dairenin kendine bağlı bir denetim müdürlüğünün kurulmuş olmasıdır[139].

---

(138) R.G., T. 2 Ekim 1980, Sy. 17123.
(139) Dış Yayınlar Dairesi Denetim Müdürlüğü (a.g. yönt., Md. 25.5); Reklam Dairesi Reklam Denetim Müdürlüğü (Yönt., 28.4); Radyo Dairesi Denetim ve Redaksiyon Müdürlüğü (Yönt., Md. 29.4); Televizyon Dairesi Denetim ve Redaksiyon Md. (Yönt., Md. 30.4) gibi.

2954 Sayılı Kanun öncesi uygulanan, yayın öncesi denetim mekanizması dairelere bağlı denetim müdürlüklerinde son bulmakta; Yayın Planlama Koordinasyon ve Değerlendirme Dairesi ise "... Radyo ve Televizyonda yayınlanacak haber yayınları dışında tüm yayınların ve denetim sonuçlarının, plana ve talimatlara uygunluğunu yayınından sonra değerlendirerek, sonucu ilgili yapım ünitelerine bildirmek, tedbir alınması gereken hallerde durumu görüş ve talebi ile birlikte Genel Müdürlüğe sunmak..." [140] la görevliydi.

2954 sayılı Kanunun *"Yayınların Denetimi"* kenar başlıklı 31 inci maddesi, yukarıda belirttiğimiz, yayın öncesi denetim mekanizmasına son denetim basamağı olarak yeni bir organ eklemiştir.

Adı geçen 31 inci madde aynen şöyledir:

"Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun yayınlayacağı programların son denetimi, Genel Müdür adına ve Genel Müdüre doğrudan bağlı Yayın denetleme Kurulu Başkanlığı tarafından yapılır. Bu denetimin usul ve esasları yönetmelikle düzenlenir.

Radyo ve televizyon yayınları, yayından önce ayrıca Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu dışından hiçbir kişi veya kuruluş tarafından denetlenemez. Ancak, Türk Silahlı Kuvvetleri ile ilgili yayınlar hakkında Genel Kurmay Başkanlığının olumlu görüşü alınır...".

Görüldüğü gibi, madde, radyo ve televizyon yayınlarının yayından önce Kurum dışından hiçbir şekilde denetlenemeyeceğini açıkça belirtmektedir. Programların yayınlanmadan önce kurum dışından kişi ve kuruluşlarca denetlenmesi, sansür kavramı içine girmektedir.

(140) Yön. , Md. 26.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, sansür, söz, yazı, resim ve sahne sanatlarıyla ve radyo, televizyon, film vb. gibi modern kitle iletişim araçlarıyla kamuoyuna ulaştırılmak üzere hazırlanan yayınların açığa vurulmazdan önce yetkili kılınan kamu makamlarınca yapılan kontrolü anlamına gelmektedir[141]. Anılan madde ile bu denetim yasaklanmıştır.

Kurumun, kendi organları tarafından programlar üzerinde yayın öncesi yaptığı denetim, programların, kanunla kendisine verilen görevlerin, gereklerine uygun olarak hazırlanmasını sağlamak amacına yöneliktir.

2954 sayılı Kanunun 31 inci maddesi, ayrıca, 1964 yılından 1983 yılına kadar geçen süre içinde uygulanan denetim sistemine de yenilik getirmiş, programların yayın öncesi, niteliklerine göre program müdürlükleri ve program daire başkanlıklarına bağlı denetçilerden oluşan iki kademeli denetim mekanizmasına bir üçüncüsünü, *"Yayın Denetleme Kurulu Başkanlığı"* nı eklemiştir[142]. Ayrıca, 31 inci maddenin hükmüne uygun olarak "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kuruluş ve Görev Yönetmeliğine Bir Madde Eklenmesi Hakkında Ek yönetmelik"[143] "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kuruluş ve Görev yönetmeliği"ne eklenen 77/A maddesine göre *"Yayın Denetleme Kurulu Başkanlığı"* nın görevleri şunlardır:

(141) Tıkveş, a.g.e., s. 724.
(142) Aysel Aziz, *Radyoda Program Yapımı*, Ankara, 1985, s. 79.
(143) Bu Ek Yönetmelik Resmi Gazetede yayınlanmamış, TRT Kurumu Genel Müdürlüğünden elde edilmiştir (JS).

- Programların, Anayasa, Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun doğan yayın esas ve görevleri, ilgili Kanun, Tüzük, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunca yurt içine yapılacak yayınlar için Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun 5 nci maddesinde belirlenen yayın esaslarına uygun olarak tespit edilecek ilkeler, Yönetim Kurulu Kararları, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Programlarının Son Denetimi Hakkında Yönetmelik, ilgili yönetmelikler, yıllık genel yayın planı ve yazılı emirlere göre; metin, görüntü ve ses bakımından yayından önce incelemek, yayınlanmasına karar vermek veyahut yapılan ekleme ve çıkarmalarla yayınlanmasını veya yayınlanmamasını gerekçeli olarak tespit etmek,

- Bütün denetim raporlarının birer örneğinin, yıllık genel yayın planında değerlendirilmek üzere denetimden sonra Yayın Planlama Koordinasyon ve Değerlendirme Dairesine göndermek,

- Denetleme sonucunda cezai veya idari kovuşturmayı gerektirecek hususların tespit edilmesi halinde, durumu bir raporla Genel Müdürlük Makamına bildirmek,

- Genel Müdür tarafından verilecek diğer görevleri yapmak.

Yayın Denetleme Kurulu Başkanlığı'nın doğrudan doğruya bağlı olduğu Genel Müdür adına yapacağı denetimin usul ve esasları Denetleme Kurulunun çalışma kuralları *"Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunun Programlarının Son Denetimi Hakkında Yönetmelik"* (144)le belirlenmiştir.

Anılan Yönetmeliğe göre, programların yayın öncesi son denetleme yeri olan Yayın Denetleme Kurulunca yapılan denetleme sonunda, programın yayınlanmasına veyahut yapılan ekleme ve çıkarmalarla yayınlanmasına veya yayınlanmamasına karar verilir ve bu karar gerekçeli bir raporla tespit edilir (Yönt. Md. 7).

(144) R.G., T. 24 Temmuz 1984, Sy. 18468.

2954 Sayılı Kanunun TRT Kurumuna getirdiği yeni hukuki ve idari yapı ile Kurum içi denetim mekanizmasına eklenen bu yeni denetim organının uygulamada istenen başarıya ulaşıp ulaşmadığı hakkında tam olarak bir yargıya varmak için uygulamayı yakından izlemek ve sonuçları değerlendirmek gerekmektedir. Çalışmamızın asıl konusu Kurum dışından, yayın sonrası denetim olduğundan Kurum içi denetim konusunu derinlemesine incelemeye gerek duymadık.

2954 Sayılı Kanunla yayınların denetimi konusunda getirilen bir diğer yenilik de, TRT Kurumu tarafından yayınlanan programların *"yayından sonra denetimini"* yapmakla görevli çalışmamızın konusunu oluşturan *Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun* kurulmasıdır.

Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu, yurt içine yapılacak radyo ve televizyon yayınları için milli siyasete uygun ilkeleri saptamak ve 2954 sayılı Kanunda belirtilen görev ve esasların uygulanmasını *gözetmek, denetlemek* ve *değerlendirmesini* yapmak amacıyla kurulmuştur[145].

Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu, TRT Kurumunun, 2954 sayılı Kanunun 9 uncu maddesinde [146] belirtilen görevlerini yerine getirmesini gözetecek; Kurumun görevini yerine getirirken Anayasa, 2954 sayılı Kanun ve milli siyasete uygun olarak belirlediği ilke ve esaslara, çağdaş yayıncılık gereklerine uygunluğunu denetleyecektir.

Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu, ayrıca, yayın sonrası denetim yoluyla Kurumun üç aylık yayınlarından gerekli görülenlerin, yukarıda adı geçen ilke ve esaslara uygunluğunun yanısıra Kurumun hazırladığı Yıllık Genel Yayın Planında belirtilen amaç, ilke ve hedeflere varmada çağdaş yayıncılık gereklerine uymada ne ölçüde başarılı ya da başarısız olduğu konusunda değerlendirmesini yapar ve sonuçları TRT Kurumu Genel Müdürlüğü'ne bildirir.

---

[145] 2954 Sayılı *Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu*, Md. 6.
[146] TRT Kurumunun görevleri için bkz. Ek I.

TRT Kurumunun bağımsızlığı ve tarafsızlığını, programların kanunlara uygunluğunu, haberlerin doğruluğunu, programların yeterli olmasını gözetmekle yükümlü olan RTYK [147]'nun değerlendirmelerinin Kurum tarafından gözönünde tutularak aksayan yanların düzeltilmesi, Kurul'un önerilerinin yerine getirilmesi gerekir.

Zira, TRT Kurumu 2954 Sayılı Kanunda belirtilen görev ve esasların uygulanmasında RTYK'nun gözetimi altında bulunduğuna; TRT Kurumu Yönetim Kurulu üyelerinin ve Genel Müdürün saptanmasında aday teklif etmekle görevli olduğuna ve Genel Müdürün görevden alınması için gerekçeli teklifin Kurul tarafından yapılması öngörüldüğüne göre, RTYK, Genel Müdürün kanunları ihlal ettiği, görevini yerine getirmediğine kanaat getirirse, görevden alınması sonucunu doğuracak mekanizmayı harekete geçirebilir ve Genel Müdürün görevden uzaklaştırılmasını sağlayabilir. Diğer yandan, yayın görevlerinin yerine getirilmediği, tarafsızlığın ihlal edildiği veya yayın esaslarına aykırı yayınların yapıldığı durumlarda, idari ve kanuni işlemlere geçilmesi için ilgili mercilere duyuruda bulunmak görevi de RTYK'na verilmiştir.

Görüldüğü gibi, RTYK'nun TRT Kurumu üzerinde bir hiyerarşik yetkisi olmamakla beraber dolaylı yaptırım yetkileri bulunmaktadır.

Kurumun tarafsızlığının gerçekleştirilmesini, hizmetlerinin iyileştirilmesini sağlayacak görev ve yetkilerle donatılmış olan RTYK'nun kurulması ile Türkiye'de ilk kez radyo ve televizyon yayınlarının denetimi kurumsallaştırılmıştır.

Anılan Kurul'un oluşumu, işlevi, görev ve yetkileri, yaptığı denetim ve değerlendirme faaliyetleri çalışmamızın konusunu oluşturduğundan aşağıda ayrıntılı olarak incelenecektir.

---

(147) Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu bundan böylece kısaca *RTYK* veya *Yüksek Kurul* olarak anılacaktır.

bb) TRT'nin İdari, Mali ve Teknik Denetimi

Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu, idari, mali ve teknik konularda eskiden olduğu gibi, Yüksek Denetleme Kurulunun denetimine de tabidir. Başbakan, gerekli gördüğü hususların incelenmesini Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulundan isteyebilecektir. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu yıllık ve ara raporlarında idari, mali veya teknik işlemlerle ilgili bazı konularda teftiş ve inceleme yapılması temennisinde bulunmuş ise, bu denetim ve inceleme Başbakanın tensibi ile Maliye Teftiş Kurulu tarafından yerine getirilir[148].

Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, 2680 sayılı ve 17 Haziran 1982 tarihli Yetki Kanununa dayanılarak ve Yüksek Denetleme Kurulunu yeniden düzenlemek amacıyla çıkarılan (72) sayılı *"Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"* ile kurulmuştur[149].

(72) Sayılı KHK ile kurulan Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nu denetleme konuları, denetlenen kuruluşların yasa ya da statülerinde belirlenen amaç ve esaslara, uzun dönemli kalkınma planıyla programlara uyulup uyulmadığı; işletme bütçelerinin gereklere, işlemlerin bütçelere, maliyet bilanço ve sonuç hesaplarının dönem çalışmalarına uygunluğu; çağdaş işletmecilik ilkelerine uyulup uyulmadığı, işlemlerin hukuka uygunluğu; verimlilik ve karlılık ilkelerine uyulup uyulmadığı, işletmenin zarara uğratılıp uğratılmadığı gibi konulardır[150].

Nitekim, 2954 Sayılı Kanunun 57 nci maddesi TRT Kurumunun idari, mali ve teknik konular bakımından denetiminin Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu tarafından yapılacağını belirtmektedir.

---

(148) 2954 Sayılı Kanun, Md. 57.
(149) R.G., T. 20 Ekim 1983, Sy. 18197/Mük.
(150) Muzaffer Sencer, *Türkiye'nin Yönetim Yapısı*, İstanbul, 1986, s. 241-242; Ayrıca bkz. 72 Sayılı KHK, Md. 22.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Adı geçen 57 nci maddesi hükmü aynen şöyledir:

"Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu; idari, mali ve teknik konularda Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun denetimine tabidir.

Başbakan, Kurum ile ilgili olarak belli bir hususun incelenmesini Yüksek Denetleme Kurulu'ndan isteyebilir. Yüksek Denetleme Kurulunun, "yıllık" ve "ara" raporlarında Kurumun; idari, mali ve teknik işlemler ile ilgili olarak bazı konuların teftiş ve tahkiki, temenni olunduğu takdirde, Başbakanın tensibi ile maliye Teftiş Kurulunca yapılır.

Başbakanlık gerektiğinde rapor sonuçlarını adalet mercilerine sevk eder".

Görüldüğü gibi, idari, mali ve teknik konularda TRT'nin denetimiyle Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu yetkili ve görevli kılınmıştır. Yüksek Denetleme Kurulu bu görevi yerine getirirken idari, mali ve teknik konuların yayın ile ilgisi bulunduğu gerekçesiyle yayınları denetleyemez.

Diğer yandan, Başbakan idari, mali ve teknik konularda belli bir hususun incelenmesini Yüksek Denetleme Kurulundan isteyebilmektedir. Başbakan TRT Kurumu üzerindeki Vesayet Denetimi yetkisini bu yolla kullanabilmektedir.

Kurum Kamu iktisadi Teşebbüsü niteliği ile TBMM Kamu İktisadi Teşebbüsleri Karma Komisyonu yoluyla Parlamento, vergi mükellefi olduğu için Maliye Bakanlığı, işveren kimliği dolayısiyle Çalışma Bakanlığı Müfettişlerinin denetimi altındadır[151].

(151) Sacide Vural, *Radyo ve Televizyon Kurumlarında Yönetim ve Türkiye'deki Uygulama*, Eskişehir, 1986, s. 206.

III- RADYO VE TELEVİZYON YÜKSEK KURULU

1982 Anayasasının, 123 üncü maddesindeki idarenin kuruluş ve görevlerinin kanunla düzenleneceği, kamu tüzel kişilerinin de ancak kanunla veya kanunun açıkca yetki vermesi halinde idari işlemle kurulabileceği şeklindeki düzenleme, "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu" ve "Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu"nun kuruluş biçimini, görev ve yetkilerini belirlemek üzere bir kanun hazırlanması gereğini doğurmuştur.

Nitekim, Anayasanın hem 123'üncü hem de 133 üncü maddesi hükümlerine uygun olarak Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanan "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Tasarısı" 23 Eylül 1983 tarihinde Danışma Meclisi'ne sunulmuştur[152].

Hükümet tarafından Danışma Meclisine sunulan Tasarı, *"seçimlerin yaklaşmış olması"*, *"zaman yokluğu"* ve *"bazı kanun tasarılarının Milli Güvenlik Konseyince Danışma Meclisinde görüşülmesine gerek olmadığı"* nedenleri ile Danışma Meclisinde görüşülmeden Milli Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonuna gönderilmiştir[153].

Milli Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonu "Tasarı" nın bazı maddelerini aynen benimserken, bazı maddelerini de değiştirerek veya bazı eklemeler yaparak kabul etmiştir. Bu arada, Kanun Tasarısının adı, Radyo-Televizyon Kurumunun yanısıra-Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu ile bu Kurul'un yayın izni verdiği kuruluşların uyacakları yayın esaslarını ve diğer genel hususları düzenlediği gerekçesi ile *"Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu"* olarak değiştirilmiştir[154].

---

(152) Ayzel Aziz, "2954 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu", *Amme İdaresi Dergisi*, C.17, Sy.1, Ankara, Mart 1984, s. 79-80, dipnot 3.

(153) *Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu Tasarısı ve Milli Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonu Rapou*, (1/639), Milli Güvenlik Konseyi Dönemi, Genel Gerekçe ve Madde Gerekçeleri, Ankara, 23 Eylül 1983, s. 1.

(154) *Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu Tasarısı ve Milli Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonu Raporu*, a.g.e., s. 17.

Nitekim, 11 Kasım 1983 tarihinde kabul edilen *"Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu"* [155] nun 1 inci maddesinde "Bu Kanunun amacı radyo ve televizyon istasyonlarının kurulmasına, işletilmesine, yayınların düzenlenmesine, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun ve Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin esas ve usulleri belirlemektir" denmektedir.

Diğer yandan, 2954 sayılı Kanunun, *"Temel İlkeler"* kenar başlıklı 4 üncü maddesinde, kanunda belirtilen esaslara uygun yayın yapmak şartıyla polis ve meteoroloji teşkilatlarına devamlı ikaz ve duyuru maksadıyla radyo istasyonu kurmalarının, sürekli ve kesintili radyo yayını yapmalarının; kamu kurum ve kuruluşlarıyla gerçek ve özel hukuk tüzelkişilerinin kapalı devre televizyon sistemi kurmalarının ve işletmelerinin Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun iznine tabi olduğunu; yurt içine yapılan radyo ve televizyon yayınları ile kapalı devre televizyon yayınlarının belirtilen esaslara uygunluğunun Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu tarafından gözetileceğini, denetleneceğini ve değerlendirileceğini belirttikten sonra, 6 ncı maddede Yüksek Kurul'un kuruluşunu 7 nci maddede de görevlerini ayrı ayrı düzenlemiştir.

Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun görev ve yetkilerinin 2954 sayılı *"Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu"* nda ayrı bir kısımda öngörülmüş olması, Yüksek Kurul'un TRT'nin bir organı olmadığını, Kurumun dışında ondan ayrı ve bağımsız bir kuruluş olduğunu da açıkça göstermektedir[156].

---

(155) R.G., T.14 Kasım 1983, Sy. 18221/2. Mük.

(156) Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun TRT'nin dışında bir organ olduğu 2954 sayılı Kanunda açıkça belirtilmesine rağmen bir çok kişi Yüksek Kurulu, TRT'nin bir organı olarak düşünmekte ve "TRT Yüksek Kurulu" veya "TRT Yüksek Denetleme Kurulu" olarak adlandırmaktadır (Sacide Vural, Radyo-Televizyon Kurumlarında Yönetim ve Türkiye'deki Uygulama, Eskişehir, 1986, s. 141, 173; "TRT'ye Kim Geliyor?, Nokta Dergisi, 26 Mart, 1 Nisan 1984, Yıl 2, Sy. 5, s. 8-9; "DYP, Toskay'ı mahkemeye veriyor", 12.2.1985 tarihli *Milliyet Gazetesi*; Gökberk Ergenekon - (DYP Genel başkan Yardımcısı), "TRT, Anayasayı İhlal Ediyor", *Yanki Haftalık Haber Dergisi*, 14-20 Ocak 1985, Sy. 720, s. 34).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun kuruluşunu düzenleyen 2954 sayılı Kanunun 6 ncı maddesinin 1 inci fıkrası aynen şöyledir:

> "Yurt içine yapılacak radyo ve televizyon yayınları için milli siyasete uygun ilkeleri tesbit etmek, bu Kanunda belirtilen görev ve esasların uygulanmasının gözetim, denetim ve değerlendirilmesini yapmak maksadıyla Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu kurulmuştur..."

Türkiye'de radyo ve televizyon yayınlarının gözetim, denetim ve değerlendirilmesi amacıyla 2954 sayılı Kanunla oluşturulan Yüksek Kurul sürekli olarak görev yapan bir kuruluştur(157).

(157) Yüksek Kurul'un kuruluşunu düzenleyen 6 ncı maddenin ilk şekli (Cumhurbaşkanı veya Başbakan'ın talebi üzerine, yurt içine yapılacak radyo ve televizyon yayınlarının tesbit edilmiş ve edilecek olan milli güvenlik politikalarının ilkelerine ve bu Kanunda belirtilen görev ve esaslara uygunluğunu incelemek ve değerlendirilmesi yapmak amacıyla Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu kurulmuştur..." iken Milli Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonu tarafından "... Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun devamlı denetim yapabilmesi..." gerekçesiyle yeniden düzenlenmiş ve "Cumhurbaşkanı veya Başbakan'ın talebi üzerine" ibaresi metinden çıkarılmıştır.
Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu Tasarısı ve Milli Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonu Raporu, a.g.e., s. 18.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1. RADYO VE TELEVİZYON YÜKSEK KURULU'NUN OLUŞUMU

Yukarıda da belirtildiği gibi, yurt içine yapılacak radyo ve televizyon yayınları için milli siyasete uygun ilkeleri saptamak ve kanunda belirlenen esasların uygulanmasını *gözetmek, denetlemek ve değerlendirmesini* yapmak amacıyla, 2954 sayılı Kanunla kurulan ve yeni bir kuruluş olan *"Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu"* nun oluşumu, belirtilen Kanunun 6 ncı maddesinin 2 nci fıkrasında düzenlenmiştir. Adı geçen maddeye göre, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu üyeliğine atanabilmek için, yaş haddi hariç, Devlet memuru olma şartlarını muhafaza etmek ve yüksek öğretim mezunu olmak gerekmektedir.

Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu, belirtilen bu şartlara haiz olan oniki kişiden meydana gelecektir.

Yüksek Kurulun oniki üyesinden 8'i Cumhurbaşkanı, 4'ü Bakanlar Kurulu tarafından seçilmektedir.

Cumhurbaşkanı seçeceği üç üyeyi doğrudan doğruya atayacaktır[158]. Cumhurbaşkanı, doğrudan atadığı üyelerden başka, Yükseköğretim Kurulu ve Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Yönetim Kurulunca önerilecek adaylar arasından da üye seçecektir. 2954 sayılı Kanunun 6 ncı maddesinin 2 nci fıkrasının (d) ve (e) bendlerine

(158) Bakanlar Kurulu'nca hazırlanan Kanun Tasarısında, Cumhurbaşkanı tarafından atanacak üç üyeden birinin basın mensubu olması öngörülmüşken, "... Cumhurbaşkanını seçim sırasında serbest bırakmak..." gerekçesiyle Milli Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonu tarafından "... birinin basın mensubu olması..." ibaresi maddeden çıkarılmıştır. Bkz. *Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanun Tasarısı ve Milli Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonu Raporu*, a.g.e., s. 18.

göre, Cumhurbaşkanınca seçilecek üyeler; Yükseköğretim Kurulunca elektronik ve hukuk bilimleri alanında temayüz etmiş kişiler arasından gösterilecek dört adaylar arasından iki[159]; Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yönetim Kurulunca kültür ve sanat dallarında temayüz etmiş kişiler arasından gösterilecek altı aday arasından üç üyedir.

Ancak, Yükseköğretim Kurulunca ve Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yönetim Kurulunca gösterilecek adayların seçimleri, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun yazılı tebliğinden itibaren bir ay; Cumhurbaşkanı tarafından üyelikleri onaylanmayanların yerine yeni adayların seçimi ise, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin yazılı tebliğinden itibaren iki hafta içinde yapılmadığı takdirde Cumhurbaşkanınca doğrudan atama yapılacaktır.

Diğer yandan, Bakanlar Kurulu, birisi basın mensubu olmak üzere eğitim ve iktisat alanlarında veya hizmetlerinde temayüz etmiş kişiler arasından üç üye ve Milli Güvenlik Kurulunca seçilecek bir üyeyi atayacaktır.

Kurul'un başkanı, yukarıda görüldüğü şekilde belirlenen oniki üye arasından Cumhurbaşkanı tarafından seçilecektir.

Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu üyeleri 2954 sayılı Kanunun Geçici 1 inci maddesi hükmüne uygun olarak Kanunun yürürlüğe girdiği tarihi takibeden iki ay içinde atanmış ve 29.2.1984 günü ilk toplantısını yaparak göreve başlamıştır.

---

(159) "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanun Tasarısında YÖK Tarafından önerilecek aday sayısı altı ve seçilecek üye sayısı üç olarak tesbit edilmiş, ancak Milli Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonu YÖK'ten bir üye azaltmış, Milli Güvenlik Kurulu'nca bir üye seçilmesi uygun bulunmuştur. Bkz. *Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu Tasarısı ve Milli Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonu Raporu*, a.g.e., s. 28-29.

2954 Sayılı Kanunun 6 ncı maddesine göre, Yüksek Kurul üyeliğinin süresi altı yıldır, iki yılda bir üyelerin üçte biri değişecektir. Süreleri sona eren üyelerin yeniden seçilmeleri mümkündür. 2954 Sayılı Kanunun Geçici 3 üncü maddesi, ilk iki yenilemenin nasıl olacağını göstermiştir. Anılan maddeye göre, Kurul üyelerinin üçte birinin ilk defa yenilenmesi, Yüksek Kurul'un göreve başladığı tarihten iki yıl sonra, ikinci defa yenilenmesi ise, dört yıl sonra kura usulüyle yapılacaktır.

Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu üyelerinin değişiminde, 2954 sayılı kanununun 6 ncı maddesine göre, Cumhurbaşkanınca doğrudan atanacak üç üye ve Bakanlar Kurulu'nca atanacak üç üye ile Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yönetim Kurulu'nun belirlediği adaylar arasından Cumhurbaşkanınca seçilecek üç üye kendi aralarında ve ayrı ayrı; Milli Güvenlik Kurulu'nun seçimi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından atanacak bir üye ile Yükseköğretim Kurumu'nun belirlediği adaylar arasından Cumhurbaşkanı tarafından seçilecek iki üye de birlikte mütalaa edilecektir (Geçici Md.3).

Geçici 4 üncü madde hükmüne uygun olarak RTYK üyelerinin üçte birinin ilk defa yenilenmesi Kurulun göreve başladığı tarih olan 14 Ocak 1984 tarihinden iki yıl sonra, Şubat 1986 da gerçekleştirilmiş, bazı üyeler yeniden seçilmiş, bazıları da değiştirilmiştir.

RTYK üyelerinin ikinci defa yenilenmesi için ilk kurada adı çıkmayan 8 üye arasından dört üye 18 Ocak 1988 tarihinde ad çekerek belirlenmiştir.

RTYK üyelerinden ilk iki ad çekmede adı çıkmayan dört üye 1990 yılına kadar görev yapacaklardı. Ad çekme yöntemiyle yenilenen, RTYK üyeliğine atanan üyeler artık altı yıl için görev yapacaklar ve 1990 yılından sonra her iki yılda bir RTYK'nun üçte bir üyeleri kendiliğinden değişecek, bir daha ad çekme yöntemi uygulanmayacaktır.

Yüksek Kurul üyelerinden geçerli bir mazereti olmaksızın üst üste iki toplantıya katılamayanların Kurul Üyeliği sona erecektir.

Herhangi bir nedenle üyeliğin normal süreden önce sona ermesi halinde, eski üyenin kalan süresini tamamlamak üzere aynı usulle yeni bir üye atanacaktır.

Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu üyeleri Ceza Kanunu uygulaması bakımından memur sayılacaklardır. Ceza Kanununun 279 uncu maddesinde; "Türk Ceza Kanununun tatbikatında: 1. Devamlı veya muvakkat surette teşrii, idari veya adli bir amme vazifesi gören Devlet veya diğer her türlü amme müesseseleri memur, müstahdemleri, 2. Devamlı veya muakkat, ücretli veya ücretsiz, ihtiyari veya mecburi olarak teşrii, idari veya adli bir amme vazifesi gören diğer kimseler memur sayılır..." denmek suretiyle kamu görevinde bulunan herkesi memur saymıştır.

Memurların suç veya ceza bakımından diğer fertlerden ayrı ve daha ağır sorumlulukları vardır. Memurlar gerek statünün kendisine yüklediği borçlar, gerek kamu hizmetlerinin özellikleri ve de kamu kudretini kullanması bakımından daha ağır bir sorumluluk altında oldukları gibi, Devleti ve fertleri daha kolay zarara sokabilecek durumdadırlar. Bu nedenlerden dolayı ceza kanunlarında memur sıfatı cezayı ağırlatıcı bir sebep sayılmıştır.

2954 Sayılı Kanunun 6 ncı maddesinde, Yüksek Kurul üyelerinin siyasi partilere üye olamayacakları şart koşulmuştur. Kurul üyelerinin siyasi partilere üye olmamaları şartı ile Kurul'un tarafsızlığı bir başka bakımdan sağlanmak istenmiştir.

(160) *Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu ve Sekretaryasının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*, Md. 7, (R.G., T.2 Ocak 1990, Sy. 20390.)

(161) İsmet Giritli, *Kamu Yönetimi Teşkilatı ve Personeli*, İstanbul, 1983, s. 317; Ayrıca bkz. A. Şeref Gözübüyük, *Yönetim Hukuku*, Ankara, 1983, s. 135.

(162) Sıddık Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, C.II, İstanbul, 1967, s. 1201.

Diğer yandan, gene Kanunun 6 ncı maddesi "... Kurul üyeleri, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun ve radyo yayını yetkisi verdiği kurum ve kuruluşların görev ve yetkililerine giren konularda doğrudan doğruya veya dolayısiyle taraf olamazlar ve bu konularda hiç bir menfaat sağlayamazlar..." hükmünü içermektedir. Ancak bu kısıtlama, Kurul üyelerinin Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu'na bağlı radyo ve televizyon postalarında Kurumdan gelecek talep üzerine eğitim, yayın ve program hizmeti yapabilmelerine mani teşkil etmeyeceği gibi, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu'nun telif hakları mevzuatı çerçevesinde ödeyeceği telif ücretlerinin alınmasını kapsamamaktadır[163]. Yukarıda belirtilen kısıtlamalara uymayan bir üyenin tesbiti halinde Yüksek kurul konuyu görüşerek ilgili makamlara gerekli duyuruda bulunur.

Yukarıda belirtilen kısıtlamalara uymayan Kurul üyelerinden, Cumhurbaşkanı tarafından atanan ve seçilenler Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu tarafından atananlar Bakanlar Kurulu tarafından görevden alınarak, atamalarındaki usule göre yerlerine yenileri atanacaktır. Bu, İdare Hukukunda kabul edilen *"usulde paralellik"* ilkesinin de bir gereği olmaktadır. Bilindiği gibi, usulde paralellik ilkesine göre, bir idari merciin yaptığı idari işlemin kaldırılması için yapılmasındaki usule göre izlenen usulün aynısının uygulanması, izlenmesi gerekir[164].

Üyelik niteliklerini kaybeden veya kısıtlamalara uymayan Kurul üyelerinin görevden alınmalarının atanmalarındaki usule uygun yapılması, yukarıda belirtilen ilkenin bir uygulamasını oluşturmaktadır.

---

(163) *Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu ve Sekretaryasının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*, Md. 8.
(164) Lütfi Duran, *İdare Hukuku Ders Notları*, İstanbul, 1982, s. 422.

2- RADYO VE TELEVİZYON YÜKSEK KURULU'NUN GÖREV VE YETKİLERİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

a- Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun Görev Alanı

2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun 6 ncı maddesinin 1 inci fıkrası, "Yurt içine yapılacak radyo ve televizyon yayınları için milli siyasete uygun ilkeleri tesbit etmek, bu Kanunda belirtilen gözetim, denetim ve değerlendirilmesini yapmak maksadıyla Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu..." kurulmasını öngörmektedir. Bilindiği gibi, Kurul'un görevleri de Kanunun 7 nci maddesinde belirtilmiştir. Ancak, Yüksek Kurul'un görevleri 7 nci madde ile sınırlı değildir. Kanunun 4, 6, 13, 33 ve 58 inci maddelerinde de Yüksek Kurul'un görevleri ve yetkileri ile ilgili hükümler yer almaktadır. Aşağıda Yüksek Kurul'un görevleri ile ilgili maddeler tek tek ele alınacağından, burada sadece bunu belirtmekle yetineceğiz.

Yurt içine yapılacak radyo ve televizyon yayınları, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu'nun yaptığı radyo ve televizyon yayınları ile polis ve meteoroloji teşkilatlarının devamlı ikaz ve duyuru maksadıyla sürekli ve kesintili olarak yaptıkları radyo yayınlarıdır. Radyo ve Televizyon Kanunu'nun 4'üncü maddesinde belirtildiği üzere, radyo ve televizyon verici istasyonlarının kurulması, işletilmesi, yayınlarının düzenlenmesi ile yurt içine ve yurt dışına yayın yapılması Devletin tekelindedir ve bu tekel TRT tarafından kullanılır; ancak, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun izni ile polis ve meteoroloji teşkilatları radyo istasyonları kurabilmekte ve sürekli ve kesintili radyo yayını yapmaları mümkündür. Ayrıca, yine adı geçen maddeye göre Yüksek Kurul'un izni ile kamu kurum ve kuruluşlarıyla gerçek ve özel hukuk tüzel kişileri de kapalı devre televizyon sistemi kurabilmekte ve işletebilmektedir.

Diğer yandan, kanunun 4 üncü maddesinin (e) bendi "Yurt içine yapılan radyo ve televizyon yayınları ile kapalı devre televizyon yayınlarının bu Kanunda belirtilen esaslara uygunluğu, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu tarafından gözetilir, denetlenir ve

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

değerlendirilir" demektedir.

Gene, Kanunun 7 nci maddesinin (b) bendinde, Yüksek Kurul'un Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu ile bu Kanunun 4 ncü maddesi uyarınca yayın yapmasına izin verilen kişi, kurum ve kuruluşların 3 aylık yayınlarında gerekli görülenlerin bu kanunda belirtilen görev ve esaslara uygunluğunu yayın sonrası denetim suretiyle değerlendirerek, sonuçlarını Cumhurbaşkanına, Başbakanlığa, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu ile yayın yapmasına izin verilen kişi, kurum ve kuruluşlara göndereceği belirtilmiştir.

Yukarıda belirttiğimiz madde hükümlerini birlikte incelediğimizde Yüksek Kurul'un yayın sonrası yapacağı "denetim suretiyle değerlendirmenin" kapsamı ortaya çıkacaktır.

Şöyle ki; Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun yapacağı denetim;

a) Türkiye Radyo-Televizyon Kurulu, polis ve meteoroloji teşkilatları ve kapalı devre televizyon sistemi kurmaları ve işletmeleri için izin verilen kamu kurum ve kuruluşlarıyla gerçek ve özel hukuk tüzelkişilerinin yayınları üzerinde;

b) Yayınların Kanunda belirtilen görev ve esaslara uygunluğunu belirlemek amacıyla;

c) Üç aylık yayınlardan gerekli görülenler üzerinde yayın sonrasında olacaktır.

Öte yandan, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu, yayınların Kanunda belirtilen görev ve esaslara uygunluğunu denetim ve değerlendirmesini yaptığı sırada, değerlendirmenin amaç ve niteliğinin gereği olarak teknik, idari, mali ya da personele ilişkin konularda görüş bildirebilmekte, tavsiyelerde bulunabilmektedir. Zira, bir yayın kuruluşunun yaptığı yayınları, idari, teknik ve mali konulardan ayrı düşünmek mümkün değildir. Yayınlar, idari, mali ve teknik yönetimin özelliklerini ortaya koyan ana göstergedir.

Anayasa ve Kanun esaslarına uygun olarak yayın hizmeti yapmakla görevli TRT'nin bu hizmeti verimli bir şekilde gerçekleştirebilmesi, idari, mali ve teknik bütün potansiyelini bu amaca yöneltmesi ile mümkündür.

Bu nedenle, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun yayın hizmetlerini değerlendirirken, idari, mali ve teknik sorunlara değinmemesi ve bunları değerlendirme dışı bırakması mümkün değildir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, idari, teknik ve mali konular yayın ile doğrudan ilişkilidir.

Radyo ve Televizyon Kanunu 6 ncı maddesinde Yüksek Kurul'a "Yurt içine yapılacak radyo ve televizyon yayınları için milli siyasete uygun ilkeleri tesbit etmek, bu Kanunda belirtilen görev ve esasların uygulanmasının gözetim, denetim ve değerlendirilmesini yapmak..." görevini vermiştir. Bu görevle ilişkili olarak, niteliksiz ve yetersiz bir sunucu, Kanunun 5 inci maddesinde belirlenen "Kolayca anlaşılabilir, doğru, temiz ve güzel bir Türkçe kullanmak" ilkesine ters düşülmesine neden olacağından, Yüksek Kurul'un personel üzerinde değerlendirme yapmasını, TRT'ye tavsiyelerde bulunmasını gerektirmektedir.

Diğer yandan, Yüksek Kurul'un Kanunun 7 nci maddesinin (e) bendi ile kendisine verilen "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Yönetim Kurulunca yapılan, Kurumun her seviyedeki teşkilat değişikliğine ait önerileri inceleyerek karara bağlamak", görevini yerine getirebilmesi, kuruluşun hizmet kadroları, bu kadroların görev ve yetkileri, uzmanlaşma, işbirliği, iş bölümü ve koordinasyon gibi konularda bilgi sahibi olması ve gerekli değerlendirmelerde bulunmasına bağlıdır.

Yine, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun TRT Genel Müdürü'nün görevden alınması ile ilgili olarak Bakanlar Kurulu'na teklifte bulunabilmesi; Kurumun sermaye arttırımı ile ilgili olarak Yönetim Kurulu'nun teklifini onaylaması ve radyo ve televizyon alıcı cihazlarının imal ve ithalinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Hazine

ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na görüş bildirmesi için de idari, mali ve teknik konularda bilgi sahibi olması ve gerekli değerlendirmelerde bulunması gerekir.

Diğer yandan, bir yayın kuruluşu için çok önemli unsurlar olan personel, idari, mali ve teknik unsurların nitelikleri ve kaliteleri yayınlarda ortaya çıktığından Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun bu konulardaki değerlendirmelerinin, bu konuların denetlenip değerlendirilmesi anlamına gelmeyeceği açıktır. Nitekim, bu konuda birtakım tereddütlerin bulunması sonucunda Cumhurbaşkanı'nın isteği üzerine Danıştay Birinci Dairesince verilen mütalaa da aynı doğrultudadır.

Cumhurbaşkanlığının 21.5.1985 günlü 24-36-341-85/3471 sayılı yazı ile, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun, 2954 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunun 7 nci maddesinin (b) fıkrası hükmüne göre üç aylık yayınlardan gerekli gördüklerini yayın sonrası denetim suretiyle değerlendirdiği sırada, bu değerlendirme dolayısiyle TRT Kurumu'nun görevlerine giren teknik, idari, mali, personel, program yapımı veya diğer her türlü hizmetlerle ilgili konularda görüş bildirmeye veya rapor düzenlemeğe yetkili ve görevli olup olmadığı konusunda uygulama yönünden tereddütler ortaya çıktığı, bu nedenle RTYK'nun 7 nci maddenin (b) fıkrasında yeralan görev ve yetkisinin açıkça ortaya konulmasını ve kapsamının belirlenmesi ve bu konudaki görüşlerinin Cumhurbaşkanına sunulması istenmiştir.

Danıştay Birinci Dairesi, yaptığı inceleme sonunda, Kurumun idari, mali ve teknik konularda denetimi 2954 Sayılı Kanunun 57 nci maddesiyle Yüksek Denetleme Kurulu yetkili ve görevli kılındığı; aynı konuların denetimi için iki ayrı kurulun yetkili ve görevli kılınmasının, hizmette "tedahül" ve "tekerrür"e neden olacağı, kanun koyucunun ise, böyle bir hususu düşünmüş ve öngörmüş olmayacağını belirtmiş; yayınların, TRT'nin yayın görev ve esaslarına uygunluğunun yayın sonrası denetim ve değerlendirilmesi sırasında, değerlendirmenin amaç ve niteliğinin gereği olarak, teknik, idari, mali ya da personele ilişkin bir konuya değinilmiş olmasının, bu konularda bir eleşti-

ri ve gözleme raporlarında yer verilmesinin bu konuların denetlenip değerlendirmesi anlamına gelmeyeceğine karar vermiştir[165].

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

b- 2954 Sayılı "Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu"na Göre Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun Görev ve Yetkileri

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Radyo ve Televizyon Kurulu'nun görevleri 2954 Sayılı Kanunun 7 nci maddesinde sayılan görevlerden ibaret değildir. RTYK'na sözkonusu kanunun çeşitli maddelerinde birtakım görevler de verilmiştir.

Bu bölümde, RTYK'nun görev ve yetkilerinin kaynağı olan 2954 Sayılı Kanun maddelerini ayrı başlıklar altında irdeleyeceğiz.

aa) RTYK'nun Kanunun 4 üncü Maddesinden Kaynaklanan Görev ve Yetkileri

aaa) Polis ve meteoroloji teşkilatlarının devamlı ikaz ve duyuru maksadıyla radyo istasyonu kurmaları, sürekli ve kesintili radyo yayını yapmaları Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun iznine bağlıdır.

Bilindiği gibi, ülkemizde radyo ve televizyon verici istasyonlarının kurulması, işletilmesi, yayınların düzenlenmesi, yurt içine ve yurt dışına yayın yapılması Devletin tekelindedir. Bu tekel de Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu tarafından kullanılmaktadır. Ancak, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun izni ile polis ve meteoroloji teşkilatları radyo istasyonu kurabilir ve yayın yapabilirler.

Nitekim, Yüksek Kurul 2954 sayılı Kanunda belirtilen esaslara uygun yayın yapmak şartıyla Türkiye Polis Radyosu, Ankara Polis Radyosu ve Meteoroloji Radyolarının yayın yapmalarına izin vermiş, ayrıca İstanbul'da kurulan ve İzmir, Adana, Diyarbakır, Erzurum ve Samsun'da da planlanan Polis radyolarının amaçlarına bağlı kalmak kaydıyla yayın yapmalarını kabul etmiştir.

---

(165) Danıştay Birinci Daire, E. 1985/129, K. 1985/137.

bbb) Kamu Kurum ve Kuruluşlarıyla gerçek ve özel hukuk tüzelkişilerinin kapalı devre televizyon sistemi[166] kurmaları ve işletmeleri Radyo ve Televizyon Yüksek Kurul'un iznine bağlıdır.

Demek ki, kamu kurum ve kuruluşlarıyla gerçek ve özel hukuk tüzelkişilerinin kapalı devre televizyon sistemi kurabilme ve işletebilme izni alabilmeleri için eğitim, öğretim, güvenlik ve turizm gibi belli amaçlarının olması gerekmektedir.

Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu, kapalı devre televizyon sistemlerinin kurulması, işletilmesi ve Kanunda öngörülen temel ilkeler ve yayın esaslarına uygunluğunun gözetilmesi, denetlenmesi ve değerlendirilmesini *"Kapalı Devre Televizyon Yayınları Yönetmeliği"* [167]'ne göre yürütecektir.

Yönetmeliğe göre, kapalı devre televizyon sistemi kurmak üzere izin belgesi almak isteyen gerçek ve özel hukuk tüzelkişileri Valiliklerden temin edecekleri *"İzin Başvuru Formları"* [168] ile Valiliklere; kamu kurum ve kuruluşları ise doğrudan doğruya Yüksek Kurul'a başvurabileceklerdir (Yönt. Md. 3).

Valiliklere yapılan başvurularda, Valilikler başvuru sahipleri hakkında, Devlet Güvenliği, kamu düzeni ve genel ahlak hususlarında gerekli tahkikatı yapar ve izin verilmesinde sakınca görülenleri belirterek, başvuru formlarını ve eklerini Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'na gönderecektir (Yönt. Md. 7).

---

(166) Kapalı Devre Televizyon Sistemi: Televizyon yayını dışında eğitim, öğretim, güvenlik ve turizm gibi belirli amaçlar için bir bina dahilinde veya birbiri ile ilişkili binalar grubunda kullanılan kablo televizyonudur;
Kablo Televizyon: Televizyon yayınının kablo, cam iletken ve benzeri bir fiziki ortam üzerinden halkın alması maksadıyla abonelere ulaştırıldığı yayın türüdür 2954 Sayılı Kanun, Md.3).

(167) R.G., T. 17 Nisan 1985, Sy. 18728.

(168) Başvuru formlarında, izin isteyen kişilerin ad ve adresleri, sistemin amacı, kuruluş mahalli, cihaz sayısı, kullanılacak video bantlarının kaynağı ve kapsamı ile ilgili bilgiler bulunacaktır (Yönt. Md. 4).

Turizm amacıyla kapalı devre televizyon sistemi kurmak isteyen kamu kurum ve kuruluşlarıyla gerçek ve özel tüzel kişileri izin başvurusu sırasında, tesislerinin turistik belgelerinin noter tasdikli bir örneğini veya Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan alınacak belge aslını başvuru formuna eklemek zorundadırlar (Yönt Md. 6).

Yüksek Kurul, başvuru formlarını inceleyerek, sistemi kurma ve işletmesinde sakınca bulunmayan başvuru sahiplerine verilmesi uygun bulunan *"İzin Belgeleri"* ni dağıtılmak üzere Valiliklere gönderecektir (Yönt. Md. 8).

İzin Belgesi sahipleri, izin tarihinden itibaren, sistemlerinde tatbik edecekleri programı, faydalanılacak video bantların iktisap biçimi, dili, yayın süresi ve telif hakkı sahiplerini belirterek her üç ayda bir, doğrudan doğruya Yüksek Kurula bildirmekle yükümlüdürler (Yönt. Md. 9).

2954 sayılı Kanunda belirtilen yayın esaslarına veya "Kapalı *Devre Televizyon Yayınları Yönetmeliği*" hükümlerine aykırı şekilde işletilmekte olduğu anlaşılan sistemlerin izin belgeleri Yüksek Kurul tarafından iptal edilecektir. İptal kararı Valiliklere ve ilgili kişi ve kuruluşlara bildirilecek ve izin belgeleri iptal edilen kişi ve kuruluşlara iptal tarihinden itibaren iki yıl geçmedikçe yeni izin belgesi verilmeyecektir (Yönt. Md. 15). İzin belgeleri iptal edildiği halde veya izinsiz olarak yayın yapan kuruluşlar ve işletenler hakkında Kanuni İşlemler Yüksek Kurul tarafından yürütülecektir (Yönt. Md. 16).

ccc) Yurt içine yapılan radyo ve televizyon yayınları ile kapalı devre televizyon yayınlarının Radyo ve Televizyon Kanununda belirtilen esaslara uygunluğunu gözetim, denetleme ve değerlendirilmesi görevi ve Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'na verilmiştir.

Yurt içine yapılan radyo ve televizyon yayınları kapsamına, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun yaptığı yayınlar ile Yüksek Kurul tarafından yayın yapmalarına izin verilen Polis ve Meteoroloji Teşkilatlarının yapacakları yayınlar girmektedir.

bb) RTYK'nun Kanunun 6 ncı Maddesinden Kaynaklanan Görev ve Yetkileri

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

aaa) Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu araştırma, yayın, değerlendirme ve idare birimlerinden oluşan daimi bir sekreterya oluşturacak ve Sekreterya'nın teşkilat ve kadrosunu hazırlayacaktır. Yüksek Kurul'un hazırladığı teşkilat ve kadrolar Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe girmektedir.

Kanunun 6 ncı maddesinin bu hükmü karşısında, Yüksek Kurul, Araştırma, Yayın Değerlendirme ve İdare birimlerinden oluşan Sekreteryasını kurmuş ve bu amaçla Başbakanlıktan istenen kadrolar, 20.4.1984 tarih ve 7970 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi (169) ile kabul edilmiştir. Daha sonra, Yüksek Kurul'un talebi üzerine bu kadrolara 11 kadro daha eklenmiştir(170).

bbb) Kanunun 6 ncı maddesinde Kurul ve sekreteryasının çalışma usul ve esaslarının bir yönetmelikle düzenleneceği öngörülmektedir. Bu gerekten hareketle de *"Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu ve Sekreteryasının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik"* hazırlanmıştır.

ccc) Sekreterya personelinin işe alınma, atanma, disiplin, görevden alınma ve terfi işlemleri ile fazla çalışma ve sözleşmeli personel istihdamı esaslarını düzenlemek üzere yönetmelikler hazırlanması da Yüksek Kurul'un görevidir.

ddd) Yüksek Kurul'un görevi ile ilgili çalışmaları sırasında yapacağı masraflar Başbakanlık bütçesinde yer almaktadır. Bu nedenle, Kurul her yıl için yapacağı işlerin programını hazırlayarak, bu işler için yapılacak masrafları tesbit edecek ve hazırladığı bütçe tasarısını Başbakanlığa sunacaktır.

---

(169) R.G., T.4 Mayıs 1984, Sy. 18381.
(170) R.G., T. 30 Temmuz 1985, Sy.

cc) RTYK'nun Kanunun 7 nci Maddesinden Kaynaklanan Görev ve Yetkileri

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

aaa) Yurt içine yapılacak radyo ve televizyon yayınları için Kanunun 5 nci maddesinde belirlenen yayın esaslarına uygun ilkeleri tesbit etmek Yüksek Kurul'un görevidir.

Nitekim, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu 28.9.1984 tarihinde yaptığı toplantıda Kanunda belirlenen yayın esaslarına uygun ilkeleri tespit ederek Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu'na ve yayın yapmasına izin verilen kuruluşlara bildirmiştir[171].

RTYK tarafından milli siyasete uygun olarak tespit edilen ilkeler Türk Milletine hizmet için varolan, Devletin milleti götürdüğü hizmetlerden olan radyo-televizyon yayın hizmetini yerine getirmekle yükümlü olan TRT'nin her türlü yayınlarında uyması gerekli unsurları açıkca ortaya koymaktadır.

RTYK'nun belirlediği ilkeleri bir bütün olarak ele aldığımızda, en önemli unsurun *"tarafsızlık"* olduğunu, ancak, tarafsız bir kamu tüzel kişisi olarak kurulmuş olan TRT'nin Devletin varlığını tehlikeye düşürecek her türlü bozguncu hareket karşısında tarafsız değil, Devletten yan taraf, kamuoyunun serbestçe oluşmasına yardımcı olmak görevini yerine getirirken, özellikle iç politikaya yönelik siyasi nitelikli yayınlarda ise, çeşitli siyasi görüşlere dengeli bir biçimde yer vererek tarafsız olması gerektiğini görmekteyiz.

Diğer yandan, anılan ilkelerle TRT'nin en gelişmiş ve en etkili kitle iletişim aracı olarak görevlerini yerine getirirken, Atatürkçü anlayışla milli beraberlik, milli güvenlik, milli eğitim, milli ahlak, milli kültür kavramlarını göz önünde tutarak, Türk Milletinin, Türk Devletinin çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmayı öngören milli hedeflere yönelik yayınlar yapması gerektiği de vurgulanmıştır.

---

(171) RTYK Faaliyet Raporu, 29 Şubat 1984-28 Şubat 1986.

bbb) Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu ile radyo yayını yapmasına izin verdiği polis ve meteoroloji teşkilatları ve kapalı devre televizyon sistemi kurmalarına ve işletmelerine izin verdiği kamu kurum ve kuruluşlarıyla gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin 3 aylık yayınlarından gerekli görülenlerin, Kanunda belirtilen görev ve esaslara uygunluğunu yayın sonrası denetim suretiyle değerlendirecektir.

Bilindiği gibi, TRT'nin yayınlayacağı programlar yayından önce Kurum dışından hiçbir kişi, kurum veya kuruluş tarafından denetlenemez. Programların yayından önceki son denetimi yalnız Genel Müdür adına ve Genel Müdüre doğrudan doğruya bağlı *"Yayın Denetleme Kurulu Başkanlığı"* tarafından yapılabilir. Ancak, Türk Silahlı Kuvvetler'ini ilgilendiren yayınlar için Genel Kurmay Başkanlığının olumlu görüşü alınmalıdır.

Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'na yayınların değerlendirilmesi konusunda Sekretaryasının birimlerinden *"Yayın Değerlendirme Dairesi Başkanlığı"* yardımcı olacaktır.

TRT'nin televizyon yayınlarının (tüm kanalları) tamamı günlük olarak, TRT'nin radyo yayınları ile polis ve meteroloji Teşkilatlarının radyo yayınları seçmeli olarak izlenir ve sonuçları aylık olarak "Yayın Değerlendirme Dairesi Başkanlığı" tarafından Yüksek Kurul'a sunulur. Yüksek Kurul 3 aylık yayınlardan gerekli görülenlerin değerlendirmesini yaparak sonuçlarını Cumhurbaşkanı'na, Başbakanlığa, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine, TRT ile yayın yapmasına izin verilen kişi, kurum ve kuruluşlara gönderecektir. Yani, İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Meteroloji İşleri Genel Müdürlüğü ve diğer kuruluşların yetkili makamlarına değerlendirme sonuçları gönderilecektir.

TRT Kurumu, RTYK tarafından yapılan değerlendirme ve tavsiyeleri gözönünde tutarak, düzeltici ve geliştirici tedbirleri almak zorundadır.

Nitekim, 2954 Sayılı Kanunun, Türkiye Radyo-Televizyon Yöne-

tim Kurulu'nun görevlerini sayan 12'nci maddesinin (j) fıkrası aynen şöyledir:

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nca hazırlanan yayın değerlendirme raporları ile Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nca hazırlanan yıllık ve ara raporları inceleyerek düzeltici ve geliştirici tedbirler almak".

Diğer yandan, TRT Yönetim Kurulu'nun alınacak düzeltici ve geliştirici tedbirler konusunda RTYK'na bilgi vermesi yerinde olacaktır. Zira, RTYK'nun düşünce ve tavsiyelerine uygun tedbirlerin neler olduğu, ne zaman gerçekleşebileceği konusunda TRT Yönetim Kurulu'nun RTYK'na vereceği bilgiler, Kurul'un raporlarında benzer konuların tekrar ele alınmasını ve eleştirilmesini önleyecektir.

ccc) RTYK, 2954 sayılı Kanunla TRT'ye verilen yayın görevlerinin yerine getirilmediği, tarafsızlığın ihlal edildiği, yayın esaslarına aykırı yayınlar yapıldığı hallerde idari veya kanuni işlem için ilgili mercilere duyuruda bulunacaktır.

Görüldüğü gibi, RTYK'nun TRT Kurumu üzerinde hiyerarşik denetim yetkisi olmamakla beraber, dolaylı bir yaptırım yetkisi bulunmaktadır.

RTYK'nun TRT Kurumunun kendisine verilen görevlerin yerine getirilmemesi halinde idari ve kanuni işlemler için ilgili mercilere duyuruda bulunması görevini yerine getirebilmesi, TRT'nin kendisine Kanunla verilen görevleri yerine getirip getirmediğini yakından takip etmekle mümkün olacaktır.

ddd) Yüksek Kurul'un Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Yönetim Kurulu üyelerinin ve Genel Müdürün tesbitinde de önemli bir rolü vardır[172].

---

(172) *Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu*, Md. 11 ve Md. 13.

TRT Yönetim Kurulu üyelerinin ve Genel Müdürün tesbiti için aday teklifi sadece Yüksek Kurul'a aittir[173].

RTYK, elektronik, kitle iletişimi, hukuk, işletme veya ekonomi, sosyal bilim dalları ile sanat ve kültür alanında temayüz etmiş kişiler arasından seçeceği 12 adayı Bakanlar Kurulu'na sunacaktır. Bakanlar Kurulu bu 12 aday arasından seçeceği 6 kişiyi Yönetim Kurulu üyesi olarak atayacaktır.

Genel Müdür ise, gene Yüksek Kurul'un Kanunun 13'üncü maddesinde belirlenen niteliklere [174] sahip kişiler arasından göstereceği üç aday içinden Bakanlar Kurulu tarafından atanacaktır.

Anlaşılıyor ki, TRT Yönetim Kurulu üyeliğine ve Genel Müdürlüğe atanabilmek için Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunca aday gösterilmek gerekmektedir.

2954 sayılı Kanunla, Kurumun en yüksek karar ve yönetim organı olan Yönetim Kurulu üyelerinin ve Kurumu temsil eden ve yöneten Genel Müdürün tarafsızlığını gerçekleştirilmeye yönelik bir düzenleme getirilmiştir.

---

(173) Yüksek Kurul'a TRT Yönetim Kurulu ve Genel Müdürü için aday gösterme görevi veren 7'nci madde (d) fıkrası Türkiye Radyo-Televizyon Kanunu tasarısının Milli Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonunda incelenmesi sırasında, maddeye eklenmiştir. Ayrıca maddeye (e) ve (f) fıkraları da eklenmiştir. 7'nci maddeye eklenen (d), (e) ve (f) fıkralarının gerekçesinde "... Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun; TRT Yönetim Kurulu için 12 aday seçerek Bakanlar Kuruluna önermesi ve TRT yayınlarına ilişkin yönetmelikler ile genel yayın planı hakkında tavsiyelerde bulunması esası getirilerek, Yüksek Kurul'un TRT'nin iç işlerine müdahale etmesi önlenmiştir..." denilmektedir.

(174) Genel Müdürde aranacak nitelikler için bkz. Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu, Md. 13.

Bilindiği gibi, 359 sayılı *"Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu"* nun ilk şeklinde, Genel Müdür'ün atanmasında kollektif bir tasarruf olarak üç ayrı iradenin birleşmesi söz konusuydu. Genel Müdür, Yönetim Kurulunun inhası, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın bu inha üzerine Bakanlar Kurulu'na teklifi ve Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle atanmaktaydı. Kurumun Yönetim Kurulu üyelerinin ikisi hükümet, diğer yedi üye ise üniversite ve çeşitli sanat ve bilim kurumları tarafından seçilmekteydi. Yönetim Kurulunun bu şekilde seçimi ile TRT Kurumunun yönetiminde Anayasa'nın siyasi iktidara karşı sahip olmasını gerekli şart saydığı özerklik esası gerçekleştirilmek istenmiştir(175).

359 sayılı kanunun 1568 sayılı kanunla değiştirilmiş şeklinde ise, Genel Müdürün atanmasında tek başına yetkili merci Bakanlar Kurulu; Yönetim Kurulu üyelerinin seçiminde ise Bakanlar Kurulu ve Yüksek Seçim Kurulu yetkili idi.

Ancak, geçmişteki bu uygulamalar, TRT Kurumunun en yüksek karar ve yönetim organları olan Genel Müdür ve Yönetim Kurulu üyelerinin siyasal iktidarla ilişkilerinin ne derece tarafsız bir biçimde cereyan edebileceği ve siyasal iktidarın güdümüne girip girmeyeceği konusunda bir takım olumsuz görüşlere yol açmıştı(176).

2954 sayılı Kanun bu konudaki tereddütleri gidermek amacıyla Kurumun tarafsızlığında önemli rolü olan Yönetim Kurulu üyeliğine ve Genel Müdürlüğe aday tesbitinde RTYK'nu görevli kılmıştır.

Bu nedenle, Yüksek Kurul'un yapacağı aday seçimi Kurumun tarafsızlığı bakımından oldukça önemlidir. TRT'nin tarafsızlığına gölge düşürmeyecek kişilerin seçimindeki sorumluluk tamamen Yüksek Kurul'a aittir.

---

(175) Cengiz Taşer, *Radyonun Organizasyonu ve Özerkliği*, Ankara, 1969, s. 100.

(176) Bu konudaki görüşler için bkz., Cengiz Taşer, a.g.e., s. 103; Korkmaz alemdar, "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun Geçirdiği Aşamalar Üzerine Bazı görüşler", *İletişim, A.İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Yayın Organı*, Ankara, 1981/1, s. 1-11; Erol Mutlu, "Televizyonla İletişimin Denetlenmesi", A.Ü., SBF, BYYO Yıllığı, 1979-1980, Ankara, 1981, s. 138; Cemal Aygen, "TRT, Tarafsızlık ve Özerklik", *Milliyet Gazetesi*, 25 Nisan 1969.

eee) Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Yönetim Kurulunca yapılan, Kurumun her seviyedeki teşkilat değişikliklerine ait öneriler Yüksek Kurul tarafından incelenerek karara bağlanacaktır. Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu'nun her seviyedeki teşkilatlanma değişikliklerine (lağv, tensik, yeni kuruluş) ait Genel Müdürün teklifi TRT Yönetim Kurulunca incelenerek, uygun görülenler RTYK'nun onayına sunulacaktır[177].

Görülüyor ki, Kurumun teşkilatlanması ile ilgili nihai karar mercii Yüksek Kurul olmaktadır.

fff) Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu'nun yayın, denetim, reklam yayınları gibi yayına konulardaki yönetmelik tasarıları, yıllık Genel Yayın Planı ve özel yayın esasları Yüksek Kurul tarafından incelenecek ve tavsiye niteliğinde görüş bildirilecektir.

ggg) Yüksek Kurul Kanunun 4'üncü maddesi (c) bendine göre Milli Güvenlik Kurulunun görüşü alınarak Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırılacak olan Radyo ve Televizyon istasyonlarının kurulması, geliştirilmesi, günlük yayın saatleri ve süreleri, yurt dışına yapılacak yayınlarla ilgili usul ve esaslar konusunda Başbakanlığa önerilerde bulunacaktır.

dd) RTYK'nun Kanunun 13'üncü Maddesinden Kaynaklanan Görev ve Yetkileri

Kanunun 13'üncü maddesine göre, TRT Genel Müdürünün görevden alınması Yüksek Kurulun teklifi ile gerçekleşir. Genel Müdür, Yüksek Kurul'un teklifiyle Bakanlar Kurulu kararı ile görevden alınacaktır.

RTYK, Genel Müdür'ün, milli güvenliğin ve kamu düzeninin gerekli kıldığı, devlet memuru olma niteliğini yitirdiği, ağır hizmet kusuru işlediği veya Kurumun tarafsızlığını ihlal ettiği halleri tesbit ettiğinde gerekçeli bir raporla durumu Bakanlar Kurulu'na bildirecek ve Genel Müdürün görevden alınmasını teklif edecektir.

---

(177) 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu, Md. 12 ve Md. 16.

Genel Müdürün atanmasında Bakanlar Kuruluna adayları teklif eden Yüksek Kurul'un, Genel Müdürün görevden alınmasında da yetkili olması İdare Hukukundaki *"Usulde Paralellik"* [178] ilkesinin bir gereğidir.

Ayrıca, TRT Kurumunun geçmişinde büyük sorunlar yaratın, Genel Müdürün görevden alınması konusundaki yetkinin RTYK'na verilmesiyle, geçmişteki sorunların tekrarı önlenmeye çalışılmıştır.

Genel Müdür'ün Milli Güvenlik, Kamu Düzeninin gerekli kıldığı hallerde görevden alınmasında irdelenmesi gerekli nokta, Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni Kavramlarından ne anlaşılması gereğidir[179]. Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni kavramları muğlak, bulanık, kaypak ve genişletilmeye elverişli kavramlardır[180].

Bu kavramlar geçmişte, siyasi iktidarlar tarafından çok değişik biçimlerde yorumlanmış[181] ve bu gerekçelerle Genel Müdürün görevden alınmasının sakıncalarını giderecek Danıştay'ın Yargısal Denetimi de yeterli teminat olmamıştır[182].

---

(178) Usulde Paralellik İlkesi için bkz. yukarıda s. 120

(179) Milli Güvenlik, Devlet bağımsızlığı ve ülke bütünlüğü ile milli egemenliğinin, milli veya milletlerarası alanda gerçek ve yakın bir tehlikeye düştüğü zamanlarda, Anayasa'nın gösterdiği yetkili organ veya organlar tarafından, Devlet tüzel kişiliğinin korunması ve güvenlik altına alınmasıdır" (bkz. Tayfun Akgüner, *1961 Anayasasına Göre Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu*, İstanbul, 1983, s. 96). Kamu düzeni, bir ülkede yaşayan halkın günlük yaşantısının güvenlik, sağlık ve sükun içinde devamı için alınan önlemlerin bütünü ve gerekli koşulların yaratılması demektir" (bkz. Akgüner, a.g.e., s. 70)

(180) Münci Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, Ankara, 1976, s. 230, Cengiz Taşer. *Radyonun Organizasyonu ve Özerkliği*, Ankara, 1969, s. 106.

(181) *Ersan İlal, Radyo Hürriyeti, Özerklik ve 1961 Anayasası*, İstanbul, 1972, s. 50-51.

(182) 5 Şubat 1974 tarihinde TRT Genel Müdürlüğüne atanan İsmail Cem, 30 Nisan 1975 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile Milli Güvenlik ve Kamu düzeni bakımından gerekli görüldüğü gerekçesiyle görevden alınmıştır. Karar hakkında Danıştay'a yapılan başvuru sonucu, Danıştay 30 Mayıs 1975 tarihinde "yürütmeyi durdurma kararını" vermiştir. Ancak TRT Genel Müdürlüğüne giden İsmail Cem, Genel Müdürlüğe giremediğini iddia etmiş, olay İsmail Cem'in 19 Ocak 1976 tarihinde görevini bırakması, mücadeleden ayrılması ile kapanmıştır (ayrıntılı bilgi için bkz. Jale Sarmaşık, *Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun İdari ve Hukuki* İstanbul, 1990, s. 110-113; İsmet Solak, *İsmail Cem Dosyası*, Ankara, 1975; İsmail Cem *TRT de 500 Gün*, İstanbul, 1976).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu nedenle, 2954 sayılı Kanun, milli güvenliğin ve kamu düzeninin gerekli kıldığı, devlet memuru olma niteliğini yitirdiği[134] ağır hizmet kusuru işlediği[184] veya kurumun tarafsızlığını ihlal ettiği durumlarda Genel Müdürün görevden alınmasının siyasi iktidarın iradesi dışında, bağımsız bir kurul olan RTYK'nun gerekçeli teklifi ve Bakanlar Kurulu'nun kararı ile gerçekleşebileceğini öngörmüştür.

ee) RTYK'nun Kanunun 33 üncü Maddesinden Kaynaklanan Görev ve Yetkileri

Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun sermayesi ile ilgili olarak düzenlenen 33 üncü maddede Kurumun sermayesi belirlendikten sonra "... Bu sermaye Yönetim Kurulunun teklifi, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun Tasvibi ve Bakanlar Kurulunun kararı ile artırılabilir..." denerek, Yüksek Kurulun onayı öngörülmüştür.

ff) RTYK'nun Kanunun 58 inci Maddesinden Kaynaklanan Görev ve Yetkileri

Radyo ve Televizyon alıcı cihazlarının imal, ithal ve montajlarında uygulanacak esasları düzenleyen 58 inci maddenin 1 inci fıkrasında radyo ve televizyon alıcı cihazlarının imal ve ithalinin; Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun teklifi ve Bakanlar Kurulunca çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenen standartlara uygunluk bakımından Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun izni ile mümkün olacağı öngörülmekteydi.

(183) Devlet memuru olma koşullarından birini, göreve devam ettiği süre içinde kaybeden kişi devlet memuru olma niteliğini kaybeder. Devlet Memurluğunun sona ermesine olanak veren durumlar 657 sayılı Devlet memurları Kanununun 98 inci maddesinde sayılmıştır (İbrahim Pınar, *Devlet Memurları Kanunu ve İlgili Kanun ve Yönetmelikler*, Ankara, 1984, s. 153-170).

(184) "Kanun ve hukukun genel ilkelerine; düzenleyici işlemlere (Tüzük, yönetmelik, kararname, yönerge, tebliğ, sirküler), yargı kararlarına, idari teamüllere aykırı olan işlemler ağır hizmet kusuru sayılır" (Bkz. Akın Düren, *İdare Hukuku Dersleri*, Ankara, 1979, s. 293 ve Şeref Gözübüyük, *Yönetsel Yargı*, Ankara, 1984, s. 230).

Ancak, bu hüküm 15.6.1987 tarihli 3383 Sayılı *"2954 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu ile 3093 Sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Gelirleri Kanununun Bazı Hükümlerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"* (185) ile değiştirilerek şu şekli almıştır.

> "Radyo ve televizyon alıcı cihazlarının imal ve ithalinde, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun görüşü alınmak kaydıyla Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca müştereken hazırlanacak yönetmelikle tespit edilecek standartlara uyulması zorunludur. Bu standartlara uymayan cihazların imal ve ithaline bu Bakanlık ve Müsteşarlıkça izin verilmez...".

Görüldüğü gibi, yapılan değişiklik, tamamen teknik bir konu olan radyo ve televizyon alıcı cihazlarının imal ve ithalinde uyulması gerekli standartların belirlenmesi ve standartlara uygunluk izninin verilmesi görevi Yüksek Kurul'dan alınmıştır.

Maddenin yeni şekline göre, Yüksek Kurul radyo ve televizyon alıcı cihazlarının imal ve ithalinin uyulması gerekli standartları tespit eden yönetmeliğin hazırlanmasıyla görevli kılınan Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Haziran ve Dış Ticaret Müsteşarlığına sadece konu ile ilgili görüşlerini bildirecektir. Yine, cihazların imal ve ithalinde standartlara uygunluk izni de adı geçen Bakanlık ve Müsteşarlıkça verilecektir:

(185) R.G., T. 25 Haziran 1987, Sy. 19498.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3- RADYO VE TELEVİZYON YÜKSEK KURUL'NUN SEKRETERYASI

2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun 6 ıncı maddesinde, Yüksek Kurulun Hukuk Müşaviri, Araştırma Dairesi Başkanlığı, Yayın Değerlendirme Dairesi Başkanlığı, Genel Sekreterlik ile İdari ve Mali İşler Müdürlüğünden oluşan daimi bir sekreterya oluşturulması ve Yüksek Kurul ve Sekreteryanın çalışma usul ve esaslarının yönetmelikle düzenlenmesi öngörülmüştür.

Sekreteryanın teşkilat ve kadrosu Yüksek Kurul tarafından hazırlanır ve Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe girer[186].

a- Hukuk Müşavirliği

Hukuk müşavirliği, RTYK'nun hukuki işlemlerini, adli, idari ve mali makamlar önünde takip etmek; Yüksek Kurul Başkanı'nın talimatı ile belli bir konunun hukuki bakımdan inceleme ve araştırmasını yaparak, sonucu bir rapor halinde sunmak; Yüksek Kurul'un görev alanına giren hususlarda mevzuat toplamak, sınıflandırmak ve üyelere ve sekreterya hizmet birimlerine duyurmakla görevlidir. Hukuk Müşavirliği, ayrıca, Yüksek Kurul Başkanı tarafından, RTYK'nun görev ve faaliyetlerine; TRT Kurumunun her seviyedeki teşkilat değişikliklerine ait önerilere, yayın, denetim reklam gibi yayınlara ilişkin konularda hukuki görüşlerini bildirmekle görekvlendirilir[187].

b) Araştırma Dairesi Başkanlığı

Araştırma Dairesi Başkanlığının görevleri *"Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu ve Sekreteryasının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik"*in 25 inci maddesinde aynen şöyle düzenlenmiştir:

---

(186) 2954 sayılı Kanun, Md. 6.
(187) *Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu ve Sekreteryasının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*, Md. 24.

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Çağdaş iletişim teknolojisinin araç, gereç, sistem planlama, yönetim ve uygulama alanlarındaki gelişmeleri izlemek ve 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunun ve ona ilişkin yönetmeliklerin Yüksek Kurula verdiği teknolojik nitelikli görevlerin yapılmasını mümkün kılacak şartları, ortamı teknik birikimi ve iş düzenlemesini sağlamak ve aynı veya yakın konularla ilgili diğer Devlet kurum ve kuruluşlarıyla yapılacak temas ve işbirliğini koordine etmek, standartlarla ilgili görevleri yapmak ve gereken arşivlemeyi bilgisayarlamak,

-2954 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun (4/c) ve (7/g) maddeleri ile belirlenen görevlerin amaç ve kapsamı içinde, Yüksek Kurulun gerekli gördüğü inceleme, araştırma ve geliştirme çalışmalarını yapmak ve Yüksek Kurulun bu yoldaki önerilerine temel oluşturacak teknik ve organizasyonel hazırlık ve birikimi sağlamak,

- Uydularla haberleşme vs. gibi özellikle yeni teknolojik alanlarda Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar çerçevesinde Yüksek Kurulun görev alanı içine giren konuları işlemek, bilgi ve belgeleri toplamak, Yüksek Kurulun gerekli gördüğü toplantılara katılmak ve temsili faaliyeti yürütmek,

- Teknolojik iletişime ilişkin uluslararası kuruluşların ve yabancı radyo ve televizyon kurumlarının organizasyonlarını incelemek, çalışma ve basılı yayınlarını izlemek ve Yüksek Kurulun görev amaçlarına uygun bulunanlarını Türkçeye çevirmek ve çevirtmek ve Kurulun yararlanmasına sunmak,

- Dinleyici ve seyirci araştırmaları yapmak, daha önce yapılmış ve yapılmakta olan diğer kaynaklı bu tür araştırmaların sonuçlarını temin etmek, yurt içi ve yurt dışı dinleyici ve seyirci araştırma esaslarını incelemek, belgelemek ve TRT yayın ilkelerinin tespitine ve 2954 sayılı Kanunun (7/f) maddesi çerçevesinde yapılacak tavsiyelere esas olabilecek sonuçları değerlendirip Yüksek Kurulun yararlanmasına sunmak,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Ülkemiz gerçeklerini de dikkate alarak sosyal, kültürel, sosyo-ekonomik ve sosyo-psikolojik alanlarda, eğitim, spor ve sanat gibi özel alanlarda ve bütün bu konuların genel ve yerel özellikleri bulunan hususlarda inceleme ve araştırmalar yapmak, piyasa araştırmaları yapmak, ve bütün bu çalışmaların sonuçlarını yayın ilkelerinin tespitine ve 2954 sayılı Kanunun (7/f) maddesi çerçevesinde yapılacak tavsiyelere esas olabilecek sonuçlar olarak değerlendirip Yüksek Kurulun yararlanmasına sunmak,

- Radyo ve televizyon alanında programcılık, haber hizmetleri, eğitici veya eğlendirici yayınlar, reklam yayınları, bunların düzenleme, denetim ve uygulamalarına ilişkin konularda yerli ve yabancı uygulamaları incelemek, istatistiklerden yararlanmak ve bu çalışmaları Yüksek kurulun görevleri doğrultusunda değerlendirmek,

- Yüksek Kurulun görev alanı içine giren konularda yayın tarama hizmetleri yürütmek, belgeleme çalışmaları yapmak, kütüphanecilikte standart hale gelmiş olan metodları gözönünde tutularak Yüksek Kurul kütüphanesini geliştirmek, bunun için Yüksek Kurulun abone olmayı uygun bulduğu yayınların arşivini yapmak, dairesinin görev alanı içine giren konularla ilgili yazılı, basılı, sesli ve video, görüntülü her türlü malzemenin kataloglama ve bilgisayarlama arşiv işini yapmak,

- Yüksek Kurul icraat ve faaliyetleri çerçevesinde eser yayınlamak, seminerler düzenlemek, gerek bilimsel katkı amaçlı gerek Yüksek Kurul görevlerinin gereği olarak Yüksek Kurul üyelerinden veya Yüksek Kurul üyelerinden oluşan çalışma gruplarının veya ihtisas komisyonlarının kurulmasını ve toplantılarının düzenlenmesini teklif etmek ve bu kurulların çalışmalarını değerlendirmek,

- Yüksek Kurul tarafından incelenmesi istenen hususlarda gereken araştırmayı yapmak ve sonuçları bir rapor halinde Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu Başkanlığına sunmak,

- Hizmetin verimli şekilde yürütülebilmesi için Başkanlık emrindeki personelin çalışma alanlarını tespit etmek ve bunlar arasın-

daki iş akışını ve iş bölümünü sağlamak.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Yüksek Kurul Başkanlığınca verilen diğer görevleri yapmak.

c- Yayın Değerlendirme Dairesi Başkanlığı

TRT'nin yaptığı radyo ve televizyon yayınları ile Kanunda belirtilen esaslara uygun olarak radyo yayını yapmasına izin verilen kuruluşların yayınlarını izleyerek, Yüksek Kurul'un denetim ve değerlendirme görevlerini yerine getirmesine yardımcı olan, *Yayın Değrelendirme Dairesinin* görevleri şunlardır:

- Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu programlarının Anayasa ve 2954 sayılı Kanun ilke ve esaslarına, genel yayın planı esaslarına ve yayıncılık gereklerine ve yıllık yapım ve uygulama talimatına uygunluğunu incelemek, değerlendirmek ve sonuçlarını bir rapor halinde Yüksek Kurul Başkanlığına sunmak,

- Polis ve Meteoroloji teşekküllerinin sürekli ve kesintili olarak yapacakları radyo yayınlarının, Anayasa ve 2954 sayılı Kanun ilke ve esaslarına ve yayıncılık gereklerine uygunluğunu gözetmek amacıyla takip etmek, değerlendirmek ve sonuçlarını bir rapor halinde Yüksek Kurul Başkanlığına sunmak,

- Kapalı Devre Televizyon Sistemi kurma ve işletme amacıyla Yüksek Kurul'dan izin belgesi alan Kamu Kurum ve kuruluşlarıyla, gerçek ve özel hukuk tüzel kişiliklerinin üçer aylık yayınlarını denetlemek ve değerlendirmek,

- Yurt içine yapılacak Radyo ve Televizyon yayınları için milli siyasete uygun olarak tesbit edilen ilkelerin geliştirilmesi ile ilgili tekliflerde bulunmak,

- Hizmet için gerekli ses ve görüntü kayıtlarını usulüne göre muhafaza etmek,

- Basının Radyo ve Televizyon hizmetlerine ilişkin yayın ve tenkitlerini takip etmek ve bir küpür servisi ile Yüksek Kurul ve Sekreteryanın diğer hizmet birimlerinin istifadesine sunmak,

- Hizmetin verimli şekilde yürütülebilmesi için Başkanlık emrindeki uzman ve personelin çalışma esaslarını tesbit etmek, uzmanlar arasında iş akışı ve iş bölümünü sağlamak, Yüksek Kurul Başkanlığınca verilen diğer görevleri yapmak.

d- Personel, İdari ve Mali İşler Müdürlüğü

Yönetmeliğin 28 inci maddesine göre, "Personel, İdari ve Mali İşler Müdürlüğü"nün başlıca görevleri şunlardır:

- Sekretarya faaliyet raporunu ilgili birimlerden sağlanacak bilgilere göre hazırlamak, Yüksek Kurul'a sunmak ve her yıl Yüksek Kurul faaliyet raporu taslağını hazırlamak,

- Yüksek Kurul üyelerinin ve Sekreterya personelinin her türlü özlük haklarına ilişkin işlerini takip etmek ve kontrol etmek,

- Sekreterya ve hizmet birimlerinin hizmetlerini en iyi şekilde yapabilmeleri amacıyla gerekli araç, gereç ve imkanların sağlanmasına çalışmak,

- Yüksek Kurulun her yıl için yapacağı işlerin, programına ve masraflarına ilişkin Genel Bütçeden verilmesi gereken ödenek kalemlerini tespit etmek ve Kurul Başkanlığına sunmak,

e- Genel Sekreterlik

Yüksek Kurul Başkanlığının yapacağı yazışmaları hazırlamak, yürütmek ve sonuçlarını takip etmek, Yüksek Kurul ve üyelerinin çalışmaları ile ilgili hazırlıkları yapmak ve faaliyetleri düzenlemekle görevli olan "Genel Sekreterlik" in diğer görevleri de şöyledir:

- Gündemi hazırlamak ve belirtilen süreler içinde Yüksek Kurul Üyelerine duyurmak,

- Yüksek Kurul Başkanlığı ile hizmet birimlerinin arasında iş akışının sağlanmasında Yüksek Kurul Başkanlığına yardımcı olmak,

- Yüksek Kurul ve Başkanlığının kararları ve emirleri ile ilgili genelge ve yazıları hazırlamak, uzmanlık gerektiren konularda ilgili birimlerce hazırlanacak hususların tanzim ve dağıtımında Başkanlı-

ğa yardımcı olmak,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Yüksek Kurul Başkanlığı tarafından verilen diğer görevleri yapmak.

4- RADYO VE TELEVİZYON YÜKSEK KURULU'NUN ÇALIŞMA USUL VE ESASLARI

Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu, üyelerinin en az üçte ikisinin katılımıyla ayda en az bir defa toplanacaktır. Başkanın gerekli görmesi veya üyelerden en az yedisinin yazılı olarak başvurması halinde, Kurul olağanüstü toplantılar yapabilir. Olağanüstü toplantı yapma talebi üzerine Başkan Kurulun en çok 5 gün içinde toplanmasını sağlar. Acil durumları ve gerekli mazeretleri sebebiyle olağanüstü toplantıya katılamayacak olan üyeler durumlarını Başkana veya Genel Sekretere bildirmelidirler.

Çalışmaların kolaylaştırılması amacıyla Kurul ve Başkan tarafından çalışma veya ihtisas komisyonları kurulabilir. Komisyonlar, RTYK üyelerinden veya Kurul dışından kişilerden oluşturulur. Her Komisyon kendi Başkanını üyeleri arasından kendi seçer. Aksine alınmış bir karar yoksa komisyon çalışmaları tüm RTYK üyelerine açıktır. Tüm üyelerin katılımıyla bir genel komisyon oluşturulabilir; ancak bu şekilde yapılan çalışmalarda bağlayıcı kararlar alınamaz (Yönt. Md. 22).

Üyeler gündeme alınmasını istedikleri konuları, toplantı gününden en az yedi gün önce Başkanlığa bildirmek zorundadırlar. Başkan olağan toplantıların gündemine girecek konuların, öncelik sırasını daha önceki Yüksek Kurul toplantılarında üyelerce yapılan teklif ve tavsiyeleri gözönünde tutarak tespit eder.

Gündemin üyelere bildirilmesinden sonra Başkanlıkça öncelikle görüşülmesi gerekli konular ek gündemde yer alarak, toplantıdan önce üyelere dağıtılır; Ek gündemin öncelikle görüşülmesine Yüksek Kurul karar verir.

Gündemdeki sıraya göre konuların görüşülmesine başlanırken Başkan, söz isteyenleri sırayla kaydeder. Söz isteyen üyelerin birer defa konuşmuş olmaları halinde, görüşmenin yeterliliği hakkında önerge verilebilir. Önerge leh ve aleyhte birer konuşmadan sonra oylanır. Yeterliğe karar verilmesi halinde esas konu oya sunulur (Yönt. Md. 12).

Kararlaştırılmış bir konunun Kurul'da tekrar görüşülmesi, Kurul'un kararına bağlıdır (Yönt. Md. 21).

Konu üzerindeki görüşmelerden sonra gündem maddesi oya sunulur. Her üye oyunu kabul veya red şeklinde belirtecektir. Herhangi bir karara muhalif kalan üye, eğer muhalefet şerhi koymak istiyorsa en geç bir sonraki toplantı gününe kadar muhalefet şerhini yazılı olarak Sekreterliğe bildirir (Yönt. Md. 13).

TRT Yönetim Kurulu üyeleri ve Genel Müdür adaylarının seçimi ile 2954 sayılı Kanunla verilen TRT'nin yayın görevlerini yerine getirmediği, tarafsızlığın ihlal edildiği yayın esaslarına aykırı yayınlar yapıldığı konulardaki oylamalar gizli olarak yapılır. Diğer konularda Kurulca gerekli görülmediği hallerde açık oylama yapılacaktır (Yönt. Md. 16).

Kurul kararları Başkan veya yetkili kıldığı kişi tarafından açıklanabilir. Yüksek Kurul üyeleri toplantılarda görüşülen konular hakkında basın ve yayın organlarında herhangi bir açıklama yapamaz, bilgi veremezler (Yönt. Md. 20).

Yayın sonrası yapılan denetim ve değerlendirmeler RTYK üyeleri tarafından kollektif olarak kullanılan ve kanunla verilen bir görev ve yetki olduğu için herhangi bir kurul üyesi tarafından, kişisel demeç vererek veya eleştiri yaparak tek başına kullanılması mümkün değildir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AĞRALI, Sedat: "TRT ve İşçi Sorunları", Bayram Gazetesi, 29 Ağustos 1985.

AKGÜNER, Tayfun: 1961 Anayasasına Göre Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu, İstanbul, 1983.

----- : " Radyo ve Televizyon Kurulu'nun dört üyesi Değişiyor", Milliyet Gazetesi, 18 Ocak 1988.

AKMAN, Macit: "Dünya İletişim Yılı ve TRT", İletişim Olayları ve Türk Basınının Sorunları Semineri, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Yay. No.17, İstanbul, 1984.

ALEMDAR, Korkmaz: "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun Geçirdiği Aşamalar Üzerine Bazı Görüşler", İletişim, AİTİA Yayını, Yay. No. 145, Ankara, 1981/1.

ARIKAN, Baha: "Özerkliğin Hukuki Mahiyeti", Cumhuriyet Gazetesi, 28 Nisan 1965.

AYGEN, M. Cemal: "TRT ve Yayın Denetimi", Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ekim 1968.

----- : "TRT, Tarafsızlık ve Özerklik", Milliyet Gazetesi, 25 Nisan 1969.

AZİZ, Aysel: "Yeni TRT Yasası", Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.27, No.4, Ankara, 1972.

----- : Radyo ve Televizyona Giriş, Ankara, 1976.

----- : Radyo ve Televizyonla Eğitim, Ankara, 1982.

----- : "2954 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Yasası", Amme İdaresi Dergisi, C. 17, Sy. 1, Ankara, 1984.

----- : Radyoda Program Yapımı, Ankara, 1985.

BALTA, T. Bekir: İdare Hukuku I- Genel Prensipler Ankara, 1970-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1972.

: BBC Handbook 1982, Incorporating The Annual Report and Account 1985-1986", BBC, London, 1986.

: "BBC Çalışanının Özgürlük Grevi", Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ağustos 1985.

: "BBC sustu", Milliyet Gazetesi, 8 Ağustos 1985.

: "BBC'de Grevciler Kazandı", Tercüman Gazetesi, 9 Ağustos 1985.

BEŞİROĞLU, Akın: "Bizde ve Diğer Ülkelerde Radyo-TV Denetleme Kurulları", Milliyet Gazetesi, 7 Temmuz 1985.

BRIGGS, Asa: The BBC, The First Fifty Years, Oxford, New York 1985

CEM, İsmail: TRT'de 500 Gün, İstanbul, 1976.

DELCROS, Bertland-VODAN, Bianca: "La Liberté de Communication", Loi du 30 Septembre 1986 Analyse et Commentaire, Paris 1987.

DÜNDAR, Can: "Yüksek Kurul TRT'ye Karşı", Nokta Dergisi, 6 Eylül 1987.

DÜREN, Akın: İdare Hukuku Dersleri, Ankara, 1979.

."DYP, Toskay'ı Mahkemeye Veriyor", Milliyet Gazetesi, 12 Şubat 1985.

EMERY, Walter, B.: National and International Systems of Broadcasting, Michigan, 1969.

ERGENEKON- Gökberk: "TRT Anayasayı İhlal Ediyor", Yankı Dergisi, 14-20 Ocak 1985.

EROĞLU, Hamza: İdare Hukuku- Genel Esaslar, İdari Teşkilat ve İdarenin Denetlenmesi", Ankara, 1985.

FREUNDA, P. - SUTHERLAND, A.E. - HOWE, M.D. - BROWN, E.J.:

"Constitutional Law, Cases and Other Problems", Boston, 1977.

GİRİTLİ, İsmet: "TRT'nin Denetimi", Milliyet Gazetesi, 24 Kasım 1967.

------- : Kamu Yönetimi Teşkilatı ve Personeli, İstanbul, 1983.

GİRİTLİ, İ. -AKGÜNER, T.: İdare Hukuku Dersleri I, İstanbul, 1985.

-------: İdare Hukuku Dersleri II, İstanbul, 1987.

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz: Haberleşme Hukuku, Basın-Radyo-TV, Ankara, 1970.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref: Yönetim Hukuku, Ankara, 1983.

------: Yönetsel Yargı, Ankara, 1984.

GÜRAN, Sait: "Fikir ve Düşünceleri Açıklama Aracı Olarak Sinema Filmleri ve Sansür", Sinema Filmlerinin Sansürü Kollogyumu (25 Mayıs 1978), Raporlar-Tartışmalar, İÜ, Yayını, No.2676, İstanbul 1979.

İÇEL, Kayıhan: Kitle Haberleşme Hukuku, İstanbul, 1977.

.....: Kitle Haberleşme Hukuku, İstanbul, 1990.

İLAL, Ersan: Radyo Hürriyeti, Özerklik ve 1961 Anayasası, İstanbul, 1972.

KAHN, Frank, J.: Documents of American Broadcasting, New York 1973.

KAPANİ, Münci: Kamu Hürriyetleri, Ankara, 1976.

KAYA, Raşit: Kitle İletişim Sistemleri, Ankara, 1985.

KOCABAŞOĞLU, Uygur: Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna, Ankara, 1980.

KRASNOW, Erwin, G.-LONGLEY, Lawrence, D.: The Politics of Broadcast Regulation, New York, 1978.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MUTLU, Erol: "Televizyonla İletişimin Denetlenmesi", Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Basın-Yayın Yüksek Okulu Yıllığı, 1979-1980, Ankara, 1981.

: "Nouveau Guide France", Hachett, Paris, 1990, s. 222.

ONAR, Sıddık Sami: İdare Hukuku Umumi Esasları, C.I, II, III, İstanbul, 1966.

ONARAN, Alim Şerif: "TRT Kurumu", İdare Dergisi, Ankara, 1967.

OSKAY, Ünsal: Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon, Ankara, 1978.

ÖZER, Atilla: Gerekçeli ve 1961 Anayasasıyla Mukayeseli 1982 Anayasası, Ankara, 1984.

ÖZTÜRK, Kazım: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, C.I-II-III, Ankara, 1966.

PINAR, İbrahim: Devlet Memurları Kanunu ve İlgili Kanun ve Yönetmelikler, Ankara, 1984.

QUAAL, Ward, L. - UART, Leo. A.: Broadcast Management, New York, 1968.

: Rapport Annuel De La Haufe Autorite de la Communication Audiovisuelle", Septembre, 1983.

SARMAŞIK, Jale: Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun İdari ve Hukuki Yapısı, İstanbul, 1990.

.....: "Radyo ve TV Yüksek Kurulu'nun 4 Üyesi 29 Şubat'ta Görevi Bırakıyor", Türkiye Gazetesi, 19 Ocak 1988.

SENCER, Muzaffer: Türkiye'nin Yönetim Yapısı, İstanbul, 1986.

SOLAK, İsmet: İsmail Cem Dosyası, Ankara, 1975.

SOYSAL, Mümtaz: "TRT Özerkliğinin Anlamı Nedir?", Milliyet Gazetesi, 24 Mart 1969.

.....: "Uzağı Gösteren Özerklik", Ulus Gazetesi, 12 Şubat 1968.

TAMER, Emel Ceylan: Dünü ve Bugünüyle Televizyon, İstanbul, 1983.

TAŞER, Cengiz: Radyonun Organizasyonu ve Özerkliği, Ankara, 1969.

TİKVEŞ, Özkan: Basın ve Basın Dışı Haberleşme Vasıtaları ile Yapılan Yayınlarda Sansür ve 1961 Anayasası", İÜHFM, C.XXX, Sy. 3-4, 1964.

.....: İdare Hukuku, İzmir, 1983.

TOKGÖZ, Oya: Türkiye ve Orta Doğu Ülkelerinde Radyo-Televizyon Sistemleri, Ankara, 1972.

TOPUZ, Hıfzı - ÖNGÖREN, M.Tali - AZİZ, Aysel - ÖNEN, Mesut : Yarının Radyo ve Televizyon Düzeni, TÜSES ve İLAD Ortak Yayını, İstanbul, 1990.

TORTOP, Nuri: Yönetim Bilimi, Ankara, 1983.

.....: Mahalli İdareler, Ankara, 1986.

: "TRT'ye Kim Geliyor?", Nokta Dergisi, 26 Mart - 1 Nisan 1984, Yıl 2, Sy. 5.

: TRT Genel Yayın Planı, TRT Basılı Yayınlar Md., Ankara, 1987.

: "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Komisyon Raporları ve Madde Gerekçeleri", Millet Meclisi Vakfı Ofset Tesisi, Ankara, 1983.

: "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu Tasarısı ve Milli Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonu Raporu", (1/639), Milli Güvenlik Konseyi Dönemi, Genel Gerekçe ve Madde Gerekçeleri, Ankara, 23 Eylül 1983.

VERSAN, Vakur: Kamu Yönetimi, İstanbul, 1984.

VURAL, Sacide: Radyo-TV Kurumlarında Yönetim ve Türkiye'deki Uygulama, Eskişehir, 1986.

YAYLA, Yıldızhan : İdare Hukuku, İstanbul, 1985.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ISBN 975 - 400 - 068 - 9

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TEKNİK EĞİTİM FAKÜLTESİ
DÖNER SERMAYE İŞLETMESİ
MATBAA BİRİMİNDE BASILMIŞTIR.